

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

TIDSSKRIFT FOR KULTURHISTORIE OG LOKALHISTORIE
UDGIVET AF DANSK HISTORISK FÆLLESFORENING

FORTID OG NUTID

BIND XX . HEFTE 7 . SIDE 395—450 . KØBENHAVN 1959

Undervisningen i materiel folkekultur og museerne

Af *Axel Steensberg*

Foredrag holdt den 27. august 1959 ved Dansk kulturhistorisk Museumsforenings årsmøde i København.

I »Parkinsons Lov« har bogens humoristiske forfatter gennem forskellige eksempler vist, at spillevende og travle foretagender gerne fremtræder i improviserede omgivelser, medens gennemtænkte institutioner som oftest viser umiskendelige forfaldssymptomer. Så længe en voldsom udvikling finder sted, er der ikke tid til at planlægge det ideelle hovedkvarter. Fuldkommenhed er derimod endelighedens kulmination, derefter er kun døden tilbage.

Målt med Parkinsons alen synes de fleste af vore museumsbygninger at vidne om en næsten foruroligende levedygtighed og fremgang. Og fører man ideen videre til den forskning, der foregår i disse ofte meget primitive pauluner, forekommer denne at være netop så ufuldkommen som et barn i pubertetsalderen. Det gælder ikke mindst de yngre af vore museer, folkemuseerne, hvoraf de fleste blev grundlagt i begyndelsen af dette århundrede.

Den materielle folkekulturforskning, der for en væsentlig del henter sit stof i disse museer, er en ung videnskab. Den har derfor endnu ikke haft tid til at opføre nogen pragtfuld »hovedbygning« af læresætninger, indenfor hvilke et formskærerlav kunne sidde og afstikke grænser og vedtage love for medlemmernes forskningsmæssige virksomhed.

Folkelivsforskningen har i Norden længe klaret sig uden altfor mange teoretikere. Det betyder naturligvis ikke, at folkets dagligliv ikke er blevet beskrevet i fortiden. Sveriges sidste katolske ærkebiskop, Olaus Magnus, karakteriserede ved midten af 1500-årene i sin »Historie om de nordiske folk« Sveriges befolkning – sveer, göter, lapper og finner – i deres forskelligartede virksomhed på baggrund af og i vekselvirkning med den karrige natur. Carl v. Linné gav vigtige bidrag til en beskrivelse af den materielle folkekultur i forskellige af Sveriges landskaber. Og den sven-

ske økonom og kulturforsker, Anders Berch, foregreb med sin »Methodus investigandi de origine gentium« i 1787 den østrigske kulturkredslære, idet han på grundlag af visse karakteristiske kulturelementers udbredelse søgte at påvise folkenes vandringsveje.

Den nære forbindelse med geografien har svensk folkelivsforskning også opretholdt i nyere tid. Professor Nils Lithberg skrev i en afhandling i »Rig« 1918 (»Till almogekulturens geografi«): »Den faktor, som har skabt landets forskellige kulturgeografiske fysiognomier, er modens spredning, forskellige egnes større eller mindre modtagelighed for nyheder udefra og rent geografiske forudsætninger for disses optagelse samt mulighederne for en fortsat indenlands spredning betinget af forskelligartede samfærdselsforudsætninger«. Lithberg illustrerede i nævnte afhandling spredningen af en række kulturgenstandstyper ved hjælp af udbredelseskort, og han inddrog dristigt historisk og arkæologisk materiale fra Europa for at kunne opstille hypoteser om visse kulturvandringsforløb. Med hensyn til metoden konkluderede han som følger: »For kronologiseringen af det *arkæologiske* materiale blev typologien det vigtigste hjælpemiddel; her lægger de kronologiske afsnit sig lagvis ovenpå hinanden. Vil man for det *etnografiske* materiale finde kronologiske udgangspunkter, må dette tillige behandles geografisk. Thi her (i almuekulturen) kan de kronologiske afsnit ligge ved siden af hverandre ligesom årringene i et træ.« Eftertiden har vist, at det samme ofte gælder indenfor arkæologien.

I Danmark var interessen helt fra renæssancen større for folkeviser og arkæologiske monumenter, især med runer, end for almuens daglige arbejdsliv. Anders Sørensen Vedel og Ole Worm var de store foregangsmand, og det var først omkring 1800 at mænd som Niels Blicher, Caspar Schade, L. M. Wedel og Joachim Junge gav sig til at beskrive de materielle forhold til gavns, senere fulgt af de systematiske amtsbeskrivelser, der indeholder et værdifuldt kildestof for folkekulturforskningen. Hos os var filologerne de førende. Svend Grundtvigs folkevisestudium, der begyndte allerede i 1839, fik grundlæggende betydning ud over vort lands grænser. H. F. Feilberg skrev en fortrinlig grundbog, »Dansk Bondeliv«, som er blevet benyttet ved universitetsundervisningen i vore nabolande, og som tager begge sider af folkelivet med, men også han var først og fremmest sprogmand og folkemindeforsker. Troels-Lunds »Dagligt Liv i Norden« kom til at udfylde et savn; den dækker især skik og brug – altså grænseområdet til folkeminderne – men ikke folkets arbejdsliv og redskabskultur på land og i by, så lidt som folkekunsten. Serien »Danmarks Folkeminder« har med sine hidtil udsendte 69 bind delt sol og vind nogenlunde lige mellem folkeminder og materiel folkekultur. Men det var naturligt nok den filologiske side, der først blev repræsenteret med en lærestol ved Københavns universitet, idet Axel Olrik i 1897 blev udnævnt

til docent i nordiske folkeminder og fra 1913 til sin død i 1917 var professor i faget.

Hos os er der altså tradition for en deling af folkelivsforskningen i folkeminder og materiel folkekultur. En tilsvarende deling findes ved universitetet i Oslo, hvor afdøde Nils Lids professorat i etnologi ganske vist praktiseredes i filologisk retning, så der i virkeligheden var to professorer i folkeminder. Dette vil dog formentlig nu blive ændret. Men ved universiteterne i Lund og Uppsala opretholdes endnu i dag en fiktion af, at folkelivsforskningens materielle og åndelige side udgør en enhed, der kan varetages af samme professor. I virkeligheden er tyngdepunktet henholdsvis lagt på den materielle og den folkloristiske side, medens docenter supplerer de to professorer i det omfang, disse ikke dækker fagets anden side.

Forholdet til folkemindeforskningen. For afgrænsningen mellem folkeminder og materiel folkekultur er det ikke uden interesse at referere en diskussion, som i 1918–19 førtes mellem førnævnte Nils Lithberg, kort før han blev professor ved Nordiska Museet, og C. W. von Sydow, der siden 1910 havde været docent i Lund. Lithberg ønskede en deling i henholdsvis folkeliv og folkedigtning. Til folkelivsforskningen måtte efter hans mening høre såvel folkeskik i hverdag og fest som folketro og magi. Alle de regler, som mennesker overholder i deres daglige arbejde, må naturligt høre sammen med arbejdslivets redskaber og metoder. Til arbejdet med sæden hører såvel pløjning og harvning som de forskellige anvendelser af julebrødet til styrkelse af ploven, ageren og trækdyrene. Thi for at opnå en god høst er det lige så nødvendigt, at disse magiske regler overholdes, som at dyrene spændes rigtigt for ploven. Magi og arbejdsliv hænger så nøje sammen, at de ikke kan adskilles. Lithberg pegede på, at medens folkelivsforskningen var henvist til den jævnførende etnografis metoder (se ovenfor), måtte folkedigtningen anvende litteraturhistorisk-filologiske metoder.

Hertil svarede von Sydow, at det simpelthen ville være uoverkommeligt for een og samme forsker at beherske både den åndelige og den materielle side. Den, der beskæftiger sig med, hvad von Sydow kalder almueetnografi, må have sans for former og farver, et omfattende kendskab til materialer og arbejdsprocesser samt praktisk håndelag for at kunne bedømme de forskellige genstandes typer og tekniske finesser. Almueetnografien kan vanskeligt drives uden i forbindelse med et almuemuseum. Thi det er de dér indsamlede genstande, deres typologi, tilvirkning og anvendelse, forskningen indstiller sig på. Det er også helt forskellige hjælpevidenskaber, de to forskningsdiscipliner kræver. Almueetnografien har især forbindelse med arkæologi og kunsthistorie. Og når Lithberg fremhæver, at folketro og folkeskik ofte knytter sig til materielle ting, så indvender von Sydow, at den omstændighed, at et gudebillede bliver dyrket,

ikke kan bevise, at billeddyrkelse er et fænomen, der falder indenfor kunsthistoriens område. Eller for at tage et andet eksempel: En høne er indmuret i en bygnings væg, eller en hane er slagtet, og dens blod smurt på væggen. Hvem har vel da de bedste forudsætninger for at kunne forklare betydningen af disse skikke, den som er specialist i bygningstypologi, eller den som har studeret folkets tros- og tankesæt? Bygningsspecialisten kan i dette tilfælde kun virke som hjælper ved at datere huset, hvori fundet blev gjort. Iøvrigt er al folkedigtning og i særdeleshed folkeeventyrene mere eller mindre gennemsyret af trosforestillinger; og tro og skik bygger på den anden side på gamle traditioner, som digtningen ifølge von Sydow giver i en oprindeligere form end den, der nu lever videre i praksis. Den, der ikke har studeret sagn og eventyr i form af digtning, kan ikke anvende dem som kilder til tro og skik, fordi han savner forudsætningerne for den nødvendige kildekritik. Hermed er ikke sagt, at videnskabelig forskning på folketroens og -skikkens område kun kan udøves af den, der også har studeret folkedigtning. Thi der findes en hel del tro og skik, som ikke har fundet anvendelse indenfor digtningen. Von Sydow betonede, at et samarbejde mellem de to videnskabsgrene er nødvendigt på dette grænseområde. Og skønt han selv var folkemindeforsker, krævede han ved Lunds universitet til kandidateksamen også to »betyg« i materiel almuekultur. Af licentiaterne måtte tillige kræves, at de satte sig noget mere ind i det rent videnskabelige arbejde på den materielle folkekulturs område.

Folkemindeforskningens egentlige emne er, som man vil forstå: myter, legender, eventyr, gåder, ordsprog, folkemusik, sange, danse og tro, der er bevaret i folkets hukommelse og mundtlig overlevering, men indtil videre findes der ikke nogen lærestol i dette fag ved Københavns universitet, og det er overdraget til indehaveren af lærestolen i materiel folkekultur at sørge for eksamens afholdelse også i folkemindevidenskab. Til grænseområdet mellem de to fag hører årets og livets inddeling og højtid, folkelig tidsmåling, folkemedicin og folketro samt den folkelige samfundsorganisation i landsbyen og på herregården, i købstaden og blandt søens folk. Dansk Folkemindesamling har helt fra sin stiftelse i 1904 inden for sit arbejdsprogram haft »folkeskik«, et område som også Dansk Folkemuseums optegnelser omfatter. Det er klart, at man ikke kan studere enten den åndelige eller den materielle side af folkekulturen uden et ret indgående kendskab til fagets modsatte halvdel.

Forholdet til sociologien. Det er imidlertid ikke blot det fag, som man kunne fristes til at kalde den »fabulerende« folkekultur, det nye universitetsemne grænser op til. I langt højere grad har diskussionen i de sidste 25 år stået om forholdet til sociologien.

De folkelige organisationsformer og sædvaneregler hører med til socio-

logernes arbejdsområde. Professor Sigurd Erixon har i »Folk-Liv« 1937–38 udførligt gjort rede for sit syn på, hvad han kalder »Regional europæisk etnologi«. Han opfatter det simpelthen som en gren af den almindelige etnologi. Det drejer sig om studiet af mennesker som individer og som gruppe med udgangspunkt i moderne tid, men i historisk belysning i de tre kulturdimensioner: tiden, rummet og den sociale inddeling, d.v.s. den kronologiske lagdeling, den geografiske udbredelse og befolkningsgrupperingen og dens funktion. I virkeligheden identificerer Erixon her etnologien med historisk indstillet sociologi (historically directed sociology), og han forsøger eksempelvis at anvende sociologernes »eksakte« metoder gennem tabellariske arbejdsanalyser, der skal vise forskellen mellem arbejdstidens inddeling før og nu. Sigfrid Svensson har kritiseret, at den påståede eksakthed kun er tilsyneladende. Men der er utvivlsomt trods alt noget rigtigt i at foretage analyser af arbejdets organisation for at få klarhed over, hvordan en bedrifts forskellige hjul griber ind i hverandre.

Det er imidlertid ikke tilstrækkeligt skelsættende at sige, at sociologerne arbejder i nutiden, folkelivsforskerne i fortiden. Thi amerikanske sociologer anerkender ikke nogen tidsgrænse. I en redegørelse for samarbejdet mellem sociologi og antropologi fra 1956 (Current Anthropology, udg. af William L. Thomas, jr.) siger John W. Bennett og Kurt H. Wolff, at sociologerne betragter samfundsproblemerne gennem en analyse af dynamiske situationer og menneskers indbyrdes forhold *nårsomhelst og hvor-somhelst* (s. 331). De moderne amerikanske antropologer interesserer sig først og fremmest for menneskenes adfærd over for hinanden, bl. a. tilpasningen på arbejdspladsen og tilpasningen mellem forskellige racer – begge vigtige forudsætninger for stormagternes indre oprustning. Man skildrer samfundssystemer og undersøger befolkningselementernes adfærd efter deres hensigt eller »function« (Bennett og Wolff, s. 339). Det er klart, at antropologer med en sådan funktionalistisk indstilling i ringere grad interesserer sig for de redskaber og det daglige arbejde, der danner grundlaget for menneskenes eksistens. Funktionalismen i denne forstand har også påvirket en del amerikanske arkæologer, således at de tolker fundene som vidnesbyrd om samfundstyper og klassificerer hele kulturer efter deres mest funktionelle træk.

Det er ikke underligt, at jo mere antropologerne lægger vægt på menneskers adfærd, desto mere kommer deres problemer til at ligne sociologernes. Det er naturligvis ubestrideligt, at al kultur er af samfundsmæssig natur, men derfor er al kultur ikke betinget af samfundstraditionen. Der er vel ikke mere nogen, der for alvor vil hævde, at folkekulturen ene og alene er traditionsbestemt (»gesunkenes Kulturgut«). Dekorationsmalerne i købstaden og i landsbyen havde naturligvis stået i lære på samme måde som deres mere artistisk begavede kolleger; men de har

også principielt på samme linje som disse lagt noget til af deres eget. Det er netop denne personlige karakter, der kendetegner den enkelte maler som en individualitet og gør, at hans produkter kan udskilles fra alle andres. Det er heller ikke tilstrækkeligt dækkende at bruge udtrykket »traditions populaires« alene om folkekulturens produkter. Thi selv den mest artistisk begavede kunstner bygger på kulturtraditioner. Men traditionerne spiller en større rolle i folkekulturen end i højkulturen – rent bortset fra, at de i reglen har passeret adskilligt flere mellemlid. – Tit nok bliver diskussionen om kulturforskningens begrebsindhold imidlertid revet næsten fuldstændig løs fra det håndgribelige stof, der er udgangspunktet. Fra en sådan abstrakt-filosofisk diskussion kan man føle trang til at søge over i retning af de eksakte naturvidenskaber ved at betone vigtigheden af at granske de kulturlevn meget nøje, som man kan tage og føle på.

Det historisk-arkæologiske grundlag. Før vi genoptager denne tråd, må vi betragte forholdet til historien, arkæologien og etnografien – sidstnævnte taget i gammeldags, deskriptiv forstand. Trods visse forskeres stærke betoning af en nødvendig hensyntagen til den amerikanske antropologis metoder, må folkekulturforskningen i Europa først og fremmest være en »historisk« videnskab. Det skyldes i særdeleshed, at der i vor verdensdel findes en mere omfattende skriftlig tradition bevaret end i de fleste andre dele af verden. På den anden side må man medgive, at oplysninger om dagliglivets forhold og udstyr – bortset fra de klassiske kulturer – næsten kun er overleveret i skriftlig form fra de *seneste* århundreder. For de ældre historiske tidsafsnits vedkommende må vi bygge på den historiske arkæologi som en hjælpevidenskab til den materielle folkekulturforskning. Den etnologisk skolede museumsmand må afdække bygningsrester, agerskel og andre kulturspor, der skjuler sig under jordfladen, bygningsdetaljer, der er blevet overkalket eller dækket af ombygninger, gamle dekorationer i puds og maling på vægge og på inventar, overbetrækning og andre ændringer af møblers udseende. Han må undersøge forandringer, der er foretaget ved redskaber, og ændringer ved deres funktionsmåde o.s. v.

I alle tilfælde er kildekritik nødvendig. Men den bygger for en stor del på andre forudsætninger end kritikken af en skreven tekst. Folkekulturforskeren må hvad den nyeste tid angår i vidt omfang selv indsamle sine kilder: Han må drage landet rundt og betragte samfundet indefra, mens han optegner kendsgerninger, som ikke hidtil er blevet registreret, og belyser dem ved hjælp af fotografiapparatet. Han må filme gamle håndværk for at kunne gøre rede for arbejdsprocesserne og drage sammenligning med andre processer. Han må indsamle museumsgenstande, som

han umiddelbart har kunnet skaffe gode oplysninger om. Han må være i stand til at supplere tidligere strukturundersøgelser ved hjælp af nye miljøbeskrivelser fra landsby, købstad og herregård, og han må søge at skaffe sig et geografisk overblik over fænomenernes udbredelse ved at udsende spørgelister.

Blandt de humanistiske fag må den materielle folkekulturforskning først og fremmest støtte sig til sociologen og folkeminderne såvel som til den af den historiske videnskab udformede kildekritiske metode, endskønt denne væsentligt arbejder med politisk-historiske dokumenter og i ringere grad har givet sig af med at analysere kulturhistoriske kilder. Det er nødvendigt at kunne læse gotisk skrift og lydskriftoptegnelser på de nordiske sprog. Ikke mindre vigtigt er det at kende hovedtrækkene af stilarternes historie og ikonografien, der har så stor betydning for folkekunsten. Og da forudsætningerne for folkekulturens elementer i dag ofte går tilbage til antikens tid, er det ikke nok, at kandidaterne kender de danske og etnografiske samlinger i de københavnske museer. De må også have et overblik over, hvad der findes i antiksamlingerne. De må have studeret et speciale på fuldt videnskabelig måde med indgående kendskab til det europæiske kildestof og med nødvendig hensyntagen til kulturforbindelser og paralleller uden for Europa. Specialet vil enten kunne vælges indenfor en saggruppe eller inden for et regionalt område.

En sammenligning med naturvidenskabernes metoder. Materiel folkekulturforskning er nok en humanistisk videnskab ligesom etnografien og arkæologien, som den umiddelbart grænser op til og har problemer fælles med. Thi den handler om menneskers frembringelser. Dens kildestof er ligesom arkæologernes først og fremmest materielle ting, som gemmes i museerne. Den bygger på genstande, som afspejler liv, på processer, der er sat i gang af mennesker, men påvirket af stedets natur. Derved kommer dens forskningsmetoder i betydelig grad til at ligne dem, en række naturvidenskaber anvender: Museumsmanden begynder med at beskrive en genstand, der kan vendes og drejes, hvis funktion kan efterprøves gennem systematiske forsøg på lignende måde, som en geolog undersøger en forstening eller en bjergart, som en zoolog undersøger et insekt eller et dyr, eller som en botaniker undersøger en plante. Og han har vel at mærke den samme tilfredsstillelse at vide, at genstanden (bortset fra falsknerier) ikke har til hensigt at lyve, lige så lidt som et insekt lyver for zoologen. Hvis han tolker forkert, er det ikke, fordi han er blevet ført bag lyset af sin kilde, men fordi han ikke opfatter det, den genspejler, rigtigt. Efter beskrivelsen anvender forskeren al sin lærdom på at placere genstanden rigtigt i dens typologiske og kronologiske sammenhæng. Så langt strakte sig i gamle dage ligheden mellem de na-

turvidenskabeligt uddannede museumsfolk og deres humanistiske kolleger. Thi som Sophus Müller sagde: »Tidsættelsen er det, som giver Fortidslevningerne deres egentlige Betydning.«

Men i vore dage spørger kulturhistorikeren tillige om tingenes brug og formål og om deres betydning i en dynamisk proces, d. v. s. en proces, der virker ved sin egen kraft (jfr. Axel Steensberg: *Bønder*, Kbh. 1959, s. 78). Det svarer til, at geologen ikke lader sig nøje med at tidsfæste og placere sin bjergart typologisk, men gennem fundene søger en almen viden om den geologiske *dynamik*, hvordan bjergarterne er opstået, og hvordan de har fungeret i deres miljø, fordi han deraf kan drage slutninger om sammenhængen med nutidige geologiske processer. Zoologer og botanikere nøjes heller ikke med at studere dyr og planter systematisk og morfologisk. De må også kende til dyrenes og planternes biologi. For at kunne beskrive og ordne deres objekter, må de hæfte sig ved disses forskellige former for næringsoptagelse, formering og livsvarighed. Thi dyrets og plantens udseende er i udstrakt grad bestemt af deres funktion, ligesom en brugsgenstands udseende først og fremmest er bestemt af dens særlige formål. Og på lignende måde, som botaniske og zoologiske objekter er tilpasset til og afhængige af lokale geografiske forudsætninger, således kan også den materielle folkekulturs håndgribelige udgangspunkter: Bygninger, klæder, samfærdselsmidler, redskaber, inventar og næringsliv være mere eller mindre påvirket af stedets geografiske faktorer. I Vestjylland anvendte man lyng til tækkemateriale, og i mangel af træ anvendte man halm til døre og kornbeholdere, medens man på Læsø tækkede med tang og brugte drivtømmer til husbygning. På Bornholm anvendte man sandstensplader som udfyldning i bindingsværkstavlene, ved Agger og Harboøre brugte man strandsten. Fiskernes og sømændenes klædedragt er præget af søen. I hedeegnene vævede man lagener af uld. I Vestjylland udbedrede man vejene med ler og lyng, på øerne brugte man sand og grus. Dette blot for at nævne nogle eksempler i flæng.

D e n p r a k t i s k e m u s e u m s k u n d s k a b. Vi har hidtil behandlet den teoretiske uddannelse. Men det er ikke på forhånd givet, at en perfekt teoretisk uddannet magister i materiel folkekultur egner sig til at være medarbejder i eller leder af et kulturhistorisk museum. Museerne vil prøve sine folk i praksis, og kommer de teoretisk uddannede folk til til kort her, bliver de nødt til at søge ansættelse i andre stillinger ved biblioteker og i mere teoretisk indstillede forskningsinstitutioner. De folk, der skal ud til landsdelsmuseerne må både have praktiske erfaringer og personlige kvalifikationer. Derfor vil der blive arrangeret kursus i museumsteknik parret med praktikanttjeneste i sommerferierne. Studenterne vil i marken få lejlighed til både at lære optegnelsesteknik og praktisk arkæologi. Det er forøvrigt meningen at indlede et så nøje sam-

arbejde mellem materiel folkekulturforskning og forhistorisk arkæologi, at man ved besættelsen af museumsstillinger i provinsen ikke i alle tilfælde behøver at skele for meget til, om det er den ene eller den anden slags magistre, men også kan tage hensyn til, hvem der har de bedste personlige forudsætninger for at løse opgaverne på stedet.

Desværre følger evnen til at *iagttage* ikke umiddelbart med evnen til abstrakt tænkning, videnskabelig stringens eller en receptiv hjerne. For vor gamle læremester Chr. Axel Jensen var den præcise iagttagelse altid udgangspunktet for enhver diskussion om genstandene. Først i anden række kom den mundtlige og skriftlige tradition, billedlige kilder og endelig, hvad andre forskere måtte mene om tilsvarende genstande. Man behøver ikke at være magister for at se en serie højryggede agre, som eventuelt kan tjene til datering af et voldanlæg, der er anlagt ovenpå dem. Lærer Frode Kristensen i Tørring så, hvad professionelle museumsfolk ikke havde hæftet sig ved, aftryk af korn i lerkarrenes vægge. Han gjorde derved en opdagelse, som videreudviklet af videnskabsmænd har gjort et vældigt hidtil uudnyttet stof tilgængeligt for såvel kulturhistorien som botanikken. Og købmand Jens Winther i Rudkøbing udgravede uden at være tynget af fagmandens forsigtighed de første stenalder hustomter. Lad os håbe, at der indenfor de professionelle forskeres kreds også i fremtiden vil være forståelse for de begavede amatørers indsats, således at deres kræfter fortsat kan blive udnyttet i museernes tjeneste.

Med hensyn til indsamlingsarbejdet har man længe været klar over, at det kun sjældent var lagt til rette på grundlag af faste retningslinjer. Ved det femte nordiske møde af folkelivsforskere i Göteborg 1930 talte docent Herman Geijer fra Landsmålsarkivet i Uppsala ironisk om, at man søgte at afvikle indsamlingsarbejdet i så og så mange sogne pr. år. Det forekom ham oprørende, at folketraditionerne skulle kunne indhøstes næsten, som når man mejer korn med maskine. Man måtte lære af botanikerne og ikke bare hjerpe rub og stub, men tillige se på objekternes sammensætning og livsbetingelser og ikke mindst betingelserne for deres uddøen eller forvandling. Målet var ikke at dække landet med så mange optegnelser som muligt, for derved ville man kun opnå at få en række halvstore eller små samlinger, der for en stor del ville gentage hverandre (Traditionsopløsningen och dess konsekvenser, Folkminnen och Folk-tankar 1932).

Geijer taler her som teoretiker. Men det ideelle må være, at teori og praktisk empirisk iagttagelse går hånd i hånd. Det er rigtigt, at vore folkemuseer stort set har samlet på ting, der ligner hinanden. Man må imidlertid ikke tro, at det er nok for et museum at have bare en genstand af hver art. I studiesamlingerne bør der findes varianter. Helge Søgård citerer med rette i »Arv og Eje« 1959 en udtalelse af M. Mackeprang: »ligesom indenfor Zoologien og Botanikken er det jo netop gennem Stu-

diet af de smaa Forskelle, af Varianterne, at man kan vinde videre frem.« De fleste museumsledere har hidtil været mere praktikere og empirikere end teoretikere – heldigvis, thi ellers havde der ikke været reddet så meget for forskningen at bygge på. Men det ville være gavnligt, om der *også* blev samlet efter en fast plan, og dertil vil forhåbentlig de kommende videnskabeligt uddannede museumsfolk hjælpe os.

Jeg har gennem det foregående søgt at give museumsgenstandene en central plads i den materielle folkekulturforskning, fordi de på een gang danner et håndgribeligt udgangspunkt og afspejler forandringer i de mere uhåndgribelige kulturfænomeners struktur. Gennem denne arbejds-metode konkretiseres problemerne på en sådan måde, at museernes samlinger bliver det naturlige udgangspunkt for forskningen. Man må dog ikke tro, at der gives nogen vidundermetode, som kan anbefales til den svage i ånden, fordi den med fuldkommen sikkerhed leder til målet.

Amerikaneren E. C. Pearson skrev i 1936 (Mitla; Town of Souls): »Visdommen består såvel i etnologien som i livet i, at man har mere end én metode ved hånden til at trænge ind til tingenes kerne.«

Enhver ny undersøgelse kræver til en vis grad individuel behandling, og man bør tilpasse sine metoder til de foreliggende opgaver. Savnet af en metodisk skoling giver på een gang den enkelte forsker større frihed og større ansvar. Ingen kan i længden skjule sin uformuenhed ved hjælp af spidsfindige abstraktioner, uforståelige sproglomster eller andre pseudo-videnskabelige falbelader. Med tiden vil avnerne blive skilt fra hveden, og det vil vise sig, om kastekornet bliver i stand til at bære god frugt.

Anmeldelser

Prishistorie

Astrid Friis and Kristof Glamann: A History of Prices and Wages in Denmark 1660-1800, vol. I. Published for the Institute of Economics and History, Copenhagen, by Longmans, Green and Co., London, etc., 1958. 350 s.

En samlad pris- och lönehistoria för Danmark är något, som är i högsta grad nödvändigt, om man vill få en djupare inblick i detta lands historia. Det är också av stor betydelse för Europas ekonomiska och sociala utveckling i dess helhet. På bas av utförliga prishistorier för de olika länderna kan man med större säkerhet än hittills teckna vår världsdels historia i dess egentliga huvuddrag liksom också dess relationer till andra världsdelar.

Under årens lopp har åtskilliga värdefulla bidrag gjorts på detta område, både ifråga om Danmark och världen i övrigt. Det nu föreliggande danska prishistoriska arbetet är emellertid till sin uppläggning betydligt mera omfattande än de tidigare bidragen från detta land. Det nya verket ansluter sig till de principer, som uppdragits av den under William Beveridges ledning skapade International Scientific Committee on Price History, vilken varit i verksamhet sedan år 1931. Dessa principer gå som bekant ut på att koordinera de prishistoriska undersökningarna och möjliggöra komperativa studier, en sak som är av allra största vikt.

Huvudförfattare till den nya danska prishistorien är Astrid Friis och Kristof Glamann. Till sin hjälp har de haft fyra historiker och en ekonom. Den sistnämde, Erling Olsen, har lämnat betydande assistens vid utformningen av kapitlet om penningväsendet i det lika utförliga som välbehövliga inledande avsnittet, medan Edit Rasmussen där bidragit till kapitlet om det danska mått- och viktsystemet. Båda dessa kapitel är utomordentligt användbara för alla forskare i dansk ekonomisk historia under det behandlade skedet. Närmast har de dock syftet att klargöra de bifogade, synnerligen instruktiva och utförliga tabellerna – i förra fallet tabellerna över myntning och sedelutgivning, växlings- og växelkurser.

Den föreliggande volymen – som är del I i det stort anlagda verket – ägnas i övrigt åt taxor och torgpriser i huvudstaden. Taxorna gällde i huvudsak bröd, öl och kött, som utgjorde basen i gemene mans försörjning. Torgpriserna avsåg däremot ett mycket större varusortiment, förutom spannmål och kött, bl. a. fisk, bränsle, salt, olja, lin, tjära m. m. Tabellerna över hithörande material beledsagas av koncisa och klargörande redogörelser för taxornas tillkomst och natur, något som är av stort värde för de forskare, som skall använda sig av dem.

Totalt sett utgör den utgivna delen ett förnämligt hjälpmedel för den, som bedriver forskningar inte bara i Danmarks utan också i Nordeuropas ekonomiska historia. Framställningen är precis och lättöverskådlig. Man hoppas att verkets fortsättning skall bli av lika god klass.

Oscar Bjurling.

Dansk landbrugsbibliografi

Ole Karup Pedersen: Dansk Landbrugsbibliografi. Bind I (indtil 1814). Udgivet af Det kgl. Danske Landhusholdningsselskab. 1958. 460 s.

Bibliografier er et værdifuldt – ja nødvendigt – hjælpemiddel for den arbejdende historiker. Erichsen og Krarups store Dansk historisk Bibliografi i tre bind er og bliver hovedværket, men skal man arbejde indgående med mere specielle emner, lader det dog altfor tit en i stikken. Og det rækker kun til 1912, efter den tid må man – bortset fra årene 1943-47 – klare sig, som man bedst kan. Der er sikkert mange danske historikere, som nogle gange i deres liv har måttet foretage en systematisk gennemgang af de årlige fortegnelser over historisk litteratur, som tidligere blev udgivet af Historisk Forening.

Skal man give den enkelte en virkelig hjælp til at finde det materiale, han har brug for i sit arbejde, vil det på mange områder være nødvendigt med specialbibliografier. Der foreligger da også en del fortræffelige oversigter af denne art, og enhver, der beskæftiger sig med danske landboforhold i tiden indtil 1814, vil glæde sig over, at Det kgl. Danske Landhusholdningsselskab nu har udsendt første bind af et stort værk, Dansk Landbrugsbibliografi, udarbejdet af arkivar Ole Karup Pedersen. Den omfatter al landbrugslitteratur, som er blevet trykt i Danmark, hertugdømmerne samt Norge til og med 1814, idet aviser selvfølgelig ikke er medtaget. Det er værdifuldt, at man har medtaget både Holsten og Norge, ikke mindst det førstnævnte område, hvis landbrugshistorie på så mange måder er nær knyttet til Slesvig.

Bibliografien tæller 6225 numre, og materialet er ordnet i en række grupper og undergrupper, så man hurtigt kan danne sig en oversigt over, hvad der findes om de forskellige emner. Iøvrigt er værket forsynet med værdifulde registre, over forfattere og over navne, der forekommer i titlerne, samt sag- og stedregistre. Bogen vil således også have stor værdi for dem, der beskæftiger sig med lokalhistorie. Desuden er der selvfølgelig en fortegnelse over de mange tidsskrifter, som er citeret i bibliografien. Den er et vidnesbyrd om, hvilket stort arbejde der ligger bag udarbejdelsen af værket. Man har ikke kunnet nøjes med at udskrive titler efter ældre litteraturfortegnelser. Hertil kommer, at der er gjort en ikke ringe indsats for at finde ud af, hvem forfatterne er til de mange anonyme værker, der blev udsendt i dette tidsrum. Selvfølgelig vil man ud fra en specialviden nu og da kunne supplere oplysningerne. Forfatteren til 2376 er således C.D.U. von Eggers, hvilket denne selv oplyser i sin bog om A. B. Bernstorff.

I forordet oplyses det, at ganske små og ubetydelige artikler ikke er medtaget. Her har der altså været tale om et personligt skøn fra udgiverens side. Ud fra et ret indgående kendskab til et ganske snævert område

kan det siges, at der synes at være tale om et yderst forsigtigt jugement, og at der næppe er udeladt noget, som er historisk relevant.

Mange synes, at en anmeldelse uden kritik ikke er nogen rigtig anmeldelse. Derfor lige et par randbemærkninger. Hvorfor de tyske former Ahretoft og Seegaarde i stedregistret, når der dog skrives Vojens, hvor titlen har formen Woyens? Er det historisk korrekt at opføre Schackenborg under hertugdømmerne? Det er småtterier, der ikke på nogen måde forklejner det værdifulde og nyttige arbejde, der er udført af Ole Karup Pedersen. Både han og Landhusholdningsselskabet fortjener hæder og ære for dette bind, det første af de fire planlagte. Man må håbe, at hele bibliografien snart må kunne blive afsluttet. Foreløbig vil vi glæde os over den betydelige hjælp, der gennem udsendelsen af bind I er blevet givet danske landbrugshistorikere.

Johan Hvidtfeldt.

Det svenske jordbrugs arbejdere

Gustav Utterström: Jordbrukets arbetare. Levnadsvillkor och arbetsliv på landsbygden från frihetstiden till mitten av 1800-talet. I-II. 898 + 527 s. (+ 24 s. engelsk resumé i disputatsoplaget). Den Svenska Arbetarklassens Historia. Tidens Förlag. Stockholm 1957.

Af det imponerende værk om den svenske arbejderklasses historie udgør det foreliggende kun en lille del, men det er dog to digre bind, sprængfyldte med lærdom. Her behandles de svenske landarbejdere før industrialismens gennembrud. Den sammenfattende skildring af dette vidtspændende emne er en gigantisk indsats i økonomisk og social historie. Til en vis grad gives en oversigt over hele den svenske landbohistorie i 1700- og 1800årene, dog stadig med særligt hensyn til landarbejderne. Denne skildring har selvfølgelig – hvor forskellige forholdene end på mange måder har været i de to lande – den allerstørste interesse for dansk landbohistorie. Der er i værket megen inspiration at hente til specialundersøgelser, ikke mindst med lokalt tilsnit, og ikke blot i Sverige, men også i Danmark. Men det er ingenlunde blot oversigt der gives. På mange områder ydes betydeligt nybrud. En central plads i argumentationen indtager den grundige undersøgelse af høstresultaterne år for år inden for perioden og deres betydning for de almindelige økonomiske forhold, for tjenestefolks lønninger og for beskæftigelsen inden for landbrugets bierhverv. Emnet er nemlig ikke snævert afgrænset til det egentlige jordbrug, men også de sysler, der i ældre tid var knyttet nær dertil som bierhverv, er behandlet. Det gælder fiskeri samt husflid af mange arter og til en vis grad også hjemmeindustri, hovedsagelig tekstiltilvirkning. Her som i øvrigt har folkelivsforskningens resultater ikke været forf. fremmede. Ud over de mange bidrag til disse bierhvervs historie er der i flere afsnit nedfældet et stort stof af interesse for særlig landbefolkningens kulturhistorie. Fremhæves kan kapitlet »Land och folk i fågelperspektiv omkring 1800« (I, 68–96) og det store afsnit »Jordbruket och folkförsörjningen särskilt under förra delen av 1800-talet« (I, 444–717).

Peter Michelsen.

Stednavne

Eivind Vågslid: Stednamntydningar. Eidsvoll 1958 (eget forlag, i hovedkommission hos Johan Grundt Tanum). 231 s.

Den store lighed mellem navngivningen i forskellige dele af det nordiske sprogområde medfører, at næsten enhver betydelig bog eller afhandling om stednavne i et af de andre nordiske lande tillige kaster lys over det danske navnestof, hvis udforskning har så nær forbindelse med studiet af vor ældste historie. Derfor er der grund til også i et dansk tidsskrift, der ikke er specielt filologisk, at gøre opmærksom på et vigtigt værk som Vågslids Stednamntydingar. Man kan vel ikke sige, at bogen bringer meget nyt i metodisk henseende (jfr. dog bemærkningerne om brugen af ental og flertal i samme navn s. 37 ff.), men den giver en lang række nye og velmotiverede tolkninger af norske stednavne. Når forfatteren i mange tilfælde kan korrigere eller supplere de tolkninger, der er givet i »Norske Gaardnavne«, beror det bl.a. på, at han ser navnene i større sammenhæng og bygger på mere detaljerede oplysninger om de topografiske forhold.

Vågslid har især interesseret sig for navne, der minder om gammel administrativ inddeling og gammel samfærdsel. Derfor behandler han bl.a. navnene på de middelalderlige retsområder: Borgarting, Frostating, Gulathing og Eidsævating. Det sidste navn kaldes i de gamle kilder også Heidsævating, et udtryk for den i norske dialekter kendte tendens til i nogle tilfælde at tilføje et uctymologisk h i forlyd og i andre tilfælde at bortkaste h-et (»halvemål«). Når forfatteren udkaster den tanke, at også Hedeby, det gamle navn på Slesvig (som Vågslid skriver Schleswig), kunne være et oprindeligt *Eiðabýr*, fordi ordet *eið* »landtange, sted hvor bådene slæbes over land« ville passe med beliggenheden, er det mindre velovervejet; runeindskrifterne og navnets former i gamle engelske kilder viser med al ønskelig tydelighed, at første led ikke kan være andet end hede. Af andre navne, der behandles indgående, kan nævnes afledningerne på -ald, -old, der har paralleller i Danmark (sønderjysk Nolde skal muligvis sammenstilles med norsk Noald), og navne sammensat med oldnord. áll, som Vågslid viser især er brugt om lange, smalle vanddrag, hvor man færdes med både. Også her er der danske paralleller: Al(e)borg er således samme navn som dansk Aalborg. – Bogen er forsynet med et udførligt register.

Kristian Hald.

John Kousgård Sørensen: Danske bebyggelsesnavne på -sted. Navnestudier udgivet af Stednavneudvalget Nr. 1. Gads forlag, 1958. 333 s.

John Kousgård Sørensens disputats er en undersøgelse af danske landsby- og gårdnavne med efterleddet -sted, overleveret i matriklen 1688 eller tidligere. Herved udelukkes – som rimeligt er – naturnavne og moderne gårdnavne. Geografisk omfatter arbejdet hele det oprindelige danske sprogområde; den vanskelige sondring mellem danske og tyske navne på -sted(t) i det sydligste Slesvig virker i det hele overbevisende.

Foruden den ældste originalform medtages af ældre skriveformer kun, hvad der skønnes nødvendigt for den etymologiske tolkning, idet hele det middelalderlige eksempelstof er eller med tiden vil blive tilgængeligt i serien »Danmarks Stednavne«. Udtalen af hvert navn er angivet, og der

gøres omhyggeligt rede for de fonetiske optegnelser, der har stået til forfatterens disposition.

Bogens største og vigtigste afsnit er kap. 4: »Danske bebyggelsesnavne på -sted, glda. -stath« med indtrængende etymologiske enkeltundersøgelser, i flere tilfælde hele små afhandlinger. Forfatteren dokumenterer et overordentlig solidt kendskab til det nordiske navnestof og den nordiske stednavnelitteratur. Undertiden kan han forfalde til overdreven udførlighed i litteraturhenvisningerne, især i tilfælde, hvor det af materialet uden videre fremgår, at tidligere fremsatte forklaringer ikke holder stik (se f. eks. Alsted, Tisted). Undersøgelsen er udført med solid sproghistorisk og etymologisk metode, og de tolkninger, der bringes, virker som regel overbevisende. Når forfatteren i nogle tilfælde må opgive at nå til en sikker eller blot sandsynlig etymologi, beror det bl. a. på, at det middelalderlige kildemateriale fra en stor del af området er meget sparsomt; det gælder f. eks. egne som Vendsyssel og Himmerland, der er rige på navne på -sted. Givetvis kan der dog også ved nogle veloverleverede navne fremsættes andre formelt og sagligt mulige etymologier. Ved Tisted ville jeg foruden gudenavn (eller appellativet ti »gud«) og personnavn overveje muligheden af en terrænbetegnelse identisk med oldengelsk tih »græsgang«; hertil ville i gammeldansk svare et ti eller tæ (jfr. glda. wi, wæ, af urnordisk *wiha- »helligdom«). Et sådant ord er ganske vist ikke overleveret i de nordiske sprog, men det er beslægtet med svensk teg »ager«, oldnord. teigr, og i øvrigt er der adskillige eksempler på, at gamle nordiske stednavne må forklares af sprogstof hentet fra andre germanske sprog. Ved Torsted'erne bør gudenavnet næppe ubetinget sættes forrest blandt de etymologiske muligheder. Personnavnet Thorir, i en ældre genitivform *Thorirs, hvoraf ved tidlig synkope *Thors, forekommer nærliggende, selv om to af navnene ligger i nordjyske områder, hvor sammensætning af -sted med personnavn er sjælden, og selv om personnavne med forledet Thor- i almindelighed er unge. Også det nordjyske Torslev indeholder et mandnavn af denne type. Af navnene Tisted, Torsted kan der da efter min mening foreløbig ikke drages sikre religionshistoriske eller kronologiske slutninger.

Må nogle etymologier end betegnes som usikre, er det klart, at der ikke vil kunne rokke ved forfatterens hovedresultat, at stednavnene dels er sammensat med propier (personnavne) dels med appellativer og ikke, som Steenstrup og Nygaard mente, næsten udelukkende med personnavne. Det må også betragtes som fastslået, at der ikke er grund til at regne med to forskellige typer af stednavne, singularisnavne på glda. -stath med appellativisk forled og pluralisformer på -stathæ, sammensat med personnavne. Ved begge arter af forled må efterledet normalt antages at stå i pluralis, selv om forholdet udviskes som følge af det jyske svind af den udlydende tryksvage vokal.

I det for sproghistorikeren måske mest interessante afsnit om »efterledets morfologi« (kap. 6) gives der – med forsigtigt forbehold – en forklaring på det meget omstridte spørgsmål om oprindelsen til pluralisformen -statha. Kousgård Sørensen formoder, at der i pluralisnavne i løbet af det 12. årh. er sket en udvikling, hvorved den i stednavne almindeligste plur.-endelse -a ad analogisk vej har fortrængt de andre plur.-endelser. Rimeligvis har forfatteren ret i, at både -statha og andre gamle navneformer på -a skal forklares på den måde, men man må dog regne

med muligheden af, at der i nogle tilfælde foreligger et gammelt a-suffix (jfr. Ballummahalla i Necrologium Lundenses grænsebeskrivelse fra Ballingslöv 1241 overfor Ballumahall i den noget ældre, udaterede grænsebeskrivelse i samme kilde).

Kap. 7 bringer en kort redegørelse for simplexordets betydning i de andre nordiske og germanske sprog, og derefter følger en særdeles omhyggelig undersøgelse af appellativet staths betydning i gammeldansk, baseret på omfattende excerperinger af den ældre danske litteratur. På denne baggrund tager forfatteren stilling til de forskellige opfattelser af ordets betydning i stednavne og vender sig kritisk mod en række tidligere forskere (Linde, Ståhle, Sahlgren m. fl.). Af de nye momenter, der fremføres, er inddragelsen af ordet stæthil i diskussionen formentlig det vigtigste. Forfatteren har ret i, at en diminutiv med betydningen »(lille) grund til bebyggelse« forudsætter, at stath har kunnet have en tilsvarende betydning, og at det ikke er urimeligt at antage, at det er denne betydning, der foreligger i de fleste sted-navne, specielt i dem med ikke-appellativisk forled. I de navne med appellativisk forled, der er oprindelige naturnavne, må man ifølge Kousgård Sørensen regne med, at efterleddet betyder »areal i almindelighed«. Problemet om efterleddets betydningsindhold kan vel næppe siges at være endeligt løst, men der foreligger i alt fald et særdeles vigtigt indlæg i diskussionen.

Kap. 8 »Alder og udbredelse« indledes med en oversigt over bebyggelseshistoriske principper og metoder, der kan læses for sin egen skyld. Den datering, der gives af navnene på -sted, bygger først og fremmest på en analyse af de personnavne, der indgår som forled, og den viser med stor tydelighed, at navnene må placeres kronologisk mellem -lev og -torp eller udtrykt i historiske perioder mellem folkevandringstid og vikingetid. At sted-bebyggelsen må have strakt sig over meget lange tidsrum fremgår særlig klart i Skåne. Her har vi dels en koncentreret forekomst af -stad mod sydøst, i herrederne Härrestad, Ingelstad og Järrestad, hvor de utvivlsomt repræsenterer det ældste lag af den nuværende landsbybosættelse (jfr. de tre herredsnavne), dels talrige navne omkring Kristiansstad-sletten, hvor stad-byerne ligger perifert i forhold til -löv og -by og må tilhøre en yngre periode. At -sted har været produktivt i dansk gennem en meget lang periode stemmer godt med, hvad vi ved om navnetypen i det øvrige Norden. I Mälaregnene kan den ad arkæologisk vej dateres til en meget tidlig periode, i Norge må den have været produktiv endnu i vikingetiden; det viser den store udbredelse i Island og de øvrige områder, der er koloniseret fra Norge.

Til slut berøres også forholdet til de vestgermanske navne af samme type. Forfatteren er af den mening, at -sted ikke, som f. eks. -torp, er kommet til Danmark sydfra. Både geografiske og kronologiske forhold synes mig at tale for rigtigheden af denne opfattelse.

Kousgård Sørensen's bog hører til de bedste nordiske stednavnemonografier. Det er ikke nogen let opgave, forfatteren har stillet sig, men han har løst den med dygtighed og videnskabelig fantasi og har fået materialet til at afgive svar på mange spørgsmål, måske ikke altid det endelige, men et svar, der altid er værd at overveje.

Kristian Hald.

Jacob Christian Lindberg

Kaj Baagø: Magister Jacob Christian Lindberg. Studier over den grundtvigske bevægelses første kampe. (Kirkehistoriske Studier, 2. række nr. 5, udgivet af Institutet for Dansk Kirkehistorie under redaktion af Hal Koch). Gads forlag, 1958. 380 s.

Yngre danske kirkehistorikere gør i disse år store landvindinger i det 19. årh.s historie til stor glæde også for andre historikere. Efter dr. theol. Knud Bannings indgående behandling af Rasmus Sørensen (anm. i bd. XX, s. 321) følger som nr. 5 i samme række den århusianske teolog Kaj Baagøs nærværende disputats, der med rette har bragt ham den teologiske doktorgrad ved Århus universitet.

Jacob Christian Lindberg hører afgjort til de oplagte disputatsemner blandt det 19. årh.s fremtrædende skikkelser. For samtiden var Lindberg i langt højere grad end nogen anden et stridens tegn. Han var en hårdmundet og utrættelig modstander af de rationalistiske teologer og den »etablerede kirke« og stod i meget snæver forbindelse med de mange menige vakte. Det var ham langt mere end Grundtvig, der ledte fåreflokken ind i den fold, hvor de fredeligt kunne græsse sammen med højkirkenes høveder uden at blive generet.

Det er typisk nok Søren Kierkegaard, der har været blandt de første til at fremhæve Lindbergs betydning frem for Grundtvigs. Dr. Baagø indleder da også sin disputats med Kierkegaards ord om, at det altid har forekommet ham en uretfærdighed mod Lindberg, »at medens Pastor Grundtvig nyder noget Vist om Aaret i Beundringens Offer og Accidentser af det tilbedende Partie, Mag. Lindberg har maattet staae i Skyggen.« Denne mandjævning kan i sig selv være temmelig ligeegyldig, men den afslører den ejendommelige énsidighed, der indtil dato har ladet danske kirkehistorikere ganske forblinde af »den gamle af dage«, så de slet ikke har kunnet se og vurdere Lindbergs langt mere direkte påvirkning af de læge kredse, der danner fortropperne for den bevidste bondestand, der i 1870'erne forlanger plads ved statens ror. (Dette være ikke sagt for at fremhæve andre historikere, der intet har at rose sig af i denne sag).

I sin disputats giver dr. Baagø for første gang en overbevisende og sandere vurdering af Lindbergs betydning. Bogens første afsnit omhandler Lindbergs opvækst og uddannelse, hvor man får indtrykket af et lyst hoved, for hvem hele verden lå åben. Man stillede store forventninger til den unge Lindberg som videnskabsmand – både som teolog, filolog og numismatiker. Men Lindbergs gemyt tillod ham ikke i stilhed at sysle med sine lærde studier, når kampen bølgede lige uden for hans vinduer. I opgøret mellem H. N. Clausen og Grundtvig blev han hurtigt draget ind som Grundtvigs våbendrager. Nogen opfordring behøvedes ikke – han var så overbevist om Grundtvigs ret og modstandernes uret, at det ville have faldet ham vanskeligere ikke at deltage. Hvad Grundtvig sagde i en nogenlunde poleret og antagelig form, det udråbte Lindberg i et sprog, som både datidens og nutidens sarte, akademiske og indflydelsesrige kredse har haft svært ved at tilgive ham. Hans diskussionsmåde kunne til tider nærme sig det prokuratoragtige i dette ords værste betydning – hans logik var ofte beslægtet med Per Degns – men hans nidkærhed for sagen og hans evne til at vinde menige folks ører for Grundtvigs og sine synspunkter kan ingen bestride. For ham var der intet udbytte at hente i

denne kamp – han måtte gennem sagsanlæg og vanskeligheder i sit arbejde som lærer ved københavnske latinskoler, hans videnskabelige karriere gik fuldstændig i stykker, og med kone og børn døjede han onde år i stor fattigdom, mens han søgte at holde sulten fra hjemmet med sin spidse og altid veloplagte pen. Imens trak den besindigere Grundtvig sig noget tilbage fra kamppladsen; noget direkte brud eller opgør mellem de to ses der ikke at have været, men at Lindberg til tider har været utålmodig over Grundtvigs tilbageholdende pænhed, er der ingen tvivl om. På sine mange rejser rundt i landet knyttede Lindberg forbindelser til og mellem de vakte, der fik stor betydning fremover. Efter lange overvejelser kunne han tiltræde Grundtvigs opfattelse med hensyn til de vantes stilling inden for folkekirken – og han mere end mange andre har æren eller skylden for, at den danske folkekirke i dag rummer næsten hele landets befolkning. Til gengæld krævede han frihed i kirken.

Hermed blev det snarere kampen for sognebåndsløsning og præstefrihed, der slutte hans kræfter. Hvad man end kan mene om sognebåndsløsningens betydning for dansk kirkeliv, er det et imponerende arbejde, Lindberg lægger i denne sag lige fra stænderforsamlingerne og til folketinget, for endelig i 1855 at få gennemført loven om sognebåndsløsning. Dette arbejde var hans, og var resultatet end ikke helt efter hans hoved, måtte det dog betragtes som en sejr for friheden inden for kirken.

I 1844 opnåede Lindberg endelig embede som sognepræst på Falster. 1857 blev han forflyttet til Lille Lyngby ved Frederiksværk, men døde samme år 60 år gammel. Dr. Baagø's disputats er ifølge sin undertitel først og fremmest en behandling af Lindbergs indsats i kirkekampen, men bogen om Lindberg er det trods alle gode sider ikke. Det holder næppe stik, at Lindberg fra 1844 med ansættelsen på Falster »kom helt bort fra begivenhedernes centrum« (s. 18) – med mindre man opfatter kirkekampen som de eneste begivenheder af betydning og København som centrum. I disse år foregik der ude omkring i landet begivenheder, der optog sine den nok så meget: den politiske bevægelse, der førte frem til grundloven i 1849. Man finder naturligvis Lindberg i den nye folkeforsamling – rigsdagens folketing. Han blev valgt i 1853 og sad der lige til sin død. Og han ikke alene sad der. Han var med til at præge mange debatter. Hans stilistiske evner fornægtede sig ikke – heller ikke på tinget; følgende udtalelse fra debatten om menighedens adgang til at benytte en anden end sognets præst, hvilket kun var tilladt københavnerne, ville selv en Shakespeare ikke have skammet sig over: »Ere vi, som boe uden for Kjøbenhavn da ikke ogsaa Mennesker, kunne ikke ligesaavel Bønder have Følelser for deres Børn og for deres kirkelige Sager som Folk, der boe i Kjøbenhavn?« (Ft. 1853/54 sp. 4544).

Som ordfører for adskillige udvalg – især om skole- og kirkesager – viste han store evner som forhandler. Han tilhørte tingets mest yderliggående nationalistiske fløj – central var hans stilling på tinge aldrig –, men det var dog hans rungende »Danmarks Riges Grundlov leve ukrænket!« ved opløsningen i oktober 1854, der fik spontan tilslutning fra hele tinget i dets modstand mod regeringen Ørsted. Vi finder således Lindberg i begivenhedernes centrum lige til hans død.

Men det skal ikke bebrejdes dr. Baagø, at han har måttet begrænse sig. Hans bog vil blive stående som den bog om Lindbergs deltagelse i kirkekampen, som man ikke kommer udenom, når bogen om Lindberg skal skrives.

Ole Karup Pedersen.

Oehlenschläger - Ikonografi

Povl Eller: Adam Oehlenschläger Portrætter. Udgivet af Det nationalhistoriske Museum på Frederiksborg, 1958. 143 s.

Det er første gang, de mange eksisterende portrætter af Adam Oehlenschläger vurderes samlet i en ikonografisk studie. Museumsinspektør Povl Ellers bog »Adam Oehlenschläger Portrætter« er udsendt af Det nationalhistoriske Museum på Frederiksborg, og den kyndigt formede afhandling har krav på interesse ud fra flere synsvinkler.

Når man gennemvandler Frederiksborgmuseet, har man ofte på fornemmelsen, at tidsaldrene stærkest og mest umiddelbart taler til én gennem portræterne. Det er museets mest centrale område. Og det må derfor meget påskønnes, at Frederiksborgmuseet ved udsendelsen af en publikation som den foreliggende giver sine gæster midler i hænde til en dybere forståelse af portrætsamlingen. Specielt guldalderens billeder har meget at sige os om dansk åndsliv og dets personligheder. Povl Eller har valgt et væsentligt emne ved at begynde med Oehlenschläger. Den store digter er ofte portrætteret, hjemme og på sine udenlandsrejser. Disse billeder udmærker sig ingenlunde altid ved den kunstneriske kvalitet, men derfor kan de udmærket have en vis dokumentarisk betydning. Der stod glans om Oehlenschläger. Og det er naturligt, at også nogle af tidens bedste danske portrætkunstnere har skildret ham, heriblandt C. A. Jensen, Eckersberg og Thorvaldsen, hvis fremragende portrætbuste, modelleret på mindre end to dage under et ophold på Nysø i efteråret 1839, skulle blive afgørende for en række af de portrætskildringer, hvorigenem eftertiden har dannet sig en forestilling om digteren: Sonnes frise fra 1840'ernes slutning, H. V. Bissens statue fra 1855 foran Det kgl. Theater, Constantin Hansens maleri fra 1866 af Tegnér, der laurbærkranser Oehlenschläger i Lunds domkirke 1829, og adskillige andre, som Povl Eller i sit grundige katalog udførligt redegør for. Morsomt nok kan vi få en forestilling om Oehlenschlägers ansigtstræk allerede i barndomstiden af Peder Faxøes portræt fra 1785. Han var da 6 år og iført kronprinsens vendte, omsyede og højrrøde kjole, hvorom Oehlenschläger selv så levende beretter i sine erindringer.

Som støtte for sin ikonografiske undersøgelse giver Eller i et indledende afsnit en række glimt af Oehlenschlägers udseende gennem litterære citater fra samtiden. Han diskuterer Vilh. Andersens og Johannes V. Jensens opfattelse af Oehlenschläger, for derefter at gå nærmere ind på bogens hovedemne, portræterne og deres vidnesbyrd.

Mellem de problemer, der melder sig, er bestemmelsen af den maler, der har udført det digterisk mest beåndede af ungdomsportræterne. Det findes på Frederiksborgmuseet og anføres på rammen at være malet af Riepenhausen i Rom. Denne tilskrivning skyldes J. P. Trap, der dog oprindelig i sin bog »Portrætter af berømte danske Mænd og Kvinder« opfører det som malet i Rom af historiemaleren J. L. Lund, mens digteren skrev »Correggio«. Povl Eller fremsætter den hypotese, at det kan være malet af Heinrich Olivier, der ifølge en udtalelse i et brev til Oehlenschläger fra P. O. Brøndsted, skrevet i Paris den 3. december 1808, maledede hans portræt. Men dette billedes eksistens har dog ikke hidtil med tilstrækkelig beviskraft kunnet fastslås. I sin bog anfører Eller portrættet som udført af »ubekendt kunstner« i tidsrummet mellem 1808 og 1815.

Spørgsmålet står stadig åbent. Men det skulle være muligt ved sammenlignende undersøgelser af portrætstilen at komme problemet nærmere.

Det store materiale, som forelægges i portrætkataloget, omfatter malerier, tegninger og skulpturer. Endvidere klippede silhuetter og Daguerrotypier. Til slut gengives dødsmasken i Bakkehusmuseet.

Som allerede nævnt, er bogen god at have i hånden ved et besøg i Frederiksborgmuseets guldaldersale. Men den er ikke mindre nyttig for enhver, der udfra litterære, kunstneriske eller kulturhistoriske interesser beskæftiger sig med Adam Oehlenschläger og hans tid.

Jan Zibrandtsen.

Keramik

Helge Sjøgaard: Lertøj fra nørrejske museer. 1958. 180 s., 19 ill.

Kai Uldall: Keramik fra Frilandsmuseets samlinger. 1959. 48 s., ill.¹

I dansk faglitteratur vedrørende keramiske frembringelser indtager det glaserede lertøj en såre beskedne plads. I betragtning af den betydelige rolle dette lertøj sikkert har spillet i ældre tiders bordopdækning, kan man vel undres lidt over, at så få forskere har beskæftiget sig med dets historie, dets oprindelse og udbredelse. Men det skal indrømmes, at emnet er vanskeligt at trænge til bunds i, og Helge Sjøgaard lægger da heller ikke skjul på, at hans undersøgelser, foretaget gennem en lang årrække, endnu langt fra har ført til fuld klarlæggelse af emnets mange og indviklede problemer. I et par tidligere afhandlinger (Fortid og Nutid XV, 1944 og Folk-Liv XI, 1947) har han navnlig været inde på pottemageriets udbredelse i Jylland, antallet af håndværkets udøvere og deres tilknytning til bestemte lokaliteter. Det rødbrændte og glaserede lertøj er hovedsagelig blevet fremstillet i de østjyske købstæder samt visse landsbyer i Gjern, Hellum og Hindsted herreder. Efter 1700 har navnlig Gjern herred været et produktivt centrum for dette pottemageri, og mange af håndværkets

1. Redaktionen finder anledning til at gøre opmærksom på, at den her anmeldte bog af Kai Uldall er udkommet ved nytår 1959. Med samme årstal på titelbladet udkom sommeren 1959 i Lillehammer - Gjøvik »De Sandvigske Samlinger, Veileder til De gamle verksteder«. I den gengives under mærket »E. G.«, men uden kildeangivelse lange passager, som svarer så nøje til den tidligere trykte tekst hos Uldall, at den utilbørligt nære afhængighed af denne ikke kan bestrides. Det drejer sig om fuldstændig verbal overensstemmelse, blot med ubetydelige småændringer, hovedsagelig med henblik på at gøre bogstaveringen norsk. Således stemmer hele den første del af afsnittet »Internasjonale fajanser« (fra midt på s. 110 til og med lin. 10 på s. 112) nøje med Uldalls afsnit »Hollandsk fajence« (ingen sidetal, forfra til og med lin. 8 franeden). Videre svarer en anden del af samme afsnit hos E. G. (s. 112, lin. 9 franeden til s. 113, lin. 1) til Uldalls »Hollandske fajencefliser« (den første af de to herhenhørende tekstsider, lin. 1-4 og 6-13), og den umiddelbare fortsættelse hos E. G. (s. 113, lin. 1-3) har ordlyd nær op ad Uldalls »Fliseplateau« (lin. 1-2). Endelig stemmer E. G.s indledende bemærkninger om porcelæn (s. 113, lin. 3 franeden til s. 114, lin. 17) overens med Uldalls »Porcelænsenhøne« (lin. 1-15, 15-16, lin. 5 franeden og lin. 4-1 franeden).

Red.

udøvere er herfra søgt ind til de østjyske byer, hvor de i deres produktion bibeholder det landlige præg. Da det desuden er en stor sjældenhed at finde den slags lertøj forsynet med pottemagerens mærke eller signatur, er det så at sige umuligt at sondre mellem de enkelte pottemageres arbejder. Søgaard har gennemgået det glaserede lertøj, som findes i nørrejyske museer, og i sin nye bog gengiver han i udmærkede fotografier – desværre dog ikke i farver – et fyldigt udvalg af de jyske pottemageres glaserede arbejder, de fleste daterede, en del desuden med ejernavn, enkelte med tilføjjet stedbetegnelse. Efter en kortere omtale af lertøjet fra middelalder og renaissance, hovedsagelig jordfund fra jyske byer, gives en indgående beskrivelse af det 18. og 19. århundredes glaserede lertøj, der med stor sikkerhed kan siges at være fremstillet af jyske pottemagere. En fremtrædende plads indtager her lertøjet fra Gjern herred og Himmerland. Materialet er inddelt dels efter produktionssted, dels efter tid og stil, idet der ikke alene viser sig en betydelig egnsforskel i såvel genstandenes form som deres dekoration, men der synes også inden for samme egn at kunne skelnes mellem materialebehandlingen, glaseringen og dekora-tionsudførelsen i det 18. og i det 19. århundrede. Dette gælder navnlig for lertøjet fra Gjern herred, hvor Søgaard påviser, at der omkring 1800 sker en ændring i stilen. Medens det 18. århundredes lertøj i reglen har en begitning af hvidt pibeler på oversiden, på hvilken dekorationen er udført dels ved indridsning, dels med grøn og jernbrun glasur, findes ofte på lertøj fra det 19. århundrede en over begitningen lagt grøn- eller brunfarvet glasur, der dækker hele eller det meste af stykket. Med denne publikation har Helge Søgaard skabt et tiltrængt overblik over det væsentlige af, hvad der findes i nørrejyske museer af glaseret lertøj af dansk frembringelse. Ikke mindst det store og udmærkede billedstof er man ham taknemmelig for.

Blandt inventaret i de gamle gårde og huse i Frilandsmuseet i Sorgenfri indgår forskellige keramiske genstande, der har været anvendt i ældre tiders husholdning og rumudstyr. Museet har som nytårshilsen udsendt en smuk lille bog, hvor der i tekst og billeder fortælles om disse gamle brugsting. Kai Uldall – som den fremragende kender – gør kort og klart rede for de enkelte genstandes tilblivelse og brug, medens Lennart Larsen med kunstnerisk forståelse har fotograferet – adskillige i farver – et udvalg af de smukkeste stykker. Der vises karakteristiske eksempler på det sortbrændte lertøj, glaseret pottemagerarbejde såvel ensfarvet som med broget dekoration, og tysk stengods, engelsk, tysk, hollandsk og dansk fajance og porcelæn. Opsætningen er forbilledlig, idet samhørende tekst og billede findes på de modstående sider.

P. Halkjær Kristensen.

Huse af ler

Sven Risom: Nordiske Ler-Jords-Huse. Ledsaget af en sammenlignende studie i lerbyggeskikkens udbredelse i Europa, Asien, Afrika og Amerika. Rosenkilde og Bagger. 1959. 117 s. + 74 tavler.

Helt fra sine unge år på Kunstakademiet har arkitekt M. A. A. Sven Risom lagt stor arkitekturhistorisk interesse for dagen. Med udgangspunkt i købet af et ældre hus af stampet ler, kastede han sig efterhånden særligt

over studiet af denne tekniks historie. Samtidig med et travlt virke som aktiv arkitekt og statsinventarieinspektør har han stadig samlet materiale til belysning heraf. Det resulterede 1952 i udsendelsen af den lille bog »Lerhuse, stampe og soltørrede. Praktisk Vejledning med kortfattet historisk Oversigt«, der bl. a. var et indlæg til fordel for en almindeligere benyttelse af den gamle teknik, som forf. selv har været virksom for genoptagelsen af. Og nu endelig foreligger den store bog om lerhuse, som opmærksomheden skal henledes på.

Her fremlægges da et særdeles stort materiale vedrørende bygninger af ler. På halvtreds offset-trykte tavler gives i forf.s streg planer, snit og opstalter, der på endnu en hel række tavler suppleres med talrige fotografier af delvis de samme bygninger, hvortil kommer mange tekstillustrationer. Det centrale i bogen er disse opmålinger samt gennemgangen af de bevarede eller ad arkivalisk og litterær vej kendte danske huse af stamper ler. De er opført i den pisé-teknik, som i landboreformtiden i slutningen af 1700-årene og begyndelsen af 1800-årene blev anbefalet af en del skribenter under påvirkning af tyske og måske især franske oplysningsforfattere. En talmæssig oversigt på grundlag af brandtaksationer giver en dokumentation for denne tekniks udbredelse her i landet, som tidligere nok i nogen grad har været underkendt. I hvert fald har lerhusenes antal været ganske betydeligt i de nordøstsjællandske Sokkelund, Lyngø-Kronborg, Holbo og Lyngø-Frederiksborg herreder samt i Lolland-Falsters stift, sådan som det fremgår af tabellen s. 51.

Bogen yder således i sit hovedafsnit et vigtigt bidrag til især bonde- og skolebygningernes historie i Danmark. Forf. vil imidlertid mere. Han forsøger at sætte lerbyggeskikken ind i større sammenhæng, og fænomenet samt beslægtede foretelser forfølges til de fjerneste tider og steder. Det er voveligt, og det undgås ikke, at grundlaget for det fremførte hyppigt er tilfældigt og spinkelt, hvilket ikke hindrer forf. i at kombinere dristigt, hvor ellers hævdunden metode ville gøre sin udøver forsigtig. Fejl og uklarheder, mangel på metode misklæder denne del af skriftet. Det skammer endvidere, at især noter indeholder talrige unøjagtigheder, ikke mindst med hensyn til forfatternavne og bogtitler. Trods dette, og selv om bogen ville have vundet ved en stramning omkring det egentlige hovedemne, må man glæde sig over, at dette stort anlagte værk har kunnet se dagens lys, og den kulturhistoriske husforskning vil kunne få nytte af det her fremlagte materiale, især det danske.

Peter Michelsen.

En hjemstavnsbog

Fra Gelsbro til Lillebælt. Hjemstavnsbog for Haderslev by og amt. Udgivet af Haderslev by og amt. 1958. 236 s., 3 kort. (Redaktion: *Olav Christensen, Magnus Mikkelsen og Hans Neumann*).

For en del år siden udkom der ofte bøger under titlen: »For skole og hjem«. De hjemstavnsbøger, der udkommer nu, hører alle til denne kategori. Det gælder også »Fra Gelsbro til Lillebælt«. Man regner med, at disse bøger kan tjene som et supplement til eller ligefrem være en del af skolernes undervisning i fædrelandets historie eller være grundbog, hvis der drives emneundervisning. Det kan forøvrigt se ud til, at der ikke

kan blive ret mange timer til disse arbejder, eftersom der råbes op om »globalhistorie« og »familiekundskab«, bredende sig i historietimerne. Et fattigt bytte for vore børn, om det bliver til virkelighed! – Det er ikke bare skolen, de tre redaktører har tænkt på, de har tillige villet give en samlet tidssvarende skildring for alle, der interesserer sig for området.

Det må siges at være nået. Dog er det et stort kunststykke, selv om der skrives nogenlunde populært, at skrive sådan, at det løber i børnene »som bred smør«, for at bruge en af Palladius' betegnelser. For at klare de tekniske udtryk i stilhistorien under afsnittet om kirkerne, er ordene forklaret med en side instruktive tegninger og en lille ordliste. Og dog er der både her og der temmelige vanskelige passager for børnene.

De tre redaktører har sammen med elleve andre forfattere skrevet bogen, hver med sine emner og specialiteter, ordnet i kronologisk orden, så vidt det er muligt. Knud Olrik har givet en frisk indledning om Østeramt og Vesteramt og deres naturforhold samt skrevet om de gennemgående rige kirker. Villy Buch behandler geologien og bringer en række oplysende tegninger. Palle Nielsen tager sig med forsigtighed af stednavnene og skildrer Edv. Lembcke, »som det danske folk dengang og senere tog ind i deres hjerter«. Hans Neumann skriver om oldtiden, adel og voldsteder, Haderslevhus og Hansborg og sammen med Olav Christensen om sagn og overtro. Ikke mindst skildringen af det forsvundne renæssanceslot og dets rige udstyr vil blive husket. M. Mikkelsen skriver om Haderslev indtil 1650 og tager bl. a. sine læsere med på en middelalderlig byvandring, og han har skrevet det spændende kapitel om den tidlige og myndigt gennemførte reformation. M. Favrhøldt holder sig til skolevæsenet, hvor brydningen mellem dansk og tysk afspejles stærkt, skildringen holder sig dog kun til købstaden. Olav Christensen tager sig kyndigt af handel og håndværk samt erhvervslivet og slutter med statistiske oplysninger, delvis i tabelform. K. M. Hermansen går derimod ud til bondekulturen, mens H. Hejselbjerg Paulsen viser, at den »døde« ortodoksi hernede ikke engang var halvdød, men gennem Peder Wandal i Maugstrup og v. Rehefeld i Haderslev vakte liv for lange tider, og pietismen fik brændpunkter i Stepping og i brødremenigheden i Christiansfeld. Gang på gang dukker forholdet mellem tysk og dansk op, og, hvad man kan vente i en sådan bog, får den nationale vækkelse med de mange kendte førere netop i dette amt en fyldig behandling. Det er Th. Roust, der har skrevet dette levende kapitel, mens Chr. Winther i tilknytning hertil skriver om Rødding højskole, verdens første. Frederik Nielsen skriver om landbruget efter 1850, Chr. Petersen om fremmedherredømmet og Bjørn Svensson om tiden efter genforeningen, alle med mange interessante enkeltheder tildels fra vor egen tid.

Med så mange forfattere har smågentagelser ikke kunnet undgås. I tegnerens billedtekst til kirkekisten er der overset en fejl, det er næppe en afladskiste. Men den slags er kun småting. Det er en bog, man vil glæde sig over i landsdelen og videre ud. Hertil bidrager også det smukke udstyr og mange fortrinlige billeder.

H. K. Kristensen.

Dalum sogns historie

Jacob Hansen og Knud Mortensen: Dalum sogns historie. 1. bind. 1. del. (Indtil 1662). Udgivet af Dalum kommune 1959. 207 s.

Et sogn med en gammel kirke med kalkmalerier, rest af et gammelt kloster, senere sæde for en kongelig lensmand, derefter herregård og til sidst atter katolsk kloster, et sogn, hvor der har udspillet sig begivenheder, der har grebet dybt ind i Danmarks historie, et sogn, der har udviklet sig kraftigt fra kun 567 indbyggere i 1850 til næsten 20 gange så mange beboere nu, et sogn, der helt har skiftet karakter fra et bondesamfund til en travl forstad for storbyen Odense, er det interessante emne for det statelige værk om Dalum sogns historie, som Dalum kommune har begyndt udgivelsen af i foråret 1959. Værket er beregnet til at fylde 2 bind; men da sognerådet gerne ville have noget af stoffet frem til 50 års jubilæet i 1959 for adskillelsen mellem Dalum og Sanderum sogne, har man vedtaget at udsende det i 4 storhefter, der siden samles i 2 bind.

Grundlaget for værket er lagt af Dalums tidligere sognerådsformand Jacob Hansen, der i mange år har samlet stof til sognets historie. Hovedsagelig har han dog holdt sig til de trykte kilder. Arbejdet med det utrykte materiale – og det er det vigtigste – har adjunkt Knud Mortensen, Odense, påtaget sig. Det er ham, der bærer det hefte på mere end 200 sider, der nu har set lyset.

Som de fleste sognebøger indledes også denne med et afsnit om sognets geologi, forfattet af lektor Niels Foged, Odense, et afsnit, der ikke just udmærker sig ved letfattelighed og har meget lidt at gøre med sognets historie, hvorfor det kan overspringes, uden at man går glip af noget.

Højst kuriøst er det følgende afsnit, der handler om – ukrudtsplanterne i Dalum sogn, en kedelig opramsning på 8 sider af en række navne, der vil være ukendte for de allerfleste.

Efter disse to ligegyldige afsnit kommer man endelig på side 26 til sagen. Et sogns historie begynder med menneskets komme. Dalums historie må derfor begynde med oldtidsminderne, som museumsinspektør Erling Albrechtsen, Odense, har påtaget sig at gøre rede for. Det er blevet til et fortræffeligt afsnit, der både er forståeligt (hvad arkæologiske redegørelser ikke plejer at være) og ikke for vidtløftigt.

Side 38 tager adjunkt Mortensen fat på den historiske tid, der groft inddeles i klostertiden til 1536 og lensmandstiden 1536–1660.

Med stor iver er forfatteren gået til kilderne, både de trykte og de utrykte. De middelalderlige kilder, forfatteren benytter, er trykte. Derimod har han med stor grundighed for den nyere tids vedkommende arbejdet sig igennem de utrykte lensregnskaber og herfra hentet et væld af oplysninger, og det er denne del af det foreliggende hefte, der er bedst.

Det er imidlertid ikke nok at gå til kilderne. Man må også forstå dem. Og det kniber for adjunkt Mortensen som for mange andre, der beskæftiger sig med middelalderen, at sætte sig ind i den middelalderlige kirkes tankegang. Man må prøve at se med tidens egne øjne, og det gør man ikke, hvis man går til læsningen af kilderne ene og alene ud fra den forudsætning, som kendskab til Luthers lille katekismus og forskellige hjemlige teologers ofte fejlagtige og tildels polemiske fremstillinger af katolsk lære giver. Ingen ville dog drømme om at fremstille den lutherske kirkes tro på grundlag af de skrifter, som Jehovas Vidner udsender. På samme

måde er det metodisk forkasteligt at udtale sig om den katolske kirkes tro og skikke uden i det mindste at have læst en katolsk katekismus.

Det har forfatteren i hvert fald ikke gjort. Fantastisk er derfor den forklaring, han side 60 giver på begrebet 40 dages aflad. Den rigtige forklaring kunne han have læst i den danske katolske katekismus: »Aflad af 40 dage betyder eftergivelse af så megen syndestraf, som man efter oldkirkens bestemmelser kunne afsone ved 40 dages offentlig bod.«

Begrebet aflad er i det hele taget vanskeligt at fatte for mange nutidsdanske. Mange forfattere blander syndsforladelse (absolution) og aflad sammen og vil oven i købet påstå, at heller ikke middelalderens mennesker har formået at skelne mellem absolution og aflad. At udrede forskellen teoretisk kan vel for mange have haft sine vanskeligheder. Men lige så sikkert er det, at i praksis var det såre let at skelne: absolution fik man i skriftestolen, aflad vandt man uden for skriftestolen. Så simpelt var det. Nutidens historikere burde ikke være ringere til at skelne end fortidens bønder. En hjælp til forståelse af afladslæren er givet i »Håndbog for danske lokalhistorikere« i artiklen »aflad«.

Desværre indeholder »Dalum sogns historie« en række unøjagtigheder. En »salter«, der nævnes i et testamente fra ca. 1512, kan ikke forklares som »halsbånd eller perlekrans« (side 82). Enten menes der en rosenkrans til at bede på eller en bog med Davids psalmer (psalterbog). – Der var ikke appel fra birketinget til herredstinget (side 95), men til landstinget. – Titlen »pastor« brugtes ikke ca. 1600 om præster (side 99). De kaldtes »hr.« – Det er unødvendigt at bemærke, at to kvinder, der indtrådte i Dalum kloster, var umyndige (side 59), da kvinder aldrig kunne opnå fuldmyndighed.

Mod forskellige punkter i »Dalum sogns historie« kan der således rettes indvendinger. Det må dog ikke tilsløre bogens gode sider: flittig kildebenyttelse og en tydelig og meget prisværdig bestræbelse for at gøre fremstillingen jævn og ligetil. Der er ingen tvivl om, at adjunkt Mortensen har betingelser for at kunne skrive en virkelig god populær bog.

Carl Lindberg Nielsen.

Københavns Vandforsyning

Københavns Vandforsynings Historie. Udgivet ved Københavns Kommunalbestyrelses foranstaltning i anledning af hundredåret for anlægget af stadens første vandværk i 1859. 1959. 251 s.

Københavns Vandforsyning er en institution med sans for sin egen historie og for sine forudsætninger i tiden før institutionens grundlæggelse. Ved 50 års jubilæet i 1909 udkom således et ganske stateligt festskrift, ved 75 års jubilæet så et værk i samme format og udstyr dagens lys, og endelig foreligger nu den hidtil største jubilæumsbog, udsendt i hundredåret for anlægget af stadens første vandværk, stadig holdt i samme format som de to foregående skrifter. Denne historiske aktivitet må meget værdsættes, og det er ingenlunde for meget at have tre jubilæumsskrifter på dette område, selv om en del af stoffet, bl. a. i form af illustrationer, går igen fra det ene bind til det andet. Dette gælder først og fremmest redegørelserne for vandforsyningens tekniske udvikling, i 100 års skriftet

Wilfred Christensens afsnit om tiden efter 1859. Her gives en særdeles interessant oversigt, der delvis omfatter det samme stof som det meste af 50 års skriftet og hele 75 års skriftet, men tillige føres fremstillingen helt op til tiden umiddelbart før bogens udgivelse, ja længere endnu, idet man også får noget at vide om forberedelserne til fremtidige anlæg, der skal tilfredsstille vandbehovet i et endnu større København. Vandforsyningen er nemlig ganske vist et kommunalt foretagende, men da den desuden leverer betydelige mængder af vand til Frederiksberg og et bælte af kommuner mod nordvest, vest og syd, er dens vækst mere afhængig af Storkøbenhavns trivsel end af den udbyggede Københavns kommune.

Medens 75 års skriftet kun behandlede tiden efter 1859, var der i 50 års skriftet betydelige afsnit om den ældre vandforsyning. Med glæde konstaterer historikeren, at næsten halvdelen af den nu foreliggende bog behandler forholdene før anlægget af det første vandværk, altså meget længere tidsrum end det ene århundrede, der er forløbet siden 1859. Nu er jo rigtignok kilderne ikke nær så fyldige i den ældre tid som siden, men der er dog et vældigt og yderst detaljerigt materiale både fra 1600- og 1700-årene i Resens Ferske og Brønde Vands Bog, i vandkompagniernes, vanddirektionens og vandkommissionens protokoller og kopibøger. Dette store stof er dygtigt udnyttet af Georg Nørregård i hans part af bogen: »Københavns vandforsyning i ældre tid«. Det var i høj grad tiltrængt at få en sammenfattende skildring af ældre københavnske vandforsyningsforhold. Forskellige bidrag på enkelte punkter af dette område ligger nu en del år tilbage, og den inspiration, der kan ligge i en stor, velskrevet, oversigtsgivende fremstilling som denne, vil forhåbentlig føre til nye specialstudier. Uden tvivl kan man på en række punkter stadig uddybe vor kundskab, ikke mindst om den anvendte teknik. En brønd i Skindergade, der blev »renset oc grafvet dybere, oc Kiste neder sat for Løbsanden« (Resen, s. 281), fortæller om en vidt udbredt fremgangsmåde ved uddybning af brønde, som man formentlig kunne få en mere nuanceret viden om ved systematisk udnyttelse af kilderne også på et sådant punkt. For middelalderens vedkommende kan et indgående kendskab til vandforsyningsforholdene, d.v.s. til brøndenes indretning, kun erhverves ad arkæologisk vej. Det må da meget beklages, at byarkæologien har så vanskelige kår, at der kun er virkelig undersøgt ganske få brønde, selv om netop brønde må være et af de let iagttagelige fortidsminder, man hyppigst støder på ved grundgravninger i København.

Københavns Vandforsynings 100 års skrift er en bog, man med glæde hilser velkommen. Hvis man skal fremsætte et jubilæumsønske, må det være, at der igen i 125 året for anlægget af stadens første vandværk må komme et historisk værk, der foruden en oversigt over udviklingen i de kommende 25 år også kan give nye bidrag til vandforsyningens ældre historie på grundlag af specialstudier i den mellemliggende tid. Det skal da – ud over at det engelske resumé gøres noget fyldigere – foreslås, at man i lidt højere grad, end det hidtil har været tilfældet, ser ud over ikke blot kommunegrænsen, men også vandindvindingsområdet, som til den tid formentlig omfatter hele Sjælland. Det ville nok være frugtbart, også til belysning af forholdene i København, at drage sammenligninger med vandforsyningens udvikling i andre danske byer. Og ved en sammenligning med udlandets byer, ikke blot i tiden for de første vandværker, vil man finde den teknologihistoriske baggrund, som man også – i hvert

fald delvis – var afhængig af bag vore egne volde, så snart man anvendte lidt højere teknik end de allerenkleste brønde.

Peter Michelsen.

To hospitaler

Henning Heilesen: Randers Klosters historie. 1958. 297 s.

P. Zoffmann: Sct. Jørgens Hospital i Kolding. 1958. 76 s.

I middelalderen tog kirken sig af den sociale forsyning. Helligåndshuse og helligåndsklostre var således stiftelser for fattige, syge, arbejdsudygtige og gamle. St. Jørgens huse var tilflugtssteder for de ulykkelige spedalske. Ved reformationen måtte staten sammen med den godsmasse, der blev den verdslige magts udbytte af kirkeforandringen, overtage den gamle kirkes mange sociale opgaver.

De såkaldte hospitaler, der skyder op i købstæderne i slutningen af Christian III's tid, er statens lidt sene løsning på en del af det sociale spørgsmål, som mødte regeringen ved omvæltningen af de middelalderlige godtgørende institutioner. Hospitalerne er plejestiftelser, »fattige, såre og syge mennesker til hjælp og trøst«.

To af disse hospitaler blev oprettet blot en måneds tid før Christian III's død. Randers hospital (eller som det siden 1949 kaldes med en uheldig benævnelse: Randers kloster) blev stiftet 6. december og Kolding hospital 15. december 1558. Hospitalet i Randers var en slags efterfølger af Helligåndsklosteret og St. Jørgens gård i Randers, medens hospitalet i Kolding byggede videre på byens St. Jørgens gård. Randers hospital trivedes vel og blev en stor institution, der i vore dage rummer 100 alumner og er en af landets mest velhavende stiftelser. Kolding hospital har kun 26 pensionærer, og det har ofte knebet at skaffe balance i regnskaberne.

Begge hospitaler har i anledning af 400 års dagen for deres oprettelse udsendt jubilæumsbøger om de to stiftelsers historie. Medens Kolding hospital nøjes med 76 ret små sider og en halv snes illustrationer, er bogen om Randers kloster blevet et stateligt værk på næsten 300 store tættrykte sider med mange billeder, deriblandt et farvefoto af et maleri af hospitalets grundlægger Christian III.

Randers klostres historie skyldes arkivar Henning Heilesen i Viborg. Bogen er delt i tre dele, en almindelig historisk, en personalhistorisk og en dokumentarisk del. I afsnittet om hospitalets almindelige historie er hovedvægten lagt på de økonomiske omstændigheder og hospitalets indre forhold. Store ydre begivenheder kan hospitalets historie – ganske naturligt – ikke fremvise. De personalhistoriske oplysninger, der er meget udførlige, angår hospitalets direktion og inspektion, dets forstandere, præster, degne, læger, økonomer, portnere og organister. Og endelig aftrykkes der til sidst i bogen en lang række dokumenter til oplysning om hospitalets historie lige fra fundatsen 1558 til den nugældende fundats af 1936, deriblandt et par facsimile-gengivelser.

Forfatteren har stillet sig det dobbelte mål »at give en både videnskabeligt forsvarlig og let tilgængelig skildring«. Begge dele er lykkedes. Egentlig livlig kan man ikke sige, at bogen er, men den kan læses af enhver. Og forfatteren har forstået at udnytte kilderne. Man mærker den erfarne arkivmand, der ved, hvor han skal hente sit stof, og hvordan

kilderne må bearbejdes, før de bliver tilgængelige for læserne. Fremstillingen er overalt forsynet med kildehenvisninger, og yderst sjældent er man uenig med forfatterens fremstilling. Et savn er manglen af et personregister, der havde været ønskeligt af hensyn til det rige personalhistoriske stof, bogen bringer.

Af en helt anden art er hospitalsforstander P. Zoffmanns skrift om St. Jørgens hospital i Kolding. Forfatteren har ikke magtet sin opgave. Han har ganske vist benyttet en del utrykt materiale, men for den ældre tids vedkommende kun fået nogle spredte, usammenhængende træk fra hospitalets historie ud af det. Fejl og kluntetheder i fremstillingen er der også. Side 19 hedder det f. eks.: »1683 havde Kr. Madsen antaget en ødegård, da polakkerne kom ud af landet«. Meningen er, at det af en kilde fra 1683 fremgår, at Kr. Madsen havde antaget en ødegård, da polakkerne kom ud af landet. Et andet sted (side 20) fortæller forfatteren, at »fæstebreve udstedtes af hospitalsforstanderen for et vist åremål eller livsvarigt«. Fæstebreve på åremål kan næppe have sin rigtighed. I »Håndbog for danske lokalhistorikere«, som forfatteren kender og har benyttet, ville han have kunnet se, at fæste fra 1523 var livsvarigt. Helt gådefuld er en bemærkning i forordet: »Sagregister er ikke udarbejdet, men i det udmærkede historiske leksikon i Håndbog for danske lokalhistorikere vil man kunne finde fyldige oplysninger.« Bogen er velment, men i det store og hele diletantisk og uden værdi med undtagelse måske af de allersidste års historie, som forfatteren selv har gjort med.

Carl Lindberg Nielsen.

Flensborgs oversøiske handel

Theodor Link: Flensburgs Ueberseehandel von 1755 bis 1807
(Quellen und Forschungen zur Geschichte Schleswig-Holsteins, Bd. 38
Karl Wachholtz Verlag. Neumünster 1959). 350 s., ill.

Der er god grund til at gøre opmærksom på denne omfattende og grundige bog, som giver et ganske fortrinligt bidrag til dansk handelshistorie i den »florissante« handelsperiode. Forfatteren, der er lektor i Eckernförde, har ikke skyet nogen møje for at finde frem til arkivalisk stof til belysning af emnet. Han har udnyttet både Rigsarkivet, Landesarchiv i Slesvig samt Flensborg bys eget arkiv, og på grundlag af et meget stort kildemateriale har han udarbejdet denne særdeles udførlige oversigt, hvor alle faser i den flensborgske handels historie, specielt til søs, gennemgås.

Efter København var Flensborg den største handels- og søfartsby i det danske monarki. Det er derfor et meget centralt emne i datidens historie, der behandles. For Flensborg var 1700-tallets første periode meget ugunstig; foruden de mange års krigsvanskeligheder led byen under toldforhøjelser, ligesom flere af dens handelsprivilegier blev frataget den, alt sammen til fordel for hovedstaden. Men efter århundredets midte begyndte det atter at lysne. Der blev afsluttet traktater om årlige tributtil barbareskstatene i Nordafrika, så handelen på Middelhavet kunne ske uden fare for sørøveroverfald, og dette kom til at betyde meget for byens søfart. Da staten i 1754 overtog de vestindiske øer fra det Vestindisk-guineiske kompagni, fik Flensborg sin store chance; handelen på disse øer blev frigivet 1755, og samme år gik det første skib fra Flensborg,

snauen »Neptunus«, ud med lokale landbrugsprodukter og vendte hjem med St. Croix-sukker, rom og tobak. I det følgende århundrede skulle vestindiehandelen komme til at spille en stadig stigende rolle for byen. Krigene imellem de store magter i sidste halvdel af 1700-årene betød en mægtig stimulans for den neutrale handel under Dannebrog, og denne gunstige lejlighed udnyttede Flensborgs driftige købmandsstand i høj grad. 1762 oprettedes det første sukkerraffinaderi i byen, og få år senere var der 6 sådanne. Bogen omhandler specielt denne transatlantiske fart, som følges fra år til år i dens skiftende faser, men der kastes oplysende sideblikke til andre grene af den flensborgske søhandel, både hvalfangsten under Grønland, som dog aldrig blev nogen succes, og farten på andre lande, der først og fremmest var domineret af fragt- eller trampfart. Ind imellem gives talrige bidrag til skibsbygningens historie, og der fortælles om købmandsstanden og dens mænd.

Bogens fremstilling belyser indgående Flensborgs stilling inden for monarkiet, først og fremmest til selve kongeriget, specielt til København, som takket være sine overmægtige begunstigelser var absolut dominerende inden for dansk handel og søfart, men som til gengæld også stærkest følte konjunkturernes skiften, mens Flensborg næsten forblev uberørt deraf. Også forholdet på den anden side til hertugdømmerne, især konkurrencebyen Altona, behandles grundigt. Perioden er handelshistorisk meget interessant ved den vekslen i ideer og principper, der fandt sted; den betød en overgang fra merkantilismen til frihandelen, knæsat ved toldloven 1797. For denne principkamp redegør bogen på fyldig måde.

Efter det rige halve århundrede kom krigsperioden 1807–14, hvor alt det, der var opbygget, styrtede i grus. I forordet lover forfatteren en fortsættelse af bogen, omhandlende perioden 1807 til ca. 1860. Man må håbe, at han får kræfter til dette kæmpemæssige arbejde, og at det flittigt arbejdende Gesellschaft für Schleswig–Holsteinische Geschichte, som har udgivet bogen, vil kunne muliggøre fremkomsten af fortsættelsen. Årstallet »ca. 1860« synes lidt tilfældigt; det må være naturligt at føre linjen op til 1864, ja helst derudover.

Et tillæg på over 50 sider giver udmærkede oplysninger om mønt, mål og vægt, skibsbyggeri og skibstyper, sukkeravl og -raffinering, kreditvæsen, samt talrige bilag af statistisk og anden art.

Et gennemsyn af den udførlige litteraturfortegnelse viser, at forfatteren ikke har kendt og benyttet Vore gamle Tropekolonier, bd. II, hvor Jens Vibæk har behandlet de vestindiske øers historie, især handelshistorien, fra 1755 til 1848, eller Flensborg Bys Historie, bd. II, hvor Vagn Dybdahl har skildret handelen. Links bog har været længe under udarbejdelse – den forelå færdig omkr. 1954 –, så det er sandsynligt, at dette er grunden hertil. Ellers er forfatteren godt inde i den foreliggende litteratur, hvad det upåklagelige noteapparat vidner om. Et register mangler desværre.

Vi må fra dansk side sige tak for denne indgående og upartiske bog, som belyser et emne i det danske monarkis handelshistorie, der hidtil ikke har været taget op til en så udførlig behandling.

Henning Henningsen.

Historiske steder i Slesvig-Holsten

Handbuch der historischen Stätten Deutschlands. I. Schleswig-Holstein und Hamburg. Udg. af Olaf Klose, 1958. Alfred Kröner Verlag, Stuttgart. 236 s.

Mens Traps Danmark stadig har kunnet udsendes i nye, udvidede udgaver, er Slesvig og Holsten dårligt stillet, hvad topografier angår, de nyeste er stadig Oldekops to værker fra 1906 og 1908. For Sydslesvigs vedkommende har vi danske også Traps Slesvig, som dog er endnu ældre. En god rejseledsager for enhver historisk interesseret er de ældre udgaver af H. V. Clausens aldrig overtrufne »Sønderjylland«, men skal vi syd for Ejderen, er det vanskeligere at få hurtig topografisk orientering. Og dog var Holsten gennem mange århundreder en del af det danske monarki, det er et land, hvis historie så nøje er knyttet til vor med rige og smukke kulturmindesmærker og mod øst en skøn og betagende natur.

Det nye værk om historiske steder i landet Slesvig-Holsten – også Lübeck og Hamborg behandles – vil være en god bog at have med sig på en færd gennem landet. Det er dog ikke en rejsebog, men en historisk topografi, således som redaktøren, dr. Olaf Klose understreger i indledningen. Dels indeholder det et rids af Slesvig-Holstens og af Hamborgs historie, dels – og især – giver det oplysninger om historiske steder, skrevet af en lang række specialmedarbejdere, hvoraf mange er kendt for deres værdifulde arbejde med Slesvigs og Holstens fortid. Tilsidst bringes en oversigt over den grundlæggende litteratur.

Artiklerne om de enkelte steder er ordnet rent alfabetisk, så man hurtigt kan finde frem til den lokalitet, man ønsker oplysning om. Det er påfaldende at arkæologien spiller så stor en rolle heri, men det hænger vel nok sammen med, at der findes en særlig rig litteratur herom. Det gør i hvert fald bogen yderst værdifuld for dem, der interesserer sig for arkæologisk topografi. Men iøvrigt vil den være af værdi for den, der hurtigt vil orientere sig i de enkelte steders historie og i den litteratur, der findes herom. Man undrer sig dog lidt over, at der næsten intet hensyn er taget til den danske litteratur. Det skyldes i hvert fald ikke manglende kendskab hertil hos redaktøren, lederen af Landesbibliothek i Kiel, en god kender af dansk historisk litteratur. Det er vel snarere, fordi man har haft den principielle opfattelse, at artikler og bøger på et fremmed sprog ikke har nogen interesse for den tyske læsekreds, bogen især er beregnet for.

Der er enkeltheder i den historiske indledning, der kan diskuteres, detaljer i de forskellige artikler, som kan kritiseres. En dansker ville jo nok sine steder have gjort et lidt andet udvalg af medtagne steder, man undrer sig således lidt over, at der ikke er en selvstændig artikel om Dannevirke, men at dette er behandlet sammen med Hedeby. Men det gør selvfølgelig ikke noget skår i glæden over, at der med dette værk er givet den historisk interesserede en god rejsefælle på en historisk færd syd for Skelbækken, en god håndbog, når man hurtigt vil orientere sig om, hvad den historiske forskning idag kan berette om de vigtigere steder hernede, eller han ønsker at få at vide, hvad der indtil nu er udkommet af topografisk eller historisk litteratur herom.

Johan Hvidtfeldt.

Slesvig-Holstens kirkebøger

Wilhelm Jensen: Die Kirchenbücher Schleswig-Holsteins, der Landeskirche Eutin und der Hansestädte. 2. oplag, 1958. Karl Wachholtz, Neumünster. 127 s.

I 1923 udgav Wilhelm Jensen og Heinrich Kochendörffer en fortegnelse over kirkebøger m. m. i Slesvig og Holsten. En ny og udvidet udgave kom i 1936. Den blev besørget af Wilhelm Jensen og omfattede også Hamborg, Lübeck, Bremen og det tidligere fyrstendømme Lübeck. Det er dette værk, der nu foreligger i anden udgave ved samme udgiver.

Den lille bog er en værdifuld hjælp for enhver, der skal arbejde med kirkebøger og andet materiale fra Sydslesvig, Holsten og de tre hansebyer, også fordi den ikke blot omfatter kirkebøgerne, men også giver en redegørelse for, hvad der findes af konfitentregistre, gravbøger, stolestaderegistre, kirke- og fattigregnskaber, kirkeinventarer, arkivfortegnelser m. m. Dette er så meget desto mere værdifuldt, som præstearkiverne i landet Slesvig-Holsten ikke er afleveret til Landsarkivet på Gottorp, men stadig findes i præstegårdene, et forhold, der vel især hænger sammen med, at der ikke er nogen statskirke i Tyskland. Både som arkivar og som historiker må man beklage en sådan ordning, idet dette historisk værdifulde materiale dels er udsat for ødelæggelse ved ildebrand, fugt og musegnav, dels fordi det er så vanskeligt tilgængeligt for historikerne.

Ministerialbøgerne er blevet noget lettere tilgængelige ved oprettelsen af kirkebogskontorer for de enkelte provstier. De fleste af dem skyldtes Hitler-tidens krav om »arierattester«, men mange har dog overlevet sammenbruddet i 1945. De indeholder duplikaterne fra 1763 og fotografier eller afskrifter af kirkebøgerne før dette år. Som regel er der udarbejdet personregistre til ministerialbøgerne, en stor lettelse og samtidig et udmærket middel til at formindske det stærke slid på protokollerne.

Bogen omfatter også Nordslesvig, det historiske Nordslesvig, altså både Ærø, de 8 sogne og de sogne i Tørninglen, som i 1864 forblev ved Danmark. Oversigter over disse kirkebøger bygger vel især på S. Nygårds Danmarks Kirkebøger, der dog ikke altid synes benyttet med tilstrækkelig omhu. Så ville diskussionen om Hjordkær kirkebogs alder have været overflødig. Oplysningerne om, i hvilket landsarkiv de nordslesvigske kirkebøger findes, er iøvrigt utilstrækkelige, og det er således ikke bemærket, at alle kirkebøgerne fra de 8 sogne efter 1867 samt visse dubletter fra ældre tid opbevares i Landsarkivet for Nørrejylland, alle de øvrige i det sønderjyske landsarkiv.

Ved visse sogne er det oplyst, hvad der findes af ældre og værdifuldt arkivmateriale udover de nævnte grupper. Man får dog indtryk af, at det er ret tilfældigt, hvad der er kommet med. Hvis denne del af bogen kunne udvides og gøres fuldstændig ved en eventuel nyudgave, ville det uden tvivl blive hilst velkommen af mange historikere, også i Danmark. Mærkeligt er det iøvrigt, at disse oplysninger er yderst ufuldstændige for Nordslesvigs vedkommende. Man kunne forstå, hvis man her helt havde udeladt dem, da materialet jo er samlet og let tilgængeligt i Landsarkivet for de sønderjyske Landsdele, men tager man nogle af dem med, synes det rigtigst at gøre dem så fuldstændige som muligt, så meget desto mere som man ved hjælp af Landsarkivets registraturer kan skaffe sig viden herom på nogle timer. Hertil kommer, at der i Vejledende Arkivregistra-

turer VI, 1944, s. 114–132, er redegjort for en del af dette materiale. Men tilsyneladende kender Wilhelm Jensen ikke denne oversigt over det sønderjyske landsarkivs indhold. Når en ny udgave engang skal forberedes, ville det måske være praktisk at søge samarbejde med de tre danske landsarkiver, som indeholder kirkebøger m. m. fra de slesvigske sogne.

Johan Hvidtfeldt.

Slesvig-holstensk landbrug

Volkmar von Arnim: Krisen und Konjunktur der Landwirtschaft in Schleswig-Holstein vom 16. bis zum 18. Jahrhundert. *Peter Vollrath: Landwirtschaftliches Beratungs- und Bildungswesen* in Schleswig-Holstein in der Zeit von 1750 bis 1850. Quellen und Forschungen zur Geschichte Schleswig-Holsteins, Band 35, 1957. 238 s.

Af de to afhandlinger påkalder den første vel nok størst interesse, ikke blot ved sit emnevalg, men også fordi forfatteren i den har samlet et stort og spredt materiale fra den trykte litteratur og har udnyttet den endnu utrykte 2. del af Emil Waschinskis slesvig-holstenske prishistorie. Egentligt arkivmateriale er derimod kun benyttet ganske sporadisk. De resultater, forf. når til, kan da heller ikke siges at være særlig epokegørende. Der er jo ikke meget opsigtsvækkende i, at prisudviklingen i hertugdømmerne løber parallelt med udviklingen i kongeriget og Holland, at landbrugspriserne bestemmes af efterspørgslen, først og fremmest fra Holland og Hamborg, at reallønnen er lav i tider med høje kornpriser og omvendt, eller at den uensartede prisudvikling for de forskellige landbrugsvarer medfører omlægninger inden for produktionen og væsentlige forskydninger af social art. Dette vidste vi vel nok i forvejen, og forfatteren kunne også have fået nogen orientering herom ved at blade lidt i den store Sønderjyllands Historie. Men han kan åbenbart ikke læse dansk, har i hvert fald ikke benyttet et eneste danskskrevet bidrag, medens han, så vidt det kan ses, har fået næsten alle tyske af blot nogenlunde betydning for emnet med. Overset har han dog, at der i L. Braren: *Die Geschlechter-Reihen* St. Laurentii-Föhr findes en omfangsrig indledning, behandlede netop en mængde af de spørgsmål, han kommer ind på. Og m. h. t. den danske litteratur, så er denne dog ikke helt uvæsentlig for hans emne. Han kommer et par steder ind på den tidlige udskiftning uden at kende det fjerneste til Troels Finks undersøgelser, og de talrige oplysninger om økonomiske forhold, som Emilie Andersen giver i Grams Historie, og som også findes spredt i Sønderjyske årbøger, lader han aldeles uanset. Fremstillingen får derfor ved sit valg af eksempler slagside. Nordslesvig er for forfatteren definitivt udskilt af hertugdømmerne. Det arkivmateriale, han inddrager i undersøgelsen, kan næppe engang opfattes som stikprøver. Han har set lidt i Lindeved godsarkiv og har herfra fremdraget et par tal til belysning af arbejds lønningerne. Ja, man kommer ligefrem til at ynkes den stakkels foged, der igennem et hundrede år eller så figurerer i tabellerne med en løn på 12 rdlr. Der kunne have været fremdraget en mængde andre eksempler på fogders og andre funktionærs aflønning, ligesom der i amts- og godsregnskaber er et betydningsfuldt materiale til belysning af forpagtningsafgifter, driftsforhold, restancer m. v. Det havde vel også sin værdi at få undersøgt, om der er for-

bindelse mellem de svingende konjunkturer og de store skatterestancer. Rentekammerarkivet er overhovedet ikke benyttet. Von Arnim har gjort status på grundlag af den foreliggende tyske litteratur, han har gjort det i en veldisponeret afhandling og har dermed givet et udgangspunkt for mere specielle studier over en vigtig side af hertugdømmernes historie.

Peter Vollrath har bedre forstået at finde et afgrænset emne for sin afhandling, der behandler den landbrugsfaglige oplysningsvirksomhed og uddannelse i hertugdømmerne i tiden 1750–1850, og det kan ikke med samme ret bebrejdes ham, at han ikke har udnyttet arkivalske kilder, da sådanne næppe findes i større udstrækning. Måske kunne der fremdrages nogle skrivelser hist og her i amts- og godsarkiver, ligesom der også til belysning af nordslesvigske forhold må være materiale i landhusholdningsselskabets store og velbevarede arkiv. Der indledes med en skildring af provst Lüders' virksomhed, der især fik betydning for det angelske, sundevdske og alsiske landbrug, men som dog også ved Lüders' mange skrifter fik betydning længere ud, især takket være rationalistiske sognepræsters udnyttelse af dem. Efter Lüders koncentrerer interessen for det landbrugsfaglige oplysningsarbejde sig især i Holsten. Der oprettes her et par mindre foreninger med kortere eller længere levetid og her oprettes med L. A. Studinger som leder i 1797 den første landbrugsskole i Gr. Flottbeck ved Hamburg. På grund af svigtende tilgang af elever måtte skolen imidlertid lukke i 1812, og det landbrugsfaglige oplysningsarbejde var dermed igen overladt til selskaber og foreninger. Det slesv.-holst. patriotiske selskab oprettedes 1812, og en særlig sektion tog sig af de landbrugsvidenskabelige spørgsmål. 1825 oprettedes Nordangler Leseverein, der især virkede blandt gårdmændene ved udbredelse af landbrugslitteratur, og nogle år senere stiftede holstenske godsejere fire foreninger, der især helligede sig hesteavl og kvægbrug, i mindre grad agerbruget. Disse foreninger sluttede sig snart sammen i Schlesw.-Holst. Generalverein. I 40'rne vågnede atter interessen for oprettelsen af landbrugsskoler. 1842 oprettedes en landbrugsskole i Rendsborg og 1845 en i Tøstrup i Angel, begge mærkeligt nok med lærere udgåede fra Tønder seminarium som ledere. Både skolerne og arbejdet inden for foreningerne måtte imidlertid standse ved treårskrigen udbrud. I det hele konkluderer forfatteren derhen, at betydningen af det landbrugsfaglige oplysningsarbejde i tiden før 1850 ikke var stor, og at det stort set var afgrænset til østkystegnene. Dette sidste er nu ikke helt rigtigt. Det danske landhusholdningsselskab virkede også i Nordslesvig, men i hvilket omfang er endnu uafklaret. I 1830'rne oprettedes en landboforening på Tønder-egnen, den tønderskschackenborgske forening, der omfattede sognene Møgeltønder, Daler, Rødenæs, Nykirke, Aventoft og Ubjerg, og i 1846 oprettedes Den nordslesvigske Landboforening, der til en begyndelse, ligesom den tønderskschackenborgske søgte at holde sig neutral i national-politisk henseende. 1847 søgte sidstnævnte forening endda at blive optaget i den ovennævnte sammenslutning Schlesw.-Holst. Generalverein, dog uvist med hvilket resultat. Også disse foreninger yder omend kun i et kort åremål inden for den i afhandlingen behandlede tidsperiode deres bidrag til det landbrugsfaglige oplysningsarbejde i hertugdømmerne og kunne med føje have været nævnt i den ellers gode og interessante afhandling. Det samme gælder iøvrigt også landbrugsundervisningen på Rødding højskole.

Dansk kulturhistorisk Museumsforenings årsmøde i København den 27.-28. august 1959

Mødet holdtes på Nationalmuseet. Torsdag aften den 27. talte professor, dr. phil. *Axel Steensberg* om »Undervisningen i materiel folkekultur og museerne«.

Næste dag kl. 9 indledtes repræsentantskabsmødet med, at formanden, museumsdirektør *Svend Larsen*, Odense, bød gæster og repræsentanter velkommen, hvorefter han udtalte følgende mindeord:

»Den 8. marts døde Nationalmuseets tidligere direktør, dr. phil. *M. Mackeprang* næsten 90 år gammel. Selv om det var tyve år siden, han havde forladt Nationalmuseet, bevarede han i usædvanlig grad forbindelsen med dansk museumsarbejde. Han var sønderjyde af fødsel og af sind, havde i sin ungdom haft nær forbindelse med A. D. Jørgensen, Aage Friis og P. Munch og stod i nært venskabsforhold til H. P. Hanssen. Han begyndte som middelalderhistoriker, og den bog, han skrev om »Dansk Købstadstyrelse fra Valdemar Sejr til Christian IV«, er endnu et hovedværk på dette felt. Det var hans ønske at træde ind i arkivtjenesten, men tilfældigheder førte ham til Nationalmuseet, hvor han i 1897 blev assistent og 1910 direktør for anden afdeling. I den periode var Sophus Müller i kraft af sine videnskabelige evner og sin administrative dygtighed Nationalmuseets mærkesmand, der med megen dygtighed fulgte de synspunkter og de linier, han anså for de rette. For den yngre Mackeprang og for hans nære ven og medarbejder Chr. Axel Jensen har det næppe været let at gøre andre synspunkter gældende. Dobbelt svært har det været i en periode, hvor de kulturhistoriske museer i stort tal voksede frem rundt om i landet og gjorde krav på eksistensberettigelse. Med stor energi kastede Mackeprang sig over de opgaver, der lå hans afdeling nær. Det gælder hans studier i dansk kirkearkitektur, som tidligt førte ham ind på de overvejelser, der resulterede i grundlæggelsen af »Danmarks Kirker«, og jeg tænker på hans fortjenstfulde arbejde for bygningsfredningen, hvor han havde sin store andel i udformningen af loven af 12. marts 1918. Samtidig etablerede han et nært forhold til lokalmuseerne og deres ledere, præget af forståelse og venskab. Han anlagde meget tidligt den linie, der tilsigtede at samle, hellere end at skille, og den svigtede han ikke, da han i 1922 blev Nationalmuseets enedirektør. Hans tid som direktør var derefter optaget af at skaffe museet bedre lokaler, og det er hans fortjeneste, at disse bestræbelser kronedes med held, således at Nationalmuseet kom til at indtage den fremtrædende plads i dansk kulturarbejde, det siden har fastholdt. Men samtidig fulgte han med stor opmærksomhed stiftelsen af »Dansk kulturhistorisk Museumsforening« og stræbte efter at samordne denne forenings målsætning med Nationalmuseets. De danske lokalmuseer havde ydet deres bidrag til, at nationalmuseumssagen blev gennemført, og vi mindes med taknemmelighed dr. Mackeprangs tilsagn om, at Nationalmuseet til sin tid ville bidrage til løsningen af lokalmuseernes problemer. I 1938 tog han sin afsked fra Nationalmuseet, men forholdene medførte, at han under krigen i en årrække kom

til at virke som direktør for Kunstindustrimuseet. Samtidig fik han tid til at fuldende sine monumentale arbejder om middelalderlige døbefonte og jyske granitportaler, emner, som havde nær tilknytning til, hvad der havde været genstand for hans ungdoms- og manddomstids videnskabelige sysler. Ofte så vi ham i vor kreds, hvad enten han var på rejser i landet eller overværede vore møder. Altid veloplagt, med afsky for store ord og for opstyltet højtidelighed, således husker vi ham som en sidste repræsentant for et slægtled af stilfærdige og fornemme arbejdere i Nationalmuseets tjeneste, et slægtled, der desuden talte navne som Jørgen Olrik, Chr. Axel Jensen og Hugo Matthiessen.

I det forløbne år er også bibliotekar *Ejler Haugsted*, Århus, gået bort. I en lang årrække var han leder af Århus Museum. Vi husker ham som en interesseret og dygtig varetager af museets arbejde, ikke blot den daglige pleje af samlingerne, men også som igangsætter af en række større undersøgelser, bl. a. udgravningen af Øm Kloster, på hvis tomt han som formand for »Historisk Samfund for Århus Stift« fik rejst et museum for de ved udgravningen fundne genstande.

Vi vil bevare disse mænds minde i ærbødighed.«

Ved navneopråbet var følgende museer repræsenteret: Nationalmuseets 1. og 3. afd., Københavns Bymuseum, Kunstindustrimuseet, Rosenborg, Tøjhusmuseet, Øregård, Landbrugsmuseet, Handels- og Søfartsmuseet, Helsingør Bymuseum, Frederiksborgmuseet, Reventlowmuseet, Gl. Estrup, Forhistorisk Museum, Købstadmuseet »Den gamle By« og museerne i Frederiksværk, Gilleleje, Hørsholm, Espergærde, Roskilde, Holbæk, Søllerød, Kalundborg, Næstved, Stege, Vordingborg, Rønne, Maribo, Nykøbing F., Odense, Bogense, Svendborg, Fåborg, Nyborg, Rudkøbing, Hjørring, Skagen, Frederikshavn, Try, Ålborg, Skive, Randers, Hobro, Mariager, Grenå, Horsens, Silkeborg, Odder, Fredericia, Kolding, Ringkøbing, Herning, Ribe, Varde, Esbjerg, Haderslev og Sønderborg.

Efter at landsarkivar *Johan Hvidtfeldt*, Viborg, var valgt til dirigent, aflagde *foranden* følgende årsberetning:

»Det forløbne år har helt været præget af forberedelsen af den nyordning af vore lokalmuseers forhold, der er en følge af museumslovens vedtagelse. Ved skrivelse af 24. september beskikkede undervisningsministeriet tilsynet, der har fået følgende sammensætning: Rigsantikvaren, professor Brøndsted, der er formand, departementschef, frk. Agnete Vøhtz, overinspektør, dr. phil. Therkel Mathiassen, overinspektør, dr. phil. Axel Steensberg, rådmand Oluf Nielsen, professor, dr. phil. P. V. Glob, og mig. Tilsynet vedtog i sit første møde at anmode museumskonsulent P. Halkjær Kristensen om at fungere som sekretær.

Ifølge den af undervisningsministeriet godkendte forretningsorden skal tilsynet holde mindst 4 møder årligt. De mange sager, der har foreligget til behandling, har imidlertid nødvendiggjort månedlige møder, og der vil indtil videre næppe ske nogen ændring i dette forhold.

Grundlaget for *tilsynets virksomhed* er kort præciseret i loven, og blandt de mange opgaver skal jeg nævne, at tilsynet skal afgive indstilling til undervisningsministeriet om, hvilke lokalmuseer der må anses for berettigede til at modtage tilskud efter museumslovens bestemmelser; det skal beregne og fordele statens årlige driftstilskud til lokalmuseerne, fordele de særlige tilskud og føre tilsyn med anvendelsen af tilskuddene. Hertil kommer godkendelse af vedtægter, arbejdsplaner, museernes virkeområder og ansættelse af ledere og andet fagligt personale. Det skal yde bistandsøgende lokalmuseer konsulenthjælp, forhandle med lokalmuseerne om større udgravninger inden for deres virkeområde, formidle forbindelsen mellem lokalmuseerne og Nationalmuseet

og mellem lokalmuseerne indbyrdes o.s.v., og iøvrigt kan ministeriet, når det skønnes påkrævet, tildele lokalmuseumstilsynet særopgaver af rådgivende art i spørgsmål vedrørende de kulturhistoriske lokalmuseer.

Den første vigtige opgave for tilsynet var at udarbejde forslag til lovens *bekendtgørelse*. Grundlaget for denne var allerede indeholdt i museumsnævnets betænkning, og med enkelte ændringer blev den vedtaget af tilsynet og godkendt af undervisningsministeriet 3. marts 1959.

Loven og bekendtgørelsen er det fundament, hvorpå den fremtidige ordning af lokalmuseernes forhold skal bygge, og såfremt et museum ønsker statsstøtte, skal det iagttagende og opfylde de deri indeholdte betingelser.

Den omstændighed, at loven havde virkning fra 1. april 1958, skønt den først blev vedtaget i juni, og den omstændighed, at bekendtgørelsen først kunne foreligge i marts 1959, gav unægtelig en del vanskeligheder.

Loven kræver, at ethvert museum skal have *vedtægter* og en *arbejdsplan*, der er godkendt af tilsynet. Vedtægterne skal indeholde bestemmelser om et museums bestyrelse, ledelse og faglige personale, om virkeområde, budget og regnskab. Arbejdsplanen skal indeholde bestemmelser vedrørende retningslinierne for indsamling, konservering, indføring, udstilling m. m.

Formelt skulle disse forhold være i orden, før statstilskuddet kunne udbetales, men for at få arbejdet i gang, og for at imødekomme museernes rimelige ønske om at få statstilskud, så snart det var gørligt, gik man fra tilsynets side ud fra, at de museer, der hidtil havde haft statsstøtte, også fortsat kunne være berettigede til denne. Over for disse museer valgte man den fremgangsmåde at afkræve dem en erklæring om, at de ville revidere deres vedtægter, så de kom i overensstemmelse med lovens bestemmelser.

Man måtte endvidere indkalde *museernes regnskaber* og på dette grundlag foretage en beregning af, hvor stort tilskud der kunne tilkomme hvert enkelt. Det turde være indlysende, at det har været et meget betydeligt arbejde for sekretæren at gennemgå de mange regnskaber og udskille de beløb, der var berettigede til at danne grundlag for beregning af tilskud.

Arbejdet med dette viste, at de forskellige museums regnskabsform var ret uensartet, og at de hidtidige regnskabskemaer ikke var hensigtsmæssige. Tilsynet har derfor udarbejdet forslag til nye skemaer, der har fået ministeriets godkendelse og er blevet benyttet til regnskabsopstillingen for 1958/59 og for budgetforslagene. Der er ved opstillingen taget hensyn til normalskemaet for købstadkommunerne, og det er en erfaring, at skemaerne stort set er blevet korrekt udfyldt. Det er forøvrigt et spørgsmål, om det ikke ville være af værdi, såfremt der fra tilsynets side blev taget initiativ til afholdelse af orienterende kurser, også med henblik på tilrettelægning af museernes administrative arbejde. Det vil for alle parter være en fordel, at dette arbejde lægges i enkle og faste rammer.

I tilslutning til dette forberedende arbejde krævedes en *besigtigelse* af en række museer og forhandlinger med deres bestyrelser. Opgaverne på dette område blev fordelt mellem tilsynets medlemmer, dog således at tilsynets sekretær deltog i så godt som alle tilsynsrejser.

Kravet om, at hvert enkelt museum skulle have *vedtægter*, som er i overensstemmelse med lovens krav, medførte, at der fra tilsynets side blev udarbejdet »normalvedtægter«, der er godkendt af ministeriet. De fleste af de nye vedtægtsforslag er nu indgået og er i færd med at blive behandlet i tilsynet. Den omstændighed, at der findes så forskellige museumstyper, idet nogle museer er kommunale, andre er selvejende institutioner og atter andre ejes af muse-

umsforeninger, medførere, at det i nogle tilfælde vil blive nødvendigt at drøfte principielle spørgsmål med enkelte museer, og der vil gå en del tid, før man er nået til ende med arbejdet.

Spørgsmålet om oprettelse af *landsdelsmuseer* har ligeledes været til behandling. Initiativet hertil må udgå fra de museer, der måtte ønske at komme i betragtning, men der kan være grund til at understrege: 1) at det er en fordel, hvis ønsker af denne art fremsættes efter forudgående aftale med andre museer i et område, som ønsker at nyde godt af et landsdelsmuseums virksomhed. I så henseende kan man pege på de aftaler, der er truffet mellem de sønderjyske museer indbyrdes og tage det som et forbillede; 2) de krav, der stilles til et landsdelsmuseum både med hensyn til museumsteknisk standard, til det økonomiske grundlag og til leder, skal selvfølgelig være opfyldt, før man tager stilling til, om en sådan anmodning kan imødekommes. Det er en misforståelse, hvis man forventer, at status som landsdelsmuseum betyder nogen økonomisk gevinst i sammenligning med de forpligtelser, som ordningen kan medføre, og det kan med det samme understreges, at et landsdelsmuseum må have et driftsbudget på mindst 50–60.000 kr.

Enkelte af de indkomne ansøgninger om at blive landsdelsmuseum vil formentlig blive imødekommet i løbet af det kommende år, men det gælder om hele dette spørgsmål, at man er bedst tjent med en gradvis udbygning.

Som nævnt har man i første række sigtet imod at bringe orden i de museer, der også tidligere havde statsstøtte, men fra tidligere tid forelå der en række henvendelser fra andre museer. Det har medført, at man efter gennemgang af deres forhold har kunnet indstille følgende *nye museer til statsstøtte*: Møns Museum, Lemvig Museum, Odder Museum, Hørsholm Museum og Amagermuseet. Yderligere er Marstal, Samsø, Esbjerg og Silkeborg museer ved at have deres forhold bragt således i orden, at også de vil kunne indstilles, og flere arbejder energisk på at nå op på samme linie.

Det er sagt før, men det må påny understreges, at hele grundlaget for den nye museumsordning er baseret på det lokale initiativ og den lokale støtte. Adskillige museer har benyttet loven som en løftestang til at få de ordinære, lokale tilskud sat klækkeligt i vejret med det resultat, at de – når de iøvrigt opfylder lovens bestemmelser – har opnået *et rimeligt statstilskud*.

Ser man på fortegnelsen over de museer, der er indstillet til statsstøtte, viser det sig, at 38 museer har fået et samlet beløb på 322.878 kr. Af disse har 4 (Haderslev, Odense, Ålborg og Århus) haft så store lokale tilskud, at de har kunnet opnå det maksimale tilskud på 26.500 kr. Følgende museer har fået mellem 10- og 20.000 kr.: Vendsyssel, Koldinghus, Bornholm, Langeland og Sønderborg. Mellem 5- og 10.000 kr. ligger Helsingør, Holbæk, Horsens, Kalundborg, Køge, Maribo, Næstved, Randers, Roskilde, Tønder, Vejle og Åbenrå.

Loven kræver, at ethvert museum skal have en *leder*. Ved mindre museer er det naturligt, at det er bestyrelsens formand eller en anden inden for bestyrelsen, der varetager denne opgave, men når et museums samlinger har en vis størrelse og det økonomiske grundlag iøvrigt er i orden, må der skaffes udveje for at knytte en lønnet leder til museet. I de tilfælde, hvor man ønsker at oprette stillinger for fagligt kvalificerede ledere eller andet fagligt personale, skal tilsynet godkende den pågældende for så vidt angår kvalifikationer, ansættelses- og lønningsvilkår. Der er i det forløbne år oprettet en ny stilling i Kalundborg og en ved Forhistorisk Museum i Århus, og man forbereder oprettelse af en inspektør-stilling i Maribo.

Dette er imidlertid ikke blot et økonomisk spørgsmål, men det er også et spørgsmål om fremskaffelse af kvalificerede ansøgere til ledige stillinger.

I denne henseende må man tillægge det overordentlig betydning, at det endelig er lykkedes at få det hidtidige lektorat i kulturhistorie omdannet til et *professorat* i materiel kulturhistorie ved Københavns universitet. Man vil erindre, at dr. Steensberg for nogle måneder siden meddelte, at han anså det for uoverkommeligt fortsat at forene sin stilling som overinspektør ved Nationalmuseets 3. afdeling med stillingen som universitetslektor, og han agtede at søge sin afsked fra universitetet. Sagen vakte en vis opmærksomhed i pressen og foranledigede Dansk historisk Fællesforening og museumsforeningen til i fællesskab at henstille til folketingets lønningsudvalg, at dr. Steensbergs lektorat blev omdannet til et professorat, og det er os en glæde, at resultatet blev positivt. Det er vort håb, at universitetsundervisningen på dette felt nu må komme ind i en frugtbar gænge og gavne dansk museumsvesen.

På den anden side var det med megen beklagelse, man måtte se dr. Steensberg forlade stillingen som leder af Nationalmuseets 3. afdeling; under hans inspirerende ledelse har den gennemgået en helt usædvanlig udvikling; dens arbejdsområde giver et interessefællesskab med flertallet af de danske lokalmuseer, og samtidig med, at vi bringer professor Steensberg vor lykønskning, takker vi for en meget positiv indstilling til de kulturhistoriske lokalmuseer og for et mangeårigt og gnidningsløst samarbejde.

Professor Steensbergs udnævnelse har medført, at Odense måtte give afkald på museumsinspektør Holger Rasmussen, der nu er udnævnt til overinspektør for 3. afdeling. Som redaktør af »Arv og Eje« og gennem sit arbejde i Odense, har han fået direkte føling med lokalmuseernes forhold. Vi lykønsker ham, og vi glæder os til fortsat samarbejde fremover.

Som et særligt punkt på dagsordenen er opført spørgsmålet om fordelingen af *dispositionsbevillingerne*. Det viste sig også i år, at de beløb, som er til rådighed, langt fra dækker ansøgningerne; man var nødt til at bruge beskærekningen meget kraftigt, og adskillige berettigede ønsker kunne ikke imødekommes. Det er jo også indlysende, at når man fremdeles har bevillinger, hvis størrelse blev fastsat henholdsvis i 1934 og 1941, og når man samtidig erindrer den stærke udvikling, som mange museer har været og er inde i, skal beløbene vise sig utilstrækkelige.

Hertil kommer, at disse dispositionsbevillinger kun kommer de statsunderstøttede museer til gode. Der er en række museer med gode samlinger, som mangler en håndsrækning til forbedring af deres museumstekniske standard, men som man for øjeblikket ikke har midler til at støtte.

Disse forhold foranledigede bestyrelsen til i en skrivelse af 18. juni at anmode undervisningsministeriet om at tage sagen under velvilig overvejelse, således at de to ordinære bevillinger søgtes forhøjet, og at der tilvebragtes *en tredje dispositionsbevilling* til hjælp til de ikke statsunderstøttede museer, idet man iøvrigt pegede på, at denne hjælp skulle følge det samme grundsyn som den ordinære statsstøtte: at være en hjælp til selvhjælp, altså forudsætte et lokalt tilskud.

Redaktionen af »Arv og Eje« har også i år været betroet Holger Rasmussen, og årgangen for 1959 er netop udkommet. Bogen trykkes i et oplag af 999 eksemplarer, og det er en tilfredsstillelse, at man meget snart må forudse en forøgelse af oplaget. Takket være undervisningsministeriets tilskud og vore annoncer er bogen nu inde i faste baner og belaster ikke vor økonomi over evne.

Til »*Museumstekniske Meddelelser*« har medarbejdere ved Nationalmuseets 1. afdeling venligst udarbejdet en plan for indførelse og udarbejdelse af kartoteker vedrørende de arkæologiske samlinger, som supplerer de tidligere udsendte redegørelser for det tilsvarende arbejde ved de historiske samlinger. Vi kan endnu ikke kræve, at man standardiserer protokoller og kartoteker, men vi henstiller indtrængende, at man ved etablering af nye kartoteker følger de givne retningslinier. Det vil på længere sigt blive af meget stor værdi for arbejdet som helhed.

Jeg kan i denne forbindelse nævne, at vi med Dansk historisk Fællesforening har drøftet spørgsmålet om udgivelse af en række mindre håndbøger, som også skulle behandle emner af central betydning for museernes arbejde.

Der blev i juni afholdt et meget vel besøgt *studiekræds*møde i Odense, hvor man især beskæftigede sig med museernes magasinforhold, og det blev påny bekræftet, at disse møder har en betydelig værdi.

Endelig kan jeg nævne, at Dansk Filmmuseum har rettet henvendelse til bestyrelsen om at blive optaget som medlem af Dansk kulturhistorisk Museumsforening, og at bestyrelsen indstiller til årsmødet, at anmodningen bliver imødekommet. Vor forening omfatter derefter 104 museer.

Det har – som sagt – været et år præget af forberedelserne til nyordningen af museernes forhold, et travlt arbejdsår, hvor retningslinierne for fremtiden skulle lægges. Det kan ikke undgås, at der har været *begyndervanskeligheder*, og at museerne har mærket dette og navnlig følt den store – men uundgåelige – ulempe det var, at statstilskuddet blev udbetalt på et så sent tidspunkt. Undervisningsministeriet er opmærksom på dette forhold, og vi håber, at man i indeværende finansår – og helst så snart som muligt – vil finde mulighed for en noget tidligere udbetaling.

Mange problemer er endnu uløste, men det har været et år med fremgang for dansk museumsvesen som helhed og for mange enkelte museer. Det har været en glæde at se de smukke resultater, der er nået i Ribe, Hobro og Stege, og det er sandsynligt, at de muligheder, som loven rummer, også vil blive udnyttet i den kommende tid.»

Under den påfølgende diskussion ankede *Peder Christensen*, Try, og *I. H. Baagøe*, Fredericia, over, at lovens gennemførelse havde medført en forringelse af enkelte museers økonomiske stilling, idet de ikke som tidligere under den gamle ordning kunne få del i dispositionsbevillingerne. Disse museer trængte mest til økonomisk hjælp for at få deres forhold bragt i en sådan orden, at de kunne opnå statsanerkendelse og dermed ordinær statsstøtte. *Holger Friis* syntes også, at der i en overgangsperiode burde gives sådanne betrængte museer en særstilling med hensyn til at kunne opnå tilskud af dispositionsbevillingerne. *Bertouch-Lehn* takkede tilsynet og Carlsbergfondet for den ydede hjælp. For de større lokalmuseer er det vigtigste problem at få ansat faglig leder. Det er vanskeligt at tilvejebringe det økonomiske grundlag herfor, men lykkes det, hvor får vi så fagmanden fra? Vi kan ikke blive ved at vente; når vi har pengene, må vi også have manden. *Halkjær* svarede hertil, at man i de tilfælde, hvor en faglig kvalificeret leder ikke kan skaffes, eller hvor de nødvendige midler til lederens løn mangler, må forsøge at klare sig midlertidigt med løst ansat faglig medhjælp.

Edelberg, Ribe, efterlyste en liste over fonds, som museerne kan søge tilskud fra. *Christiansen*, Roskilde, spurgte om, hvorledes man i tilsynet ville stille sig til spørgsmålet om livsvarige medlemmer af museumsbestyrelserne, samt hvor-

vidt lederen kunne være bestyrelsesmedlem. *Svend Larsen* ville henstille til den kommende bestyrelse at tage stilling til udarbejdelse af en liste over fonds. Christiansens spørgsmål vil blive forelagt tilsynet.

Formandens beretning godkendtes derefter med akklamation.

Museumsdirektør *Knud Klem*, Kronborg, forelagde derefter det reviderede regnskab, der balancerede med kr. 18.934,82. Årbogen har givet et overskud på kr. 953,20, hvorved underskuddet på årgang 1956 er nedbragt til kr. 538,15. På kontoen for tekstilkonservering henstår kr. 1.356. Til foreningens almindelige drift er en kassebeholdning på kr. 2.006,46. *Edelberg* spurgte, om alle museer kan søge tilskud fra kontoen for tekstilkonservering, hvortil *Klem* svarede ja. *Bjørn Fabricius* ønskede, at der i fremtiden måtte gives en oversigt over årbogens omkostninger. Dette lovede *Klem* at tage under overvejelse.

Kassereren fik derefter décharge for regnskabet.

Medlemskontingentet fastsattes uændret for det kommende år.

Svend Larsen forelagde derefter forslag til nye love for foreningen. Efter at *Christophersen*, Fåborg, havde rejst spørgsmålet om at vælge formanden særskilt og forinden valg af de øvrige bestyrelsesmedlemmer foretages, vedtoges et af *Jørgen Paulsen*, Frederiksborg, stillet ændringsforslag til lovens § 5, hvorefter formanden vælges først og for eet år ad gangen, derefter de øvrige seks medlemmer for en treårig periode. Forsamlingen vedtog derefter med denne ændring det forelagte forslag til foreningens love. *Sekretæren* forelagde dernæst fordelingen af sidste års dispositionsbevillinger. Til bevillingen på 20.000 kr. til indkøb og konservering indkom 18 ansøgninger om ialt 37.139 kr., og fordelingen blev: »Den gamle By« 400 kr. til indkøb, Odense Bys Museer 2.500 kr. til indkøb, Vendsyssels historiske Museum 5.000 kr. til konservering, Den antikvariske Samling 1.000 kr. til konservering, Museet på Koldinghus 375 kr. til indkøb og konservering, Kalundborg og Omegns Museum 2.000 kr. til indkøb, Langelands Museum 750 kr. til konservering, Ålborg hist. Museum 500 kr. til indkøb, Ringkjøbing Museum 1.700 kr. til konservering, Museet på Sønderborg Slot 2.500 kr. til konservering, Bornholms Museum 2.000 kr. til konservering, Møns Museum 1.275 kr. til konservering.

Bevillingen på 10.300 kr. havde 22 ansøgere om tilsammen 62.065 kr., og fordelingen blev: Viborg Stiftsmuseum 3.500 kr. til varmeanlæg. Den antikvariske Samling 3.000 kr. til indretning af lokaler, lys- og varmeinstallationer, Tønder Museum 1.000 kr. til montere, Forhistorisk Museum 1.000 kr. til montere, Ringkjøbing Museum 600 kr. til montere, Bornholms Museum 1.200 kr. til indretning af lokale.

Museumskonsulenten redegjorde derefter ganske kort for konsulentarbejdet i det sidste år. Han nævnte bl. a. nyindretningen af museerne i Ebeltoft, Hobro, Assens, Skive og Herning. Der er en stigende aktivitet rundt om ved museerne, hvilket lover godt for fremtiden.

Efter at museumsdirektør *Knud Klem* var valgt til formand, blev ved skriftlig afstemning desuden valgt til medlemmer af bestyrelsen: Aage I. Davidsen, *Jørgen Paulsen*, T. Worsaae, Hans Neumann, Holger Rasmussen og P. Halkjær Kristensen. Som suppleanter valgtes J. Dalgaard-Knudsen og Hakon Berg. Til revisorer valgtes *Svend Larsen* og Lennart Edelberg. Til medlem af Dansk historisk Fællesforenings bestyrelse valgtes professor, dr. phil. Axel Steensberg.

Efter frokosten holdt Försteintendent ved Nordiska Museet, fil. lic. Mats Rehnberg et inciterende foredrag om »Föremål, forskning och museipublik«.

Dansk Historisk Fællesforenings årsmøde i København den 28.-30. august 1959

De historiske samfunds sektioner

Sektionsmødet afholdtes i Nationalmuseets riddersal fredag d. 28. august kl. 17.00. Formanden, landsarkivar *Johan Hvidtfeldt*, bød velkommen og meddelte, at der ikke var indkommet forslag til dagsordenen, hvorfor kun de af Fællesforeningen anførte punkter ville komme til drøftelse.

Punkt 1: Arbejde for fremme af historisk interesse.

Styrelsen havde nedsat et udvalg bestående af førstelærer *H. K. Kristensen* og arkivar *Peter Kr. Iversen*, og sidstnævnte forelagde udvalgets forslag til afholdelse af hjemstavnsaftener. Det var udvalgets tanke, at der skulle berammes en uge indenfor hvilken man skulle søge at gennemføre disse aftener. Det vil bl. a. medføre den fordel, at en enkelt foredragsholder kan bruges i flere sogne. Hjemstavnsugen skulle henlægges til februar, og udvalget mente ikke, at der skal opstilles et fast program for en hjemstavnsaften. Tværtimod bør møderne gives forskellig form og indhold efter de skiftende muligheder i landets forskellige egne. Et møde kan for eksempel indledes med et lokalhistorisk foredrag, der varer tre kvarter, og derefter kan et par af sognets gamle berette minder fra deres ungdom. De sidste indlæg bør være ret korte, for eksempel 2×15 eller 3×10 minutter. Under og efter det fælles kaffebord kan synges gamle sange og viser, og som andet underholdende moment kan folkedanse fra egnen benyttes. Aftenen kan også foregå under helt andre former, således at man samles i kirken, hvor dennes bygningshistorie gennemgås, og hvor præsten eller en anden fortæller træk af den kirkelige udvikling på egnen. Møder af denne art vil utvivlsomt bidrage til at vække interesse for hjemstavns fortid. Tyskerne gennemfører med stort held sådanne møder i Sydslesvig, og de sydslesvigske hjemstavnsforeninger, der udgiver lokalhistoriske årbøger af et omfang, der gennemgående er større, og med et indhold der er nok så lødigt som de danske, har medlemstal, der forholdsvis ligger langt over de danske amts-historiske samfunds. Arrangementerne i hjemstavnsugen bør gennemføres i snævert samarbejde med de stedlige ungdoms- og foredragsforeninger, og både De danske Ungdomsforeninger og K.F.U.M. og K. har landsomfattende organisationer. I propagandaen forud for hjemstavnsaftenerne må såvel presse som radio søges inddraget, og man bør stræbe efter at få en radioudsendelse i selve ugen med glimt fra hjemstavnsaftenerne rundt om i landet.

Redaktør *Verner Hansen* mente at idéen var god, måske skulle hjemstavnsugen lægges på et tidspunkt, hvor vejene var bedre. Men man burde ikke blot afholde møder, der burde også laves særudstillinger på museerne, arrangeres fremlægning af historisk litteratur hos boghandlerne, og alle de lokale foreninger skulle med i arbejdet, så man nåede ud til så vide kredse som muligt.

Skoleleder *A. Strange Nielsen* anbefalede tanken og fortalte at historisk sam-

fund for Sorø Amt engang havde afholdt et møde i Haraldsted, hvor samfundet kun havde 3 medlemmer. Der kom 150 deltagere til mødet, og 30 af dem indmeldte sig i samfundet.

Museumsbestyrer *P. Christensen* mente at forslaget var godt, problemet var, hvordan man skulle holde interessen ved lige.

Arkivar *Peter Kr. Iversen* svarede, at møderne helst ikke skulle lægges for langt ind i marts, da man så kom til at kolliderede med forårsarbejdet. Interessen skulle vedligeholdes ved at man varierede møderne og stadig gjorde programmet nyt og overraskende.

Museumsbestyrer *P. Christensen* erklærede at det var vanskeligt at skaffe talere. Hvordan skulle man skaffe nye navne, og hvor stort skulle honoraret være? 100 kr. var et stort beløb på budgettet.

Arkivar *Peter Kr. Iversen* foreslog, at man ligesom i Sønderjylland udarbejdede fortegnelser over talere med angivelse af, hvilke emner de kan tale om. Med hensyn til honorar bør man følge taksterne for aftenhøjskolen.

Formanden spurgte, om forsamlingen ville give tilslutning til at styrelsen arbejdede videre med tanken. Dette skete.

Punkt 2: Lokalradio og de historiske samfund.

Arkivar *Peter Kr. Iversen* redegjorde for oprettelsen af lokalradioen og understregede, at amtssamfundene her havde en mulighed for at øge den historiske interesse. Det gælder om at henlede radioens opmærksomhed på lokalhistoriske emner, for eksempel 100-års fødselsdage, jubilæer, nyerhvervelser i museer og arkiver samt udgravninger. Der kan også bringes anmeldelser af lokalhistorisk litteratur, omtale af årbogen, foreningslivet og kursus og en serie foredrag om enkelte eller beslægtede emner. Man skal presse på, så udsendelsestiden kan forøges og hvert samfund bør nedsætte et radioudvalg på 2-3 mand til at fremsætte idéer.

Formanden understregede, at Fællesforeningen også gerne modtog sådanne idéer fra medlemmerne, samt bemærkede endvidere, at det ikke var nok, at en styrelse lavede en årbog og en enkelt udflugt. Man måtte yde indsats også på andre områder.

Skoleinspektør *Kr. Værnfeldt* var enig med arkivar Iversen, men ikke med formanden i dennes syn på bestyrelserne. Det var svært at finde folk, der ville gøre et arbejde.

Formanden svarede, at i Historisk Samfund for Sønderjylland havde hvert bestyrelsesmedlem sin bestemte opgave, og det virkede aktiviserende. Der var derimod mange steder bestyrelsesmedlemmer, der var fuldstændigt passive, når først de var valgt ind i bestyrelsen.

Punkt 3: Ændring af formen for årbogspræmiering.

Det har på et styrelsesmøde været drøftet, om man skulle ændre årbogspræmieringen, således at man for fremtiden udskriver en prisopgave; som første emne var nævnt: En folkelig bevægelse. Det var styrelsens håb, at man på den måde kunne inspirere lokalhistorikerne til at tage bestemte opgaver op.

Registratør *Bjørn Fabricius* var bange for, at man ville få alt for mange artikler om samme emne og var i det hele taget skeptisk indstillet overfor tanken.

En enkelt deltager var positivt interesseret i forslaget, men der yttredes fra flere sider betænkeligheder, og ved en afstemning viste det sig, at kun 2 havde sympati for tanken, mens 10 var imod en ændring. Forslaget blev derefter trukket tilbage.

Punkt 4: Er der mulighed for at skabe et organ, som kan tage sig af rent historiske fredninger?

Fællesforeningen har gennem professor Steensberg fået en forespørgsel, om den var interesseret i at skabe et organ, der kunne være rådgivende og initiativtagende med hensyn til rent historiske fredninger.

Formanden erklærede, at før styrelsen prøvede at udforme et konkret forslag angående denne form for fredning, ønskede den bemyndigelse dertil fra forsamlingen.

Museumsbestyrer *P. Christensen* mente, at det ville være svært at få samlet repræsentanter for alle de historiske samfund og få tilvejebragt et udvalg, men problemet trængte til at blive taget op.

Skoleleder *A. Strange Nielsen* fandt, at idéen var udmærket. Der ville opstå et økonomisk spørgsmål om, hvorfra man skulle få penge til erstatninger, og man skulle også passe på ikke at frede tingene ihjel. Man kunne således se, at fredede vejstrækninger efterhånden voksede helt til.

Registrator *Bjørn Fabricius* anså det for en udmærket idé med oprettelsen af et organ, der kunne tage sig af de »tvivlstilfælde«, der ikke klart hørte under de gældende fredningsbestemmelser, og dette organ burde have magt til at hindre brydning af fredninger.

Arkitekt *J. Tidemand-Dal* erklærede, at det største problem er, hvem der skal tage initiativet. Efter hans mening bør det tages lokalt og af amtssamfundets repræsentant. Der findes gode bestemmelser med hensyn til naturfredninger, forholdene er straks langt værre, når det gælder bygninger.

Lektor *Niels A. Christiansen* mente at man burde udbygge fredningsloven, og det blev tillige fra anden side foreslået, at de historiske samfund fik samme ret til at tage fredningsinitiativ som turistforeningen og naturfredningsforeningen.

Forsamlingen gav styrelsen tilslutning til at arbejde videre med tanken, og formanden kunne derefter afslutte sektionsmødet med en tak til alle deltagerne.

Årsmødet

indledtes fredag den 28. august kl. 20 ved et fællesmøde med Dansk kulturhistorisk Museumsforening i Nationalmuseets foredragssal. Fællesforeningens formand bød velkommen til drøftelsen af »Bygningsfredning og sanering« og efter de tre indledninger af borgmester *Julius Hansen*, museumsinspektør *Strømstad* og arkitekt, lektor *Thomassen*, var der adgang til almindelig diskussion. Museumsforeningens formand sluttede aftenen med at udtrykke sin glæde over den enighed, som nu synes at være opstået med hensyn til frednings- og saneringsproblemerne.

Repræsentantskabsmødet holdtes lørdag den 29. august i Nationalmuseets foredragssal. Følgende foreninger og institutioner var repræsenterede: De historiske samfund og foreninger for Als og Sundeved, Frederiksborg amt, Fyns stift, Herlev, Hjørring og Holbæk amter, Horsens, København, Maribo, Præstø, Randers, Ringkøbing og Sorø amter, Søllerød, Sønderjylland, Thisted, Vejle og Viborg amter, Østjysk Hjemstavnsforening, Ålborg amt, Århus stift, og Historisk Samfund; endvidere Rigsarkivet, landsarkiverne for Fyn, Nørrejylland, Sjælland og Sønderjylland, Erhvervsarkivet, Frederiksbergs og Københavns stadsarkiver, Statens arkiv for historiske film og stemmer, Det danske Sprog- og Litteraturselskab, Det kongelige Bibliotek, Nørresundby bibliotek, de by- og egshistoriske arkiver for Esbjerg, Falster, Fåborg, Haderslev, Odder, Ringsted, Søllerød og Viborg samt 48 museer blandt dem, der havde været repræsenteret ved Museumsforeningens årsmøde. Mødet overværedes af kontorchef Gimsing fra Undervisningsministeriet.

Formanden, landsarkivar *Johan Hvidtfeldt* bød velkommen og mindedes derefter politimester Vilh. Woll, bibliotekar Ejler Haugsted, amtslæge Lausten-Thomsen og museumsdirektør M. Mackeprang, der var afgået ved døden siden sidste årsmøde. Han bad forsamlingen rejse sig i mindet om de afdøde.

Formanden holdt derefter et foredrag om »Dansk Historisk Fællesforening og det historiske arbejde gennem et halvt århundrede« (trykt s. 371 ff.).

Efter foredraget foreslog formanden som dirigent museumsdirektør *Svend Larsen*, der blev enstemmigt valgt.

Dirigenten takkede for foredraget og gav derefter ordet til formanden for at aflægge

Beretning for året 1958/59.

Det forløbne år har – ligesom tidligere – vist en fremgang i medlemstallet. Det er nu ialt på 208, nemlig 32 historiske amtssamfund og foreninger, 102 museer, 49 arkiver, biblioteker m. m. samt 25 by- og amtsråd. De nye medlemmer er: Institut for dansk Kirkehistorie, Historisk samfund for Als og Sundevad, Byhistoriske arkiver i Ebeltoft, Frederikshavn, Varde, Kerteminde og Kalundborg, Falsters egnshistoriske arkiv, Midtsjællands lokalhistoriske arkiv, Grindsted sognearkiv, Nørresundby og Sundby-Hvorup kommunes biblioteker.

Statstilskudet til amtssamfundene. Det samlede tilskud i finansåret 1958/59 har som i det foregående år været 25.000 kr. Vi havde på foreningernes vegne søgt om en forhøjelse, men det var desværre ikke muligt at få en sådan gennemført i år. Fordelingen er foretaget af DHF på grundlag af foreningernes egne oplysninger om medlemstal. Jeg vil gerne bede om, at disse indsendes så hurtigt som muligt, så vi ikke behøver at rykke derfor. Jeg gør iøvrigt opmærksom på, at samfundene ikke behøver at søge Undervisningsministeriet om det ordinære årlige tilskud. Derimod er der selvfølgelig ikke noget i vejen for, at de enkelte samfund søger om ekstraordinære tilskud til særlige formål, f. eks. udgivelse af selvstændige værker.

Arbejde for fremme af historisk interesse. Styrelsen har i det forgangne år tumlet meget med spørgsmålet om, hvorledes vi kan fremme den historiske interesse rundt om, ikke mindst interessen for hjemstavnsens fortid, en opgave som jo må være af væsentlig betydning for alle historiske samfund, for museer og byhistoriske arkiver. Et særligt udvalg, P. K. Iversen og H. K. Kristensen, har til styrelsen udarbejdet en beretning herom.

Hvor vi end begynder eller slutter en sådan diskussion, kommer vi ikke udenom spørgsmålet: hvorledes skaffer vi de økonomiske midler til arbejdet? Vi har indgående drøftet muligheden af et landslotteri for på den måde at få penge til historisk virke på et bredt grundlag. Vi har dog anset det for nødvendigt at opgive tanken. Det er et stort apparat at sætte i gang, og kan vi skaffe det tilstrækkelige antal medarbejdere rundt om i landet? Vi veg tilbage overfor disse store problemer, anså risikoen for at være for stor.

I denne forbindelse kan det nævnes, at vi også i år har fået afslag på vor ansøgning om at få 10.000 kr. fra tipsmidlerne til en dispositionsbevilling, der skulle støtte trykningen af historiske, specielt lokalhistoriske værker. Afslaget skyldes nok især, at man kun vil give til ganske bestemte værker. Jeg beder derfor vore medlemmer henlede interesseredes opmærksomhed på, at der vil kunne indsendes ansøgning til tipsmidlerne om understøttelse til trykningen af selvstændige værker, og at det vil være rigtigt, om sådanne ansøgninger indsendes gennem os. Hvorvidt der vil kunne skaffes tilskud, kan man selvfølgelig

ikke sige på forhånd. Det vil ikke mindst afhænge af værketets kvalitet, og det vil derfor være af værdi, om der kan skaffes anbefalende udtalelser fra kyndige folk, der har haft lejlighed til at se manuskriptet. Det vil også være nødvendigt, at der vedlægges et budget for bogens udgivelse med tilbud fra et eller flere trykkerier.

DHF's konsulentvirksomhed. I efteråret 1958 udsendtes gennem de lokalhistoriske årbøger godt 20.000 meddelelser om konsulentvirksomheden. Resultatet udeblev ikke. Antallet af henvendelser steg hurtigt, og i perioden august 1958 til juli 1959 er der modtaget 74 forespørgsler. Hovedparten af henvendelserne drejer sig om oplysninger om enkelte konkrete spørgsmål, orientering i kilderne samt gennemlæsning af manuskripter. Flere årbogsredaktioner har således sendt manuskripter til udtalelse. Ved siden af dette arbejde har konsulenten holdt to foredrag ved møder, arrangeret af Historisk Samfund for Sønderjylland. Emnet var: Organiseringen af lokalhistorisk arbejde med særligt henblik på sognehistorier. Konsulenten og formanden har også haft forskellige drøftelser med personer eller udvalg, der arbejder med sogne- og byhistorie.

Den tre-årige bevilling, som vi til dette formål har fået af tipsmidlerne, udløber i år. Det er mit meget inderlige ønske, at den må blive fornyet for endnu en treårig periode. Først da vil man helt kunne overse, hvor stor betydning dette arbejde har, så der vil blive mulighed for at søge om en fast bevilling hertil. De erfaringer, der hidtil er indhøstet, viser, at der er et stort behov for den hjælp, der herved kan ydes foreninger og enkeltmænd. Det beløb, der er brugt hertil, er yderst beskedent, ikke mindst sammenlignet med de meget store tilskud, der både i Norge og i Slesvig-Holsten bliver givet til støtte for det lokalhistoriske arbejde.

Konsulentens virke kan ikke blot yde praktisk hjælp i arbejdet, men kan også virke tilskyndende og inspirerende. Vi beder repræsentanterne have opmærksomheden henvendt på den vejledning, der her kan gives, fortælle om den på møder, skrive lidt derom i årbøgerne. Alle henvendelser sker til konsulenten, Landsarkivet, Viborg.

Forbindelsesled til foreningens medlemmer. Styrelsen har vedtaget, at DHF cirka 4 gange om året skal udsende et 4-sidet blad – duplikeret eller i offsettryk. Det er tanken, at bladet skal være et forbindelsesled mellem styrelse og medlemmer. Det skal orientere om, hvad der sker i foreningen, hvilke planer, man arbejder med, og hvad der ellers kan forekomme af nyheder, som måtte have medlemmernes interesse, ligesom vi selvfølgelig gerne vil fortælle om ideer, initiativ, begivenheder rundt om i landet, om samfundenes, museernes og de byhistoriske arkivers arbejde.

Foreningen vil samtidig en gang om året udsende en beretning om DHF's virksomhed til amtssamfundene. Beretningen skal være på een side, og meningen er, at de samfund, der er interesseret deri, kan indrykke beretningen i deres årsskrift, f. eks. på omslaget.

Årbogspræmieringen. Tidligere blev årbogspræmien uddelt hvert år, og det er således en lang række af danske historikere, som på denne måde er blevet hædret. Da en del vel har glemt, hvem disse mænd og kvinder var, bringes her en oversigt over dem, der hidtil har fået præmien (årstallet er artiklens trykkeår):

1929: Alb. Thomsen, 1930: Povl Hansen, 1931: Brandorff, 1932: Kirstine Mortensen, 1933: Rasmus Mortensen og S. Alkærsg, 1934: Fanny Fang, 1936: J. C. Hansen og Chr. Jørgensen, 1937: S. Vestergaard Nielsen, 1939: Carsten Petersen, 1941: J. Pilegaard, 1942: P. Kr. Iversen, 1944: Sv. Arnvig, 1945: Aage Bonde,

1947: Chr. Stenz, 1949: Tobiassen Kragelund og H. V. Gregersen, 1950: Joh. C. Jessen, 1951: J. A. Tork, 1952: A. Svensson (speciel prisopgave), Niels Th. Mortensen og Olaf Olsen, 1953: Ole Karup Pedersen og 1954: Harald Nielsen.

I år er det første gang, at den store præmie på 1000 kr. skal uddeles. Styrelsen har haft et meget omfattende materiale til gennemgang, og en lang række artikler er blevet gennemlæst af alle styrelsens medlemmer.

Kursus for lærere i aftenhøjskolen. For tredje år i træk har et særligt udvalg, der består af dr. Skovmand, førstelærer H. K. Kristensen, samt formand og sekretær, arrangeret et kursus for lærere i aftenhøjskolen. Kurset afholdtes på Kalø Landboskole i dagene 2.-5. august og samlede 35 deltagere. Gennem ni foredrag og to excursions belystes herregården og dens forhold til resten af samfundet ud fra mange forskellige synsvinkler: politiske, økonomiske, sociale, kunsthistoriske og kulturelle. Vi fik indtryk af, at deltagerne var glade for disse tre dage – mange ønskede kurset forlænget med en eller to dage. Vi håber, det vil være muligt at fortsætte med denne side af vor virksomhed, selv om dette arrangement gav DHF et ret stort underskud. Når det er økonomisk muligt at afholde et sådant kursus, skyldes det udelukkende, at Undervisningsministeriet har ydet et betydeligt tilskud, og jeg bringer ministeriet foreningens bedste tak herfor.

Aftenhøjskolen. Vi har i de to foregående år sendt en skrivelse til vore foreninger med opfordring til at arbejde for afholdelse af hjemstavnhistoriske kursus under aftenhøjskolen. Skrivelsen indeholdt en del oplysninger om den rent praktiske tilrettelæggelse. I år har vi ikke foretaget nogen sådan henvendelse, idet vi har ment, at det vil være naturligt at vente hermed til næste år, når vi kender den nye lov, som i den kommende samling skal til behandling i Folketinget. Den vejledning, vi har kunnet give, har især haft sigte på de rent praktiske problemer, det er vort håb, at vi efterhånden også kan udarbejde mere detaljerede forslag til programmer og litteraturoversigter over de enkelte emneområder. Iøvrigt vil jeg gerne understrege, at sådanne aftenhøjskoler selvfølgelig kan beskæftige sig med alle mulige sider af dansk og udenlandsk historie, sønderjysk historie o. s. v.

Lokalhistoriske kursus. DHF har medvirket ved tilrettelæggelsen og gennemførelsen af et kursus i Odense, som i efteråret blev afholdt over nogen tid med undervisning på en række lørdag-eftermiddage. Vi opfordrer de lokale samfund og museer til i deres virkekreds at afholde sådanne kursus, og de vil altid kunne regne med støtte fra os til planlægning og gennemførelse, selvfølgelig uden nogen udgift.

Udvalget til registrering af manuskripter og arkivalier. Udvalget blev nedsat i efteråret 1956 af Dansk historisk Fællesforening, Dansk kulturhistorisk Museumforening, Sammenslutningen af lokalhistoriske Arkiver og Statens Bibliotekstilsyn. Det har til opgave at fremskaffe materiale til og udarbejde en fører over de samlinger, der ligger inde med utrykt historisk kildemateriale i form af manuskripter og arkivalier, herunder kort, arkitekt- og håndværkertegninger, utrykte bibliografier og avisudklip.

I november 1957 blev der udsendt 269 B-spørgeskemaer til samtlige byhistoriske arkiver, købstadsbiblioteker og lokalhistoriske museer. Samtidig blev der sendt 111 A-spørgeskemaer til offentlige arkiver, videnskabelige biblioteker, store museer og en række andre institutioner, der formodedes at ligge inde med utrykt historisk kildemateriale.

Efter at der i april 1958 var blevet sendt rykkerskrivelser til 180 institutioner, og der siden atter har været rettet en eller flere henvendelser til et ret

stort antal, mangler der nu 44 besvarelser på spørgeskema B, heraf de 37 fra lokalhistoriske museer, mens der mangler besvarelser fra 12 samlinger, som har modtaget spørgeskema A. Det er udvalget bekendt, at nogle af samlingerne er lovlig undskyldt, fordi deres manuskripter og arkivalier er magasineret på grund af ombygning o. l. Desuden har en del ladet sig inspirere af udvalgets spørgeskemaer til at foretage en åbenbart meget langvarig registrering af deres hidtil uordnede kildemateriale.

I juni 1959 blev der efter senere indhentede oplysninger udsendt 16 A-spørgeskemaer, hvoraf de 8 er blevet besvaret, og 8 B-spørgeskemaer, som har givet 4 besvarelser.

Det samlede antal besvarelser på spørgeskema B kan herefter anslås til ca. 198 og på spørgeskema A til ca. 105, da udvalget sidste år besluttede at undlade yderligere henvendelser til 31 B-samlinger og 1 A-samling, som rimeligvis ikke ligger inde med stof af synderlig værdi.

Udvalget påskønner i høj grad det store arbejde, der er nedlagt i et betydeligt antal fyldige besvarelser, som indeholder særdeles mange oplysninger om historisk kildestof, som ikke er kendt af forskerne. Vort helhedsindtryk af besvarelserne er, at det udgør et fortræffeligt materiale til den trykte fører.

I marts-april i år blev der udsendt 403 C-spørgeskemaer til ejerne af de 412 sædegårde. Indtil nu er der kommet besvarelser fra 177 godser, hvoraf et stort antal ikke længere har noget ældre arkivmateriale. Fra de øvrige er oplysningerne som regel yderst nødtørftige; men de vil dog i mange tilfælde kunne danne grundlag for kortfattede artikler med værdifulde fingerpeg for historikeren.

De indkomne besvarelser har cirkuleret gruppevis, således at formanden og sekretæren dog har læst dem alle, medens de øvrige medlemmer gennemlæste dem, der hidrørte fra den gruppe institutioner, de repræsenterer. Derefter blev hver enkelt besvarelse behandlet i sektions- eller plenarmøder, på hvilke der blev taget stilling til, om de kunne anses for at være fyldestgørende eller krævede supplerende oplysninger. Endelig har udvalget omhyggeligt gennemgået nogle af de prøveartikler, som sekretæren har redigeret, og herunder fastlagt redaktionsprincipperne, hvorefter sekretæren har taget fat på selve udarbejdelsen af de enkelte artikler. Man regner med at den trykte fører vil blive på ca. 12 ark.

Selv om udvalget har været klar over, at en ikke ubetydelig del af de gamle og værdifulde lavsarkivalier rimeligvis stadig lå hos lavene og hos forskellige privatpersoner, har man ikke gjort noget for at opspore dem. Da sagen drøftedes på sidste udvalgs møde, var man enig om, at det ville blive ganske uoverkommeligt at gennemføre en nogenlunde effektiv eftersøgning over hele landet. Man enedes derfor om at nøjes med at lade Anker Olsen søge samarbejde med Københavns Stadsarkiv, for at man kunne få rede på, hvor de ikke-afleverede københavnske lavsarkivalier befandt sig. Den 11. juni havde han en drøftelse med stadsarkivar, dr. phil. Sigurd Jensen og to af hans medarbejdere, der beredvilligt påtog sig at undersøge, om der fandtes lavsarkivalier på de københavnske håndværkerstiftelser. Anker Olsen påtog sig i løbet af efteråret at henvende sig til oldermændene og andre for at efterspore lavsarkivalier. – Under mødet gav stadsarkivaren og hans medarbejdere for øvrigt en række værdifulde oplysninger om københavnske institutioner, der formentlig lå inde med arkivalier af betydning.

Udvalget har tidligere drøftet de private samlinger og besluttet, at de i en vis udstrækning skulle medtages i føreren. Da det har skortet på kendskab til

dem, har udvalget hidtil kun sendt spørgeskema til nogle ganske få privatpersoner. Arkivar Iversen har givet værdifulde oplysninger om de private samlinger, han havde kendskab til. Udvalget vil gerne bede andre sagkyndige om tilsvarende oplysninger fra de enkelte egne af landet.

Udvalget har haft den store glæde at modtage betydelige tilskud fra fem fonds på i alt 6000 kr. I 1957-58: 2000 kr. fra Den grevelig Hielmstjerne-Rosencroneske Stiftelse og 1000 kr. fra Carlsen Langes Legatstiftelse, samt i 1958-59: 1000 kr. fra hvert af følgende 3 fonds: Dansk Esso-Fond, Overretssagfører L. Zeuthens Mindelegat og Den Raben-Levetzauske Fond. Vi bringer de forskellige fondsstyrelser en hjertelig tak herfor.

Det er vort håb, at det vil kunne lade sig gøre at skaffe et særligt tilskud til trykning af føreren. Derimod mangler der endnu en del midler for at få dækket udgifterne ved det fortsatte arbejde og udarbejdelsen af trykmanuskript. I betragtning af værkets betydning for enhver, der arbejder med dansk historie, er vi dog ikke i tvivl om, at vi vil få den nødvendige støtte.

Arbejdet er ikke skredet så hurtigt frem som oprindeligt ventet. Det skyldes især sekretærens forflyttelse, som gjorde det umuligt for ham at få den orlov, som vi havde regnet med. De udvidede opgaveområder har dog også i høj grad medvirket til, at arbejdet har taget længere tid end beregnet. Det er efter udvalgets opfattelse vigtigere at få en helt tilfredsstillende løsning af denne opgave, end at få værket frem et år før. Når bogen foreligger, vil danske historikere have fået et hjælpemiddel, længe savnet, uundværligt; vejen til et værdifuldt, hidtil delvis ukendt materiale vil være åbnet.

Landsudvalget for indsamling af gamle fotografier. Siden 1951 har der eksisteret et udvalg, som har til opgave at arbejde for bevarelsen af gamle fotografier, disses indsamling og registrering. For at aktivisere arbejdet er der på et møde i december 1958 blevet nedsat et forretningsudvalg, hvoraf DHF's formand er medlem. Gennem lokale udstillinger, avisartikler og på anden måde vil man fremme forståelsen af fotografiernes betydning som historisk kilde-materiale. Der forberedes udstillinger forskellige steder, bl. a. i Åbenrå. De arrangeres selvfølgelig af de lokale foreninger og institutioner, men udvalget yder støtte og hjælp med hensyn til det praktiske arrangement. Desuden udarbejdes vejledninger for dem, der har med fotografisamlinger at gøre, og man håber at kunne give hjælp til det praktiske arbejde ved at lade udvalgets sekretær virke som konsulent, ligesom man ønsker efterhånden at få udarbejdet oversigter over de samlinger, der findes rundt om i landet.

Forkortelsesudvalget. Dette udvalg, der blev nedsat i januar 1958, har afsluttet sit arbejde, og der foreligger en forkortelsesliste, som omfatter de væsentligste tidsskrifter og kildepublikationer, visse håndbøger m. m. samt i nogen udstrækning også nyere og ældre institutioner. Der er kun medtaget ret få almindelige, historiske værker, men udvalget har til gengæld skitsureret visse almenregler for forkortelse, således at den enkelte skulle kunne arbejde videre på systemet i den udstrækning, det måtte blive nødvendigt. Forkortelseslisten vil blive trykt i Fortid og Nutid og særtryk af den sendt til alle årbogsredaktører m. fl. Listen kan selvfølgelig aldrig blive bindende, men det er vort håb, at den må blive en hjælp for den, der står usikker overfor forkortelser, og at den kan være med til at skabe en vis ensartethed i det kaos, der hersker.

Fortid og Nutid. Det er tanken i oktober d. å. at udsende et ekstra hefte i forbindelse med 50-årsdagen for DHF's oprettelse. Heftet vil blive på en 3½-4 ark, men det ligger endnu ikke helt fast, hvad indholdet vil blive. Det ordinære

efterårshefte vil derfor blive udsendt senere end sædvanligt, lidt ind i det nye år.

Det var planlagt at samle artiklerne om det historiske arbejde i Skåne til en særlig publikation. Vi havde satsen stående, havde de nødvendige midler her til, men blev i sidste øjeblik tvunget til at opgive planen, da særlige forhold gjorde det absolut nødvendigt at lade en enkelt, meget væsentlig artikel udgå, og vi ikke ønskede at udgive et værk, som kun var en torso.

Af institutionsberetningerne i det sidste hefte er der taget særtryk, som vil blive tilstillet større europæiske biblioteker, universiteter, arkiver og museer, således at disse herigennem kan få et indtryk af det historiske arbejde, der udføres ved vore største arkiver, museer og andre videnskabelige institutioner. Det er tanken også i fremtiden at udsende disse samlede årlige oversigter som særlig publikation.

Fortegnelsen over danske historikere. Gennem længere tid har vi arbejdet med forberedelserne til denne bog, der på en måde skal markere foreningens jubilæum, og som skal rumme korte biografiske oplysninger om alle nulevende danske historikere. Vi har anmodet de amtshistoriske samfund, museerne og andre historiske institutioner om at være os behjælpelige med udvælgelsen af historikerne. Hos nogle (bl. a. Ålborg Museum) har vi fået en glimrende bistand, i andre tilfælde har hjælpen været mere beskedet, og enkelte institutioner har slet ikke svaret. Da det til syvende og sidst er DHF, der må bære ansvaret for udvælgelsen, har disse lokale indberetninger måttet korrigeres og suppleres. Dette arbejde er endnu ikke afsluttet, og derfor er det ikke nær alle dem, der skal med i det færdige værk, som har modtaget henvendelse fra os. Der er dog udsendt omtrent 500 spørgeskemaer.

Oprindelig havde vi håbet at have værket færdig til den 19. oktober 1959. Det er imidlertid ikke muligt, dels fordi formandens og sekretærens arbejdskraft har været stærkt beslaglagt af andre opgaver, dels fordi der må skaffes økonomisk støtte hertil. Før 1960 vil bogen ikke kunne foreligge.

Da spørgeskemaerne blev udarbejdet, kom vi på den tanke, at der her var lejlighed til at søge tilvejebragt et selvbiografisk materiale om danske historikere, især amatørhistorikere og amatørarkæologer m. m., og vi bad derfor dem, til hvem der blev rettet henvendelse, om at give en mere udførlig beretning om deres historiske arbejde og om, hvorledes de var kommet i gang hermed. Der er mange, som har efterkommet denne opfordring, og der er på denne måde skabt et historisk materiale, der vil få betydning for eftertiden, og som både vil kunne fortælle om de enkelte mennesker, der i 1959 arbejdede med historie, og også om den historiske interesse i dette år, dens tilblivelse, vækst og karakter.

Materialet vil til sin tid blive deponeret i Rigsarkivet. Det ligger i sagens natur, at det først senere vil blive almindeligt tilgængeligt.

Bøger om historiske hjælpediscipliner. DHF's opgaver er jo mangeartede. Den første sætning i vor formålsparagraf lyder: «DHF har til formål at fremme dansk historisk forskning». Dette sker jo i almindelighed ikke ved at tage større videnskabelige opgaver op eller udsende selvstændige videnskabelige værker. Derimod har det fra gammel tid været vort mål at fremme historisk arbejde ved at give dem, der virker i historiens tjeneste, de bedst mulige hjælpemidler. Som et led i disse bestræbelser har styrelsen drøftet muligheden af at udsende en række mindre bøger – på tre ark eller så. Hver af disse skal behandle en af de historiske bidiscipliner eller et specielt sagområde, af særlig betydning og egnet til monografisk behandling. Bøgerne skal skrives af for-

skere, som er særlig fortrolige med de pågældende emner. Styrelsen har i princippet vedtaget denne plan, og et særligt udvalg, bestående af professor Steensberg, formand og sekretær arbejder videre med forslaget. Udvalget er tiltrådt af museumskonsulent Halkjær Kristensen, da der ved rækkens tilrettelæggelse også skal tages hensyn til de museale problemer.

Heraldisk nøgle til Nyt dansk Adelslexikon. Foruden en tidligere bevilling fra Videnskabsfondet på 6000 kr. har DHF og Samfundet for dansk Genealogi og Personallhistorie yderligere modtaget 2.666 kr. til trykningen af den heraldiske nøgle til Nyt dansk Adelslexikon. Vi bringer Videnskabsfondet vor varmeste tak for dette tilskud, der har bevirket, at værket nu også kommer til at omfatte en systematik over hjelmtegnene. Selve manuskriptet er sat, klicheerne er ved at blive fremstillet, og bogen vil formentlig kunne udsendes i løbet af næste måned.

Præstegårdshistorien. Som det vil erindres, havde man tænkt at afslutte undersøgelserne vedrørende de danske præstegårde ved at udgive en lille redegørelse for en enkelt præstegårds, Udbys, bygningshistorie. Indsamlingen af materialet hertil er nu afsluttet. Vi har derefter bedt museumsinspektør Bjarne Stoklund om at gennemgå det, idet vi i givet fald gerne ville have ham til at skrive teksten på grundlag af opmålinger og arkivalisk materiale. Desværre havde det under indsamlingsarbejdet vist sig, at der var betydelige lakuner i arkivstoffet, og da hr. Stoklund efter en gennemgang af kildematerialet meddelte, at det efter hans mening hverken var omfangsrigt eller værdifuldt nok til at bære en publikation, besluttede styrelsen at opgive denne tanke. Det ikke ubetydelige materiale, som DHF igennem årene har indsamlet vedr. præstegårdene, vil nu i henhold til tidligere aftale overgå til Nationalmuseet, hvor det vil være almindelig tilgængeligt for enhver interesseret, og DHF's arbejde med denne opgave er derefter afsluttet. Vi håber, at det vil lykkes Nationalmuseet at fortsætte det begyndte arbejde – inden det bliver for sent.

Bauers evighedskalender. Vi havde søgt om et tilskud fra tipsmidlerne til en nyudgave heraf. Imod forventning fik vi nej. Af hensyn til planerne om en særlig serie med værker vedr. de historiske hjælpevidenskaber, er vi imidlertid indstillet på at beskære omfanget af kalenderen, og vi har begrundet håb om, at det til næste år vil lykkes at skaffe de nødvendige penge til udgaven.

Nyudgave af Wibergs præstehistorie. Som det vil være de fleste repræsentanter bekendt, vil der om kort tid blive udsendt et anastatisk optryk af Wibergs præstehistorie. Det er Rosenkilde og Bagers forlag, som udgiver dette værk, men udgivelsen sker i samarbejde med DHF, og medlemmerne af vore foreninger m. m. får værket til en favørpris. Man har jo i flere år forberedt en helt ny præstehistorie. Inden vi traf aftale med Rosenkilde og Bagger, blev der derfor foretaget en henvendelse til redaktør Povl Engelstoft, som redigerer dette værk. Efter at have været i forbindelse med Carlsbergfondet meddelte redaktør Engelstoft, at der hverken fra fondets eller hans side var noget at indvende mod optrykket af Wiberg, da udgivelsen af det nye værk ikke vil kunne ske i den nærmeste fremtid. Herefter anså styrelsen det for rigtigst at indlede det nævnte samarbejde med forlaget. Skulle nogen ønske at få denne udgave til favørpris – 50 kr. pr. bind eller 60, hvis man ønsker det indbundet – kan dette nås endnu. Meddelelse sker til DHF's sekretær.

Kulturhistorisk professorat i København. For en del år siden blev der af DHF og museumsforeningen fremsat ønske om en lærestol ved Københavns Universitet i dansk kulturhistorie. Det lykkedes at få dette ønske gjort til virkelighed, og overinspektør, dr. Steensberg blev udnævnt til lektor ved universitetet.

Igennem flere år har det været et ønske fra alle sider, at denne lærestol måtte blive omdannet til et professorat. Afgørelsen trak imidlertid ud, og da dr. Steensberg meddelte, at han ikke længere mente at kunne bestride både lektoratet og stillingen som overinspektør, sendte DHF og Museumsforeningen en henvendelse til de kompetente myndigheder om nu at få det pågældende professorat oprettet. Henvendelsen blev støttet af alle historiske samfund og museer og førte til det ønskede resultat. Vi er sikker på, at den nye professors arbejde vil blive af stor betydning for arbejdet med dansk kulturhistorie og for uddannelsen af de mange unge museumsfolk, som der nu er brug for rundt om i landet.

Arbejdet med det tidligere nævnte *kartotek over eventuelle købere af historiske værker* er skredet godt frem. Vi har dog ikke kunnet gøre det færdigt, da vor medarbejder af forskellige grunde måtte indstille arbejdet. Vi regner med at få en nyordning m. h. t. medhjælp ved mere rutinemæssigt arbejde af denne art, og så vil kartoteket kunne afsluttes i løbet af kort tid.

DHF har på ny haft kontakt med Det danske Sprog- og Litteraturselskab angående *amtsudgaven af Danmarks Riges breve*. Efter de foreliggende oplysninger må vi nu anse den fortsatte udgivelse heraf for umulig. Udgifterne vil blive alt for store.

På sektionsmødet i Ystad drøftede de amtshistoriske samfund forskellige strukturproblemer. Som et resultat af denne diskussion er der nu blevet oprettet et *Historisk Fællesråd for Københavns amt*, hvori de historiske foreninger indenfor amtet er repræsenteret. Vi håber, at det vil blive en værdifuld nydannelse, som kan fremme det samarbejde mellem arbejdende historikere, som til enhver tid og på ethvert sted er af så afgørende betydning.

Inden længe vil samtlige foreninger og museer få en henvendelse om at sende os en *oversigt over medlemmerne af deres styrelser* med oplysning om adresser m. m. Vi har ofte brug for sådanne oplysninger og vil gerne have en fuldstændig fortegnelse. Samtidig vil vi bede om at få oplyst, til hvem alle meddelelser m. m. skal sendes.

Dirigenten takkede formanden for beretningen, men inden den sattes til drøftelse, fremkom *formanden* med supplerende oplysninger til enkelte af beretningens punkter.

Udvalget, der arbejder med udsendelsen af en skriftserie om de historiske hjælpevidenskaber, har på et møde opstillet en liste over, hvilke emner, der i første omgang skal tages op til behandling. Listen ser således ud: 1. Optegnelse af tradition, 2. Dialekter, 3. Heraldik, 4. Stednavne, 5. Tidsregning, 6. Museernes betydning for historisk forskning og 7. Billedsymbole og attributter. Siden skal der følge bøger om kildekritik, stilhistorie, mønt, mål og vægt. Det er meningen, at de tre første bind i serien skal udkomme i 1960 eller 1961.

Formanden meddelte, at årbogspræmien for 1955–57 er blevet tildelt lærer lærer John Kvist for hans artikel »Professoren og hans slægt« i »Fra Ribe Amt« bind XIV II 1957. Styrelsens bedømmelse lyder således:

I »Professoren og hans slægt« giver John Kvist et billede af skøjernes og de gevorbnes tilværelse. »Professoren«, Hartvig Andreassen Lunding, var født 1782, og han og hele hans slægt hørte til blandt de hjemløse, de evigt vandrende. Sommetider ernærede de sig som kedelflikkere eller ved glarmestervirksomhed, og sommetider måtte de stjæle for at klare dagen og vejen. Som sidste udvej kunne de melde sig som gevorbne soldater – for så at desertere kort efter.

Denne gruppe af mennesker har været større, end man i almindelighed fore-

stiller sig, og det er deres forhutlede tilværelse, John Kvist' artikel kaster et skarpt lys over. Man følger en række skæbner i deres daglige liv og i deres konflikter med offentligheden. Trods det rent lokale udgangspunkt giver afhandlingen et både psykologisk og kulturhistorisk tidsbillede, som har gyldighed for hele datidens Danmark. Fremstillingen er klar og sober og tillige vel-skrevet og fængslende. Artiklen kan både for formens og for indholdets vedkommende tjene til eksempel, den ligger på linie med John Kvist' øvrige forfatterskab, og den hævder sig smukt blandt de øvrige årbogsartikler, selvom det må beklages, at den ikke indeholder kildehenvisninger. Den findes ubetinget værdig til præmiering.

Idet formanden overrakte præmien til lærer Kvist udtalte han bl. a.: »Der er intet hensyn taget til Deres specielle vanskelighed, men menneskeligt har vi lov til at fyldes af beundring over en så usædvanlig præstation, der har krævet en ufattelig viljestyrke. Det er faldet i min lod at uddele denne pris adskillige gange, men jeg har aldrig uddelt den med så stor glæde som i år.«

Endelig meddelte formanden, at Fællesforeningen fra Undervisningsministeriet har modtaget 1000 kr. til udgivelsen af fortegnelsen over danske historikere.

Skoleleder *A. Strange Nielsen* understregede, hvor vigtigt det er, at man indenfor aftenhøjskolen etablerer et samarbejde på lokalt plan. I hans amt har man således haft meget udbytte af en bred kontakt mellem det historiske samfund, ungdomsnævnene og aftenskolen, og han opfordrede andre til at tage et sådant samarbejde op.

Registrator *Bjørn Fabricius* udtalte sin forundring over, at Fællesforeningen har anbefalet en nyudgave af Wibergs præstehistorie, som blot er et optryk af førsteudgaven med alle dens fejl og mangler. Man kunne derfor ikke vente, at der var stor interesse for en sådan udgave. Han opfordrede til at sætte mere kraft ind på arbejdet med at tilvejebringe en revideret udgave og mente, at man burde søge støtte hos DHF til løsningen af denne opgave.

Formanden mente, at den reviderede udgave først ville blive færdig langt ude i fremtiden, og det var svært at fremskynde arbejdet. Det var Rosenkilde og Baggens forlag, der havde det økonomiske ansvar for optrykket af førsteudgaven, og hverken Carlsbergfondet eller redaktør Engelstoft havde haft betænkeligheder ved, at der blev foretaget et optryk. Der er iøvrigt kommet mange bestillinger på denne udgave.

Arkitekt *J. Tidemand-Dal* gjorde opmærksom på, at der bl. a. i de lokalhistoriske årbøger er fremkommet en lang række korrektiver til præstehistorien. Det ville være af stor værdi, om alle disse rettelser blev samlet, så at den enkelte forsker kunne få oplysninger om dette materiale.

Formanden fortalte, at redaktionen af nyudgaven gennemgår et stort materiale, herunder alt hvad der foreligger trykt. Han mente, at redaktør Engelstoft ville svare på henvendelser angående sådanne oplysninger. Dersom den reviderede udgave ikke bliver trykt, vil materialet blive afleveret til Rigsarkivet. Det var iøvrigt mærkeligt, at der ikke er etableret et samarbejde mellem redaktør Engelstoft og pastor Aage Dahl, der i flere år har arbejdet på en præstehistorie.

Dirigenten kunne derefter erklære formandens beretning for godkendt, da ikke andre ønskede ordet.

Han gav derefter ordet til kassereren for at aflægge regnskab for regnskabsåret 1958/59. Førstelærer *H. K. Kristensen* forelagde det reviderede regnskab (se side 450).

FORTID OG NUTID

TIDSSKRIFT FOR KULTURHISTORIE
OG LOKALHISTORIE

XX. BIND

UDGIVET AF DANSK HISTORISK FÆLLESFORENING
TRYKT HOS NIELSEN & LYDICHE (M. SIMMELKJÆR)

1957—59

Redigeret af *Peter Michelsen*
under medvirkning af *Johan Hvidtfeldt*,
Svend Larsen og *Roar Skovmand*.

INDHOLD

ARTIKLER

<i>Bull, Edvard</i> : Norske arbejder- minner	4
<i>Christensen, Aksel E.</i> : Erik Arup	381
<i>Fabricius, Knud</i> , Skåneland	49
<i>Fabricius, Knud</i> : Dansk Historisk Fællesforenings grundlæggelse. Nogle erindringer af Fællesfor- eningens første sekretær	361
<i>Fladby, Rolf</i> : Norsk lokalhistorisk institut	1
<i>Hvidtfeldt, Johan</i> : Dansk Histo- risk Fællesforening og det hi- storiske arbejde gennem et halvt århundrede	371
<i>Ingers, Ingemar</i> : Undersökning av folkmål och ortnamn i Skåne, Halland och Blekinge	57
<i>Jarnhus, K. L.</i> : Om 1844-matrik- len som landbohistorisk kilde..	201
<i>Lundberg, Birger</i> : Arkiv i Skåne, Halland och Blekinge	299
<i>Nelson, Helge</i> : Kulturgeografien vid Lunds universitet	80
<i>Rasch, Aa.</i> : Mikrofotograferingens anvendelse i de danske arkiver	265
<i>Rehnberg, Mats</i> : Svenska under- sökninger om arbetarnas liv..	11
<i>Rosén, Jerker</i> : Historieforsknin- gen vid Lunds universitet	141
<i>Skovmand, Roar</i> : Poul Nørlund	389
<i>Sleensberg, Axel</i> : Undervisningen i materiel folkekultur og muse- erne	395
<i>Svensson, Sigfrid</i> : Skånelands bondekultur i museer, arkiv och skrifter. En översikt	72

MINDEORD

<i>Carl Klitgaard</i>	137
<i>M. Mackeprang</i>	308
<i>Hugo Matthiessen</i>	139

INSTITUTIONERNES

VIRKSOMHED

Nationalmuseet,	
1. afd.	100, 188, 341
2. afd.	101, 189, 342
3. afd., Dansk Folkemuseum	101, 189, 342
Den kongelige Mønt- og Medaillesamling	102, 190, 343
Frilandsmuseet	102, 191, 344
De Danske Kongers Kronologiske Samling på Rosenborg ..	103, 345
Kunstindustrimuseet ..	103, 191, 344
Tøjhusmuseet	104, 192, 346
Landbrugsmuseet	105, 346
Handels- og Søfartsmuseet på Kronborg	105, 346
Odense Bys Museer	106
Forhistorisk Museum, Århus	107, 348
Købstadmuseet »Den Gamle By«, Århus	108, 192, 348
Aalborg Historiske Museum .	193, 349
Rigsarkivet	108, 350
Landsarkivet for Sjælland	
m. m.	110, 194, 352
Landsarkivet for Fyn	
	111, 194, 352
Landsarkivet for Nørrejylland	
	111, 195, 353
Landsarkivet for de Sønderjyske Landsdele	112, 196, 354
Erhvervsarkivet	112, 196
Københavns Stadsarkiv	113, 196, 354
Frederiksberg Stadsarkiv ..	114, 355
Det Kongelige Bibliotek	114, 197, 355
Statsbiblioteket i Århus	198
Dansk Folkemindesamling ..	115, 356
Stednavneudvalget (Institut for Navneforskning)	116, 198, 357
Udvalg for Folkemål (Institut for Dansk Dialektforskning)	
	116, 199, 358

IV

- Selskabet for Udgivelse af Kilder til Dansk Historie 117, 358
- Udvalget for Udgivelse af Kilder til Landbefolkningens Historie 118, 200, 359
- Det Danske Sprog- og Litteraturselskab 199
- Foreningen »Danmarks Folke-minder« 200, 357
- Arbejderbevægelsens Bibliotek og Arkiv 118
- Dansk Pressemuseum og Arkiv 119, 200, 360
- Institut for Dansk Kirkehistorie.. 359
- ANMELDELSER**
- a. Litteraturoversigter**
- Litteratur om Danmarks forhistorie 1953–56 [C. J. Becker] 155
- Dansk landbrugshistorisk litteratur 1952–58 [Gunnar Olsen].. 273
- Litteratur for lokalhistorikere 1957 97
- Litteratur for lokalhistorikere 1958 337
- Skolehistorisk litteratur 1945–54 [Aage Bonde] 16
- b. Enkeltanmeldelser**
- Arnim, Volkmar von*: Krisen und Konjunktoren der Landwirtschaft in Schleswig-Holstein vom 16. bis zum 18. Jahrhundert [Peter Kr. Iversen] 426
- Atlas över svensk folkkultur* [Ole Højrup] 233
- Baagø, Kaj*: Magister Jacob Christian Lindberg [Ole Karup Pedersen] 411
- Banning, Knud*: Degnekristne [Johan Jørgensen] 321
- Bibby, Geoffrey*: Spadens vidnesbyrd [E. Thorvildsen] 218
- Blomberg, Aage Fasmer*: Fåborg Bys Historie, II [Johan Jørgensen] 27
- Bogen om Als* [Peter Michelsen] 221
- Bogen om Himmerland* [Peter Michelsen] 221
- Bogen om Bornholm* [Peter Michelsen] 221
- Brahe, Sophie*: Sophie Brahes Regnskabsbog 1627–40 [Peter Michelsen] 29
- Brandt, Otto*: Geschichte Schleswig-Holsteins, 5. udg. [Johan Hvidtfeldt] 334
- Brøndsted, Johannes*: Danmarks Oldtid, 2. udg., I [C. J. Becker] 212
- – Danmarks Oldtid, 2. udg., II [C. J. Becker] 310
- Bull, Edvard*: Arbejdermiljø under det industrielle gennembrudd [Peter Michelsen] 232
- Clemmensen, Tove og Mogens B. Mackeprang*: Christian IX's Palæ på Amalienborg [Gudmund Boesen] 94
- Cutting, Charles L.*: Fish Saving [Holger Rasmussen] 23
- Dal, Erik*: Nordisk folkeviseforskning siden 1800 [Paul Raimund Jørgensen] 225
- Danmark Før og Nu, Øerne, I–III* [Axel Steensberg] 45
- Donaldson, Gordon*: Shetland Life under Earl Patrick [Peter Michelsen] 232
- Eller, Povl*: Adam Ochenschläger Portrætter [Jan Zibrandtsen].. 413
- Eriksen, Egon*: Krudtværket på Frederiksværk 1758–1958 [Povl Eller] 325
- Fra Gelsbro til Lillebælt*. Hjemstavnsbog for Haderslev by og amt [H. K. Kristensen] 416
- Frederiks-Værk*. Fra kanoner til kedler 1756–1906–1956 [Povl Eller] 325
- Friis, Astrid and Kristof Glamann*: A History of Prices and Wages in Denmark 1660–1800, I [Oscar Bjurling] 405
- Gustafsson, Berndt*: Manligt-kvinnligt-kyrkligt i 1800-talets svenska folkliv [Bjarne Stoklund] 41
- Hallerdt, Björn*: Leva i brukssamhälle [Peter Michelsen] 232
- Handbuch der historischen Stät-*

<i>ten Deutschlands, I, Schleswig-Holstein</i> [Johan Hvidtfeldt] ..	424	<i>Kunstindustrimuseet i Oslo 75 år</i> [P. Halkjær Kristensen]	184
<i>Hansen, Georg: Sædelighedsforhold blandt landbefolkningen i Danmark i det 18. århundrede</i> [Gunnar Olsen]	34	<i>Københavns Snedkerlaug gennem firehundrede år</i> [Svend Larsen]	25
<i>Hansen, Jacob og Knud Mortensen: Dalum sogns historie, I</i> [Carl Lindberg Nielsen]	418	<i>Københavns Vandforsynings Historie</i> [Peter Michelsen]	419
<i>Hatt, Gudmund: Nørre Fjand. An Early Iron-Age Village Site in West Jutland</i> [Viggo Nielsen]	214	<i>Laet, Siegfried J. de: Arkæologien. Metoder, teknik og problemer</i> [J. Troels-Smith]	186
<i>Heilesen, Henning: Randers Klosters historie</i> [Carl Lindberg Nielsen]	421	<i>Langberg, Harald: Clausholms Bygningshistorie</i> [Inge Mejer Antonsen]	330
<i>Henriksen, H. M.: Ryslinge Sogns Historie</i> [Gunnar Olsen]	30	<i>Lauring, Palle: Vikingerne</i> [Mogens Ørnsnes]	187
<i>Houken, Aage: Håndbog i danske stednavne</i> [Christian Lisse] ..	39	- - Danlagen. Danmark i England [Kristian Hald]	333
<i>Jensen, Wilhelm: Die Kirchenbücher Schleswig-Holsteins, der Landeskirche Eutin und der Hansestädte, 2. opl.</i> [Johan Hvidtfeldt]	425	<i>Link, Theodor: Flensburgs Ueberseehandel von 1755 bis 1807</i> [Henning Henningsen]	422
<i>Kaae, Alfred: Ulfborg, II</i> [H. K. Kristensen]	220	<i>Lorenzen, Vilh.: Vore byer, III-IV</i> [Sigvard Skov]	224
<i>Karup Pedersen, Ole: Dansk Landbrugsbibliografi, I</i> [Johan Hvidtfeldt]	406	- - Vore byer, V [Poul Strømstad]	328
<i>Klindt-Jensen, Ole: Bornholm i Folkevandringstiden</i> [Erling Albrechtsen]	92	<i>Løgtings- og Vårtingsbókin 1655-66, hefte 1-5</i> [C. Rise Hansen]	319
<i>Klitgaard, C.: Vrensted Sogn</i> [Gunnar Olsen]	30	<i>Methodisches Handbuch für Heimalforschung</i> [C. Rise Hansen]	24
<i>Knudsen, Regnar: Vejlbjby-Risskov gennem Tiderne</i> [Gunnar Olsen]	31	<i>Erik Moltke: Jon Skonvig og de andre runetegnere, I</i> [Harry Andersen]	37
<i>Kousgård Sørensen, John: Danske bebyggelsesnavne på -sted</i> [Kristian Hald]	408	- - Jon Skonvig og de andre runetegnere, II [Harry Andersen]	312
<i>Kristensen, H. K.: Nørre Nebel og Lydum sogne</i> [Carl Lindberg Nielsen]	324	<i>Nordenfjeldske Kunstindustrimuseum, Årbok 1954-1955</i> [P. Halkjær Kristensen]	184
<i>Krohn-Hansen, Thv. og Robert Kloster: Bergens Gullsmed Kunst fra Laugstiden, I-II</i> [Erik Lassen]	327	<i>Nordisk Kultur, XIII, Landbrug og bebyggelse</i> [Peter Michelsen] ..	32
<i>Kuhlmann, Hans Joachim: Besiedlung und Kirchspielorganisation der Landschaft Angeln im Mittelalter</i> [Troels Dahlerup]	315	<i>Ochsner, Bjørn: Fotografer i Danmark indtil år 1900</i> [Jørgen Paulsen]	326
		<i>Olsen, Gunnar: Hovedgård og bondegård</i> [Jens Holmgaard] ..	226
		<i>Plenderleith, H. J.: The Conservation of Antiquities and Works of Art</i> [B. Brorson Christensen]	45
		<i>Risom, Sven: Nordiske Ler-Jords-Huse</i> [Peter Michelsen]	415
		<i>Rosted, H. C.: Fra adelsborg til kongeslot. Hørsholms historie indtil 1730</i> [Jens Holmgaard]	221
		<i>Ruprecht, Arndt: Die ausgehende</i>	

Wikingertid im Lichte der Runeninschriften [Svend Aakjær]	311	<i>Utterström, Gustav:</i> Jordbrukets arbetare, I-II [Peter Michelsen]	407
<i>Sandfeld, Gunnar:</i> Nye tider. Struer bliver købstad [Carl Lindberg Nielsen]	223	<i>Viborg bys borgerbog 1713-1860</i> [Svend Larsen]	28
<i>Scheuermeier, Paul:</i> Bauernwerk in Italien, der italienischen und rätomanischen Schweiz, II [Peter Michelsen]	36	<i>Vollrath, Peter:</i> Landwirtschaftliches Beratungs- und Bildungswesen in Schleswig-Holstein [Peter Kr. Iversen]	426
<i>Svenstrup, Carl:</i> Grenaa bys historie I-IV [Carl Lindberg Nielsen]	223	<i>Vågslid, Eivind:</i> Stadnamtydningar [Kristian Hald]	408
<i>Søgaard, Helge:</i> Lertøj fra nørre-jyske museer [P. Halkjær Kristensen]	414	<i>Zoffmann, P.:</i> Sct. Jørgens hospital i Kolding [Carl Lindberg Nielsen]	421
<i>Tholle, Johannes:</i> Haveanlæggene og gartnerne ved Frederiksborg Slot [Povl Eller]	231	FORENINGSMEDDELELSER	
<i>Tingbókin 1615-54</i> [C. Rise Hansen]	319	Dansk Historisk Fællesforening regnskab 1956-57	136
<i>To højkirke-mænd.</i> Brevvexling mellem bisperne H. Stein og J. Swane [C. Rise Hansen] ..	320	– 1957-58	264
<i>Trap, J. P.:</i> Danmark, 5. udg., Bornholms, Maribo og Odense amter [Peter Michelsen]	47	– 1958-59	450
– – Danmark, 5. udg., Svendborg amt, Landet og folket [Peter Michelsen]	219	Dansk Historisk Fællesforening årsmøde i Slesvig 1957	127
<i>Tuulse, Armin:</i> Gustav Vasas reformationstavlor [O. Norn] ..	317	– i Ystad 1958	248
<i>Uldall, Kai:</i> Keramik fra Frilandsmuseets samlinger [P. Halkjær Kristensen]	414	– i København 1959	435
		Dansk Kulturhistorisk Museumsforening årsmøde i Slesvig 1957	120
		– i Ystad 1958	240
		– i København 1959	428
		Sammenslutningen af Lokalhistoriske Arkiver	135, 263, 449
		ANDRE MEDDELELSER	
		Meddelelse fra Det kongelige Bibliotek	48

Formanden redegjorde for det kommende års budget, der viser et temmelig stort underskud, hvilket bl. a. skyldes udgifterne til Fortid og Nutid. Der må derfor ske en ændring i kontingenterne, og han agtede at rejse dette spørgsmål på næste styrelsesmøde. Forfatterhonorarerne til Fortid og Nutid var også for små. Fællesforeningens tidsskrift skulle på dette område helst være et forbillede for de lokalhistoriske årbøger.

Museumsdirektør *Jørgen Paulsen* fandt det rimeligt, at kontingentet blev forhøjet. De enkelte foreninger yder kun 2 % af deres medlemskontingent, medens bidraget indenfor andre foreninger (for eksempel foreningen Norden) ligger omkring 30 %. Han mente ikke, det var rimeligt at gå så højt, men han så helst en fordobling af kontingentet.

Formanden var meget glad for denne udtalelse og erklærede, at kontingentspørgsmålet ville blive rejst på næste årsmøde.

Bankfuldmægtig *Bent G. Calov* mente, at man burde kunne få større bidrag fra by- og amtsrådene. Iøvrigt syntes han, at foreningens midler gav for lille en renteindtægt.

Lektor *Aage Fasmer Blomberg* ønskede, at man lod de lokale samfund og museer om at få tilskud fra by- og amtsråd, man måtte i stedet hellere forhøje samfundenes kontingent.

Formanden var enig heri og var især glad for den sidste udtalelse.

Kassereren forklarede, at den lave renteindtægt hang sammen med, at han af praktiske grunde måtte have midler til rådighed i det lokale pengeinstitut i Lunde. Pengene var anbragt, således at de gav størst mulig rente, samtidig med at han kunne disponere over dem uafhængigt af opsigelsesfrister.

Dirigenten konstaterede derefter, at regnskabet var godkendt.

Man gik derefter over til valg af formand. Landsarkivar *Johan Hvidtfeldt* blev foreslået genvalgt, hvilket skete med akklamation. Ved valget til styrelsen genvalgtes *Kristian Hald*, *Peter Kr. Iversen*, *H. K. Kristensen* og *Knud Prange* samt til revisor fuldmægtig *Olav Christensen*. Da museumsdirektør *Knud Klem* er blevet formand for Dansk kulturhistorisk Museumsforening og dermed er født medlem af DHF's styrelse, trak han sig tilbage som revisor. I hans sted foreslog styrelsen bankfuldmægtig *Bent G. Calov*, som derefter blev valgt.

Under punkt 4 forelagde *formanden* et forslag til lovændring, som var foranlediget af et ønske fra Museumsforeningen. Ifølge forslaget skal Museumsforeningen besætte to af pladserne i Fællesforeningens styrelse. Dette vil dog ikke medføre nogen øjeblikkelig ændring i styrelsens sammensætning, da *Axel Steensberg* vil blive udpeget som Museumsforeningens andet medlem i Fællesforeningens styrelse. *Dirigenten* erklærede, at forslaget blot tilsigtede at lovfæste praksis. Der var ikke flere, der ønskede ordet, og da ingen stemte mod lovændringen, kunne denne erklæres for vedtaget.

Formanden bød derefter museumsdirektør *Knud Klem* velkommen i styrelsen og takkede museumsdirektør *Svend Larsen* for et godt og inspirerende samarbejde. Han foreslog derefter, at kontingentet fastsattes uforandret, hvilket blev godkendt. Det blev vedtaget, at årsmødet 1960 skal holdes i Odense. Til sidst redegjorde *formanden* ganske kort for drøftelserne i de to sektionsmøder (se side 435 og 449).

Dirigenten takkede *formanden* for den værdifulde redegørelse for drøftelserne i sektionsmøderne.

Registrator *Bjørn Fabricius* udtrykte sin taknemmelighed over årsmøderne, som han syntes var meget givende. Han benyttede samtidig lejligheden til at efterlyse stillinger for historikere, der kun skulle foretage forskning. Han mente,

at »de lærde« har en mængde overflødig kontorarbejde, som man med lige så stort udbytte kunne overlade til andre.

Dirigenten rettede en varm tak til bestyrelsen, specielt til formanden for samarbejdet i de forløbne år.

Formanden takkede sluttelig dirigenten for veludført arbejde og erklærede mødet for afsluttet.

Under mødet indløb der to telegrammer med lykønskninger til Fællesforeningens jubilæum og tak for dens virke fra Lolland-Falsters historiske samfund (undertegnet F. Reventlow) og fra Historisk samfund for Ribe amt (undertegnet Salomon Frifelt).

Om eftermiddagen åbnedes en udstilling af gamle fotografier på Det kongelige Bibliotek for offentligheden i anledning af årsmødet. Rigsbibliotekar *Palle Birkelund* bød velkommen og betonedede værdien af at få indsamlet gamle fotografier, før det er for sent. Foreningens medlemmer blev derefter modtaget på Københavns Rådhus, hvor overborgmester *Munk* bød velkommen, og byen var vært ved en forfriskning, der blev serveret i de tilstødende lokaler. Deltagerne samledes derpå i borgerrepræsentationens mødesal, hvor foreningens æresmedlem og formand gennem mange år, professor, dr. phil. *Knud Fabricius* causerede om foreningens første år. Det interessante og levende foredrag (trykt s. 361 ff.) blev hilst med stort bifald, og formanden takkede i varme ord, hvorefter han fortalte lidt om DHF's sekretærer og kasserere igennem tiderne. Om aftenen holdtes festmiddagen i Folketingets restaurant. Her talte *formanden*, og departementschef, frøken *Vøhtz* bragte på ministeriets og egne vegne foreningen en varm lykønskning til jubilæet, mens museumsdirektør *Knud Klem* talte om museerne og DHF.

Søndag den 30. august samledes deltagerne kl. 9 i den indre by. Under ledelse af museumsinspektør *Steffen Linvald* så man en række karakteristiske huse på strækningen Gl. Mønt-Gammel Strand. Herfra sejlede man til Christianshavn, hvor man besøgte grosserer Henry L. W. Jensens ejendom og fabrikant Peter Heerings virksomhed. Man blev begge steder modtaget uhyre elskværdigt, og der var her lejlighed til at studere, hvorledes gamle ejendomme kan restaureres, således at der bliver taget hensyn til både historiske værdier og nutidens tarv. Derefter fortsattes i busser til restaurant Fortunen, hvor der spistes frokost, og her rettede kgl. ordenshistoriograf, administrator, dr. phil. *Albert Fabritius* en varm tak til Fællesforeningens formand, under hvis ledelse foreningen har optaget og gennemført så mange opgaver som vel ingensinde før i sin historie. Fra Fortunen kørte man videre til Bernstorff Slot og Øregård, som begge blev beset under ledelse af museumsinspektør *Steffen Linvald*. Ved 16,30-tiden var man tilbage ved Københavns Hovedbanegård.

Sammenslutningen af lokalhistoriske arkiver

har i tilslutning til Dansk historisk Fællesforenings årsmøde i København afholdt et møde fredag den 28. august 1959. I mødet deltog 47 repræsentanter.

Formanden, cand. pharm. *Hans Brandt*, Fåborg, bød velkommen. Landsarkivar *Johan Hvidtfeldt* blev valgt til dirigent og gav ordet til *formanden*, som i sin beretning oplyste, at agitationsarbejdet i det forløbne år var blevet fortsat med rejser på øerne. Det havde resulteret i, at yderligere 6 arkiver var blevet oprettet og havde tilsluttet sig sammenslutningen, hvorefter denne tæller 31 medlemmer.

Agitationsarbejdet kunne nu igen fortsættes, idet der påny var stillet en bevilling på 3000 kr. til rådighed af tipsmidlerne. Formanden bragte undervisningsministeriet en varm tak for den ydede støtte. Den udsendte »Vejledning« var nu opbrugt og påtænkt optrykt i en noget ændret skikkelse. For at få et overblik over, hvor stor en del af landet der var dækket af lokalhistoriske samlinger, var der i årets løb udsendt spørgeskemaer til medlemmerne. Dette materiale var ved at blive gennemgået, men det kunne oplyses, at arkiverne var meget uensartet fordelt og af meget forskellig størrelse, dækkende fra en enkelt lille by til et stort amt. Formanden fremhævede, at spørgsmålet om arkivernes område var af stor vigtighed og måtte tages op til nærmere overvejelse, så man kunne finde frem til en vis ensartethed.

Kassereren, fuldmægtig Olav Christensen, Haderslev, aflagde det reviderede regnskab, som balancerede med 3.094,29 kr. og udviste en kassebeholdning på 189,05 kr.

Styrelsen indstillede, at der blev foretaget ændringer i sammenslutningens vedtægter. Forslaget var meget gennemgribende, og *Johan Hvidtfeldt* oplyste indledende, at det var blevet til efter tilskyndelse fra fællesforeningen, men også fordi det ville være af organisationsmæssig betydning, at de lokalhistoriske arkiver var selvstændige institutioner med egen bestyrelse og eget regnskab.

Ændringerne gennemførtes enstemmigt. Iflg. vedtægternes § 2 kan der derefter som aktive medlemmer optages selvstændige egns- og byhistoriske arkiver samt folkebiblioteker, der indsamler lokalhistorisk materiale, såsom arkivalier, kort, stemmeplader, billeder, film o. l., medens statens og kommunernes arkiver samt lignende institutioner kan optages som passive medlemmer. Styrelsen udvidedes til 4 mand, og formanden vælges fremtidigt af årsmødet.

Kontingentet fastsattes til 35 kr. for aktive og 10 kr. for passive medlemmer.

Cand. pharm. *Hans Brandt* genvalgtes som formand, og som nyt medlem af styrelsen valgtes bibliotekar, mag. art. Anker Olsen, Herlev.

Under den efterfølgende drøftelse gav en række repræsentanter forskellige oplysninger om arbejdet i det forløbne år. Drøftelsen gav indtryk af, at arkivarbejdet er under stadig udbygning, og at interessen for dette arbejde er stadig stigende.

DANSK HISTORISK FÆLLESFORENINGS REGNSKAB 1958—59

DRIFTSREGNSKAB 1. APRIL 1958—31. MARTS 1959

INDTÆGT

Kontingent og bidrag:		
Foreninger	2.906,78	
Museer	1.545,00	
Arkiver, biblioteker o.lign.	710,00	
By- og amtsråd	460,00	5.621,78
Tilskud:		
Staten	3.500,00	
Dansk historisk Fællesfond	830,00	4.330,00
Renter	302,53	
Tidsskriftet »Fortid og Nutid« ..	4.689,25	
Salg af skrifter	575,65	
Foreningsregnskabs indtægt:		15.519,21
Særlige konti:		
Præstegårdsværket	0,00	
Kulturhistorien	0,00	
Lokalhistorisk konsulentvirksomhed ..	2.000,00	
Manuskriptregistrering	3.000,00	
Heraldisk værk	0,00	
Udgivervirksomhed	0,00	
Kursus på Søhus:		
Indtægter ved deltagerne	1.055,00	
Tilskud fra staten	3.450,00	
Tilskud fra Fællesforeningen	262,49	4.767,49

Ialt indtægt: 25.286,70

STATUS PR. 31. MARTS 1959

Foreningens egne midler:		
Beholdning $\frac{1}{4}$ 1958	10.604,62	
Merindtægt 1958-59	847,31	11.451,93
Præstegårdsværket:		
Beholdning $\frac{1}{4}$ 1958	336,80	
Merudgift	178,50	158,30
Kulturhistorien:		
Beholdning $\frac{31}{3}$ 1959		903,97
Lokalhistorisk konsulentvirksomhed:		
Beholdning $\frac{1}{4}$ 1958	1.460,20	
Merindtægt 1958-59	573,75	2.033,95
Manuskriptregistrering:		
Beholdning $\frac{1}{4}$ 1958	2.326,36	
Merindtægt 1958-59	805,93	3.132,29
Heraldisk værk:		
Beholdning $\frac{1}{4}$ 1958	1.000,00	
Udgift 1958-59	500,00	500,00
Udgivervirksomhed:		
Beholdning $\frac{31}{3}$ 1959	2.000,00	
Udgift til »Danske historikere« ..	÷314,48	
		19.865,96

UDGIFT

Styrelsesudgifter		1.638,23
Sekretærhonorar		700,00
Tryksager, porto, telefon, kontorartikler ..		1.834,85
Årsmødet i Ystad		1.072,43
Forfatterpræmie		0,00
Tilskud til kursus på Søhus		262,49
Tidsskriftet »Fortid og Nutid«:		
Trykning	5.829,99	
Forfatterhonorarer	1.420,00	
Redaktørhonorar	700,00	
Ekspedition m.v.	898,91	8.848,90
Forskelligt		315,00
Foreningsregnskabs udgift:		14.671,90
» merindtægt		847,31
		15.519,21
Særlige konti:		
Præstegårdsværket		178,50
Kulturhistorien		0,00
Lokalhistorisk konsulentvirksomhed ..		1.426,25
Manuskriptregistrering		2.194,07
Heraldisk værk		500,00
Danske historikere		314,48
Kursus på Søhus:		
Foredrag, ekskursioner m.m.	1.611,10	
Opholdsbidrag til deltagerne	1.389,30	
Avertering m.v.	338,49	
Tilskud tilbagebetalt ministeriet	1.428,60	4.767,49
Merindtægt på særlige konti:		386,70
		25.286,70

Balance: 25.286,70

Beholdning pr. $\frac{31}{3}$ 1959:		
Andelskassebog I. 709		9.620,00
Andelskassebog P. 275		5.356,27
Sparekassebog A. 9193		378,98
Postkonto 3516		3.876,47
Postkonto 86264		90,82
Forskud		250,00
Kontant		293,42
		19.865,96

Viborg og Lunde J., den 8. maj 1959.

JOHAN HVIDTFELDT	H. K. KRISTENSEN
formand.	kasserer.

Ovenstående regnskab er revideret og fundet i overensstemmelse med bilagene.

Knud Klem.

Olav Christensen.

I N D H O L D

<i>Axel Steensberg: Undervisningen i materiel folkekultur og museerne</i>	395
Anmeldelser	
Astrid Friis and Kristof Glamann: A History of Prices and Wages in Denmark 1660–1800, I (Oscar Bjurling)	405
Ole Karup Pedersen: Dansk Landbrugsbibliografi, I (Johan Hvidtfeldt)	406
Gustav Utterström: Jordbrukets arbetare (Peter Michelsen)	407
Eivind Vågslid: Stadnamntydingar (Kristan Hald)	408
John Kousgård Sørensen: Danske bebyggelsesnavne på -sted (Kristian Hald)	408
Kaj Baagø: Magister Jacob Christian Lindberg (Ole Karup Pedersen)	411
Povl Eller: Adam Oehlschläger Portrætter (Jan Zibrandtsen)	413
Helge Søgaard: Lertøj fra norrøjske museer (P. Halkjær Kristensen)	414
Kai Uldall: Keramik fra Frilandsmuseets samlinger (P. Halkjær Kristensen)	414
Sven Risom: Nordiske Ler-Jords-Huse (Peter Michelsen)	415
Fra Gelsbro til Lillebælt. Hjemstavnsbog for Haderslev by og amt (H. K. Kristensen)	416
Jacob Hansen og Knud Mortensen: Dalum sogns historie, I,1 (Carl Lindberg Nielsen)	418
Københavns Vandforsynings Historie (Peter Michelsen)	419
Henning Heilesen: Randers Klosters historie (Carl Lindberg Nielsen)	421
P. Zoffmann: Sct. Jørgens Hospital i Kolding (Carl Lindberg Nielsen)	421
Theodor Link: Flensburgs Ueberseehandel von 1755 bis 1807 (Henning Henningsen)	422
Handbuch der historischen Stätten Deutschlands, I, Schleswig-Holstein und Hamburg (Johan Hvidtfeldt)	424
Wilhelm Jensen: Die Kirchenbücher Schleswig-Holsteins, der Landeskirche Eutin und der Hansestädte, 2. opl. (Johan Hvidtfeldt)	425
Volkmar von Arnim: Krisen und Konjunktoren der Landwirtschaft in Schleswig-Holstein vom 16. bis zum 18. Jahrhundert (Peter Kr. Iversen)	426
Peter Vollrath: Landwirtschaftliches Beratungs- und Bildungswesen in Schleswig-Holstein in der Zeit von 1750 bis 1850 (Peter Kr. Iversen)	426
Dansk Kulturhistorisk Museumsforenings årsmøde i København 1959	428
Dansk Historisk Fællesforenings årsmøde i København 1959	435
Sammenslutningen af lokalhistoriske arkiver	449
Dansk Historisk Fællesforenings regnskab 1958–59	450